

วิเคราะห์เรื่อง สุนิบค่างาพย์

การวิเคราะห์เรื่องก็คือ การศึกษาองค์ประกอบต่าง ๆ ของเรื่องอย่างละเอียดอันได้แก่ โครงเรื่อง ตัวละคร แก่นเรื่อง นอกจากนั้นก็พิจารณาถึงคุณค่าของเนื้อเรื่อง ในการศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่อง สุนิบค่างาพย์ นี้ ผู้วิจัยได้แบ่งเป็นหัวข้อต่าง ๆ ดังนี้

๑. การวิเคราะห์โครงเรื่อง เป็นการวิเคราะห์ตามลักษณะโครงเรื่องของวรรณกรรมเรื่องนี้ เช่น เอกภาพของโครงเรื่อง ความขัดแย้งระหว่างตัวละคร การแก้ปัญหาความขัดแย้ง และการประเมินคุณค่าของโครงเรื่อง

๒. การวิเคราะห์ตัวละคร เป็นการวิเคราะห์ตัวละครที่มีความสำคัญมากที่สุดไปหาตัวละครที่มีความสำคัญน้อยที่สุดได้แก่ สุนิบ นางสุภาวดี พรานเนสาท และพระเจ้ากรุงสาวัตถี

๓. การวิเคราะห์แก่นเรื่อง เป็นการวิเคราะห์แก่นเรื่องหลักและแก่นเรื่องรอง

๔. การวิเคราะห์คุณค่าของเนื้อเรื่อง เป็นการวิเคราะห์คุณค่าของเรื่องในด้านต่าง ๆ เช่น การสะท้อนวัฒนธรรมทั้งในด้านที่เกี่ยวกับประเพณีหรือพิธีกรรมต่าง ๆ ตลอดจนในด้านความคิด ความเชื่อของคนในสังคม รวมทั้งวัฒนธรรมด้านภาษาถิ่น และด้านศีลธรรมจรรยาของคนในสังคม นอกจากนั้นก็ได้แก่การสะท้อนสภาพสังคม เช่น ความเจริญทางวัตถุ ความเป็นอยู่ และการประกอบอาชีพของประชาชน ตลอดจนการปกครอง และการติดต่อกับชาวต่างประเทศ เป็นต้น

๑. โครงเรื่อง

เรื่อง สุนิบค่างาพย์ นี้ มีเนื้อหาที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของไทยและเป็นที่ยอมรับในหมู่ผู้อ่านว่า เป็นเรื่องที่แสดงถึงหลักพุทธศาสนา ซึ่งมีคุณค่าในทางสร้างสรรค์สังคม ดังที่มีข้อความปรากฏในหนังสือ สรุปผลการสัมมนาวรรณคดีไทย เกี่ยวกับเอกลักษณ์ของไทยในวรรณคดี ว่าแบ่งได้เป็นสามลักษณะคือ เอกลักษณ์ทางด้านรูปแบบ ด้านศิลปะการประพันธ์ และด้านเนื้อหา ในส่วนที่เป็นเนื้อหา กุหลาบ มัลลิกะมาส

ได้กล่าวถึงประเด็นที่เกี่ยวกับศาสนา ไว้ดังนี้

ศาสนา คนไทยส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนา เพราะฉะนั้นแก่นสำคัญของวรรณคดี คือหลักสำคัญของพุทธศาสนา วรรณคดีที่สะท้อนศาสนาโดยตรง เช่น ไตรภูมิพระร่วง พระมาลัยคำหลวง ส่วนที่สะท้อนออกมาในทางอ้อมมีพวกนิทาน ชาคคตาง ๆ หรือวรรณคดีเพื่อความบันเทิงใจ เช่น พระอภัยมณีคอนจบกก็ออกบวช . . . เรื่องอื่น ๆ เช่น ขุนช้าง ขุนแผน วรรณคดีท้องถิ่นภาคใต้เรื่อง สุทธิกรรมชาคคต สุบินคำกาพย์ ก็แสดงถึงหลักพุทธศาสนา^๑

จึงนับว่าเรื่อง สุบินคำกาพย์ เป็นวรรณกรรมที่ควรค่าแก่การศึกษาเรื่องหนึ่ง และเมื่อพิจารณาโครงเรื่องก็เห็นได้ว่ามีเอกภาพ^๒ คือมีจุดมุ่งหมายเจาะจงที่จะเน้นเรื่องใดเรื่องหนึ่งเพียงเรื่องเดียว และรายละเอียดต่าง ๆ ก็จะสัมพันธ์กันเป็นอันดี จะประสานกับจุดสำคัญของเรื่อง - ความมีเอกภาพของวรรณคดีนี้ กุหลาบ มัลลิกะมาส ได้กล่าวไว้ว่า จัดเป็นคุณสมบัติสำคัญที่นักวิจารณ์ใช้เป็นเกณฑ์ ๆ หนึ่งในการพิจารณา วรรณคดี^๓ นอกจากความมีเอกภาพแล้วโครงเรื่องของสุบินคำกาพย์ยังมีคุณสมบัติของ โครงเรื่องที่ดี ตามที่ กุหลาบ มัลลิกะมาส กล่าวไว้ คือมีความขัดแย้งหรือการ สร้างปัญหา^๔ อีกด้วย

เรื่องปัญหา หรือ ความขัดแย้งนี้ กุหลาบ มัลลิกะมาส ให้อธิบายว่ามี

๑) แบบคือ

^๑กุหลาบ มัลลิกะมาส, "เอกลักษณ์ของไทยในวรรณคดี" สรุปผลการสัมมนา วรรณคดีไทย (กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๑), หน้า ๑๖๓.

^๒กุหลาบ มัลลิกะมาส, วรรณคดีวิจารณ์ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๒), หน้า ๘๗.

^๓เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๑.

๑. ปัญหาหรือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างตัวเอกของเรื่องกับคู่กรณี คู่ต่อสู้ หรือ กับบุคคลอื่น (man against man) เช่นคนดีต่อสู้คนชั่ว เป็นความขัดแย้งที่เกิดจากบุคคลที่อยู่คนละฝ่ายกัน

๒. ปัญหาหรือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นสิ่งต่อต้าน มีบับบังคับมนุษย์จากอำนาจภายนอก (man against environment) เช่น ภัยธรรมชาติ สภาพสังคม หรือโชคชะตา ฯลฯ

๓. ปัญหาหรือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างตัวเอกของเรื่องกับตนเอง (man against himself)

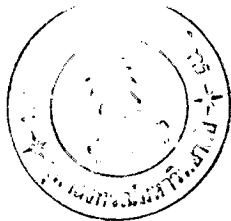
นอกจากนั้น กุหลาบ มัลลิกะมาส ยังกล่าวว่าปัญหาหรือความขัดแย้งมีบทบาทสำคัญในการสร้างโครงเรื่องของผู้แต่ง เรื่องขนาดยาวอาจมีความขัดแย้งครบทั้ง ๓ ประการ^๑

ใน สุนิบลำกาพย์ ปัญหาหรือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเป็นไปในลักษณะแรกคือ เป็นความขัดแย้งระหว่างตัวเอกกับตัวละครอื่น แต่ผู้แต่งก็ได้สร้างเหตุการณ์ประจวบเหมาะ ที่ทำให้ปัญหาหรือความขัดแย้งนั้นคลี่คลายและหมดสิ้นไปในที่สุด

ในการวิเคราะห์โครงเรื่อง สุนิบลำกาพย์ นี้ ผู้วิจัยได้แบ่งเป็นประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

- ก. เอกภาพของโครงเรื่อง
- ข. ความขัดแย้งระหว่างตัวละคร
- ค. การแก้ปัญหาความขัดแย้ง

^๑กุหลาบ มัลลิกะมาส, วรรณคดีวิจารณ์ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๒), หน้า ๑๐๒.

ก. เอกภาพของโครงเรื่อง

ในค่านเอกภาพนั้น สุนิษย์คำภรณ์นับว่ามีโครงเรื่องที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน กล่าวคือ เหตุการณ์ในเรื่องเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับเนื้อเรื่องส่วนรวมเป็นอย่างดี และเสริมปมใหญ่ของเรื่องคือ การเน้นถึงคุณค่าของการบวช การบวชนั้นเรามีอาภุชญาไสยได้ว่าเป็นกิจกรรมทางศาสนาอันเป็นสื่อ นำบุคคลให้เข้าถึงหลักสำคัญแห่งศาสนา คือความหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง หรือมีเมื่อนั้นก็ทำให้บุคคลธรรมดาได้มีโอกาสอบรมใจหรือมีช่วงเวลาแห่งการลดกิเลสของตนให้เบาบางลง

เนื่องจาก สุนิษย์คำภรณ์ นี้ มีการวางตัวละครเด่นไม่มากนัก ดังนั้นโครงเรื่องจึงไม่ซับซ้อนและค่อนข้างกระชับ นับตั้งแต่นายพรานเนสาทได้นางสุภาคีเป็นภรรยา มีบุตรคือสุนิษย์ ชีวิตของนายพรานเนสาทในระยะแรก ๆ ค่อนข้างลำบาก ๆ กอน ๆ จนกระทั่งได้รับการอุปถัมภ์จากพระเจ้ากรุงสุวดีจึงรุ่งโรจน์ขึ้น แต่แล้วเมื่อนายพรานสิ้นชีวิตครอบครัวก็ตกอับอีกครั้งเนื่องจากขาดพ่อบ้าน และการสิ้นชีวิตของนายพรานก็เป็นไปอย่างกะทันหัน กล่าวคือ ยังไม่ถึงวัยอันควรก็ควนตาย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความไม่เที่ยงแท้ของชีวิต และแสดงให้เห็นว่าความตายเป็นสิ่งที่แน่นอนแต่กำหนดไม่ได้ว่าเมื่อใด ทำให้เห็นถึงความทุกข์ความสุขที่หมุนเวียนไปไม่มีที่สิ้นสุด ทำให้เห็นความไม่ยั่งยืนของเกียรติยศ ชื่อเสียง หรือทรัพย์สิน

เมื่อนายพรานสิ้นชีวิตสุนิษย์ยังเล็กอยู่ นางสุภาคีจึงต้องค้นหานางสุภาคีไปจนสุนิษย์อายุได้เจ็ดขวบก็คิดอยากบวช เพราะเห็นโทษแห่งกรรมของบิดาประการหนึ่ง เกลียดการสร้างบาปทุกชนิดประการหนึ่ง และมีความกตัญญู ตลอดจนเชื่อแบบเด็กชาวบ้านที่คิดว่าการบวชนั้นมีอานิสงส์แรงสามารถช่วยบิดาให้พ้นจากการถูกลงโทษในนรก และได้ขึ้นสวรรค์ อุทิศถวายทรัพย์สินสูงค่าและความสุขสบายอีกประการหนึ่ง ฝ่ายนางสุภาคีไม่ยอมให้บวชเพราะต้องการให้สืบทอดอาชีพของบิดาคือเป็นพราน แต่สุนิษย์ก็ยังอ่อนน้อมต่อไป นางโกรธจึงเอย่ยักความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตร แต่ผู้แต่งพยายามสร้างเรื่องให้นางได้ตระหนักถึงคุณค่าแห่งการบวชของบุตร และได้พบกับพระศาสดาอย่างแท้จริงด้วยตัวของนางเอง

เพราะการตัดความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรทำให้นางต้องหาเลี้ยงตนตามลำพัง
เมื่อนางเฉลอหลับอยู่ในป่าด้วยความอ่อนเพลียนั้น ยมบาลได้มาคร่าตัวนางไปนรกจนได้
พบเหตุการณ์ที่ทำให้นางเชื่อว่าการบวชเณรของบุตรช่วยนางให้รอดพ้นจากการถูกทรมาน
ในนรกได้ และในภายหลังนางเองก็บวชเป็นชี

นอกจากนั้นมีเหตุการณ์ที่สนับสนุนให้สุบินได้บวชเป็นพระภิกษุอีกคนหนึ่ง
ก็คือการที่เปรตนายพรานเนสาทมาพบบุตรเพื่อขอส่วนบุญ โดยบอกว่าบวชเณรนั้นช่วย
มารดาได้เท่านั้นไม่อาจช่วยบิดาให้พ้นทุกข์ได้ แต่ถ้าจะช่วยบิดาให้พ้นทุกข์ก็ต้องบวช
เป็นพระภิกษุ นับว่าผู้แสวงหาเหตุผลหรือทางออกให้สุบินได้บวชเป็นพระภิกษุ ได้
อย่างราบรื่น นับว่าเป็นการเปิดโอกาสหรือสร้างสถานการณ์ให้สุบินได้มีชีวิตอยู่ในผ้า
เหลืองไปจนสิ้นชีวิต การบวชครั้งหลังนี้ผู้แต่งได้โยงเอาสถาบันพระมหากษัตริย์เข้ามา
เกี่ยวข้อง คือกำหนดให้สุบินได้รับการอุปถัมภ์ค้ำชูจากพระมหากษัตริย์องค์เดียวกับที่
เคยอุปถัมภ์ค้ำชูบิดาของตนให้ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตในสมัยหนึ่ง การที่พระเจ้ากรุงสวาทิดีทรง
รับเป็นธุระในการบวชครั้งหลังของสุบินนี้ ก็เพราะได้รับฟังเรื่องราวจากนางสุภาณี
เกี่ยวกับเรื่องการไปนรก ทำให้เกิดความสังวรในเรื่องบาปบุญคุณโทษ

ดังนั้นหากจะสรุปเกี่ยวกับเอกภาพของโครงเรื่องสุบินคำกาศย์ จะเห็นได้ว่า
ตรงกับคำอธิบายของ กิ่งแก้ว อัครดากร ที่กล่าวถึงเอกภาพของโครงเรื่องของนิทาน
พื้นเมืองว่า "จุดสนใจอยู่ที่ปมใหญ่"^๑ ซึ่งในที่นี้หากนำมาพิจารณาสุบินคำกาศย์
ปมใหญ่ของเรื่องก็คือ การเน้นคุณค่าของการบวชและสะท้อนหลักธรรมทางศาสนา ซึ่ง
ผู้แต่งก็ได้สร้างเหตุการณ์ที่นำไปสู่ปมใหญ่ของเรื่องคือ

^๑ กิ่งแก้ว อัครดากร, "ทฤษฎีทางโครงสร้างของนิทานพื้นเมืองของ Areel
Olrik," บรรยาย ณ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๘.

๑. การสิ้นชีวิตของนายพรานเนสาท ทำให้สุมินได้มีโอกาสบวชเณร และแสดงถึงแนวคิดทางศาสนาว่า สังขารและสรรพสิ่งทั้งปวงในโลกเป็นสิ่งไม่เที่ยง และแนวคิดเรื่องกฎแห่งกรรมคือการที่นายพรานเนสาททำบาปฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ทำให้ได้รับผลร้ายคือเจ็บป่วยและในที่สุดก็สิ้นชีวิต*

๒. การที่นางสุภาณีถูกคร่าตัวไปนรกทำให้นางได้ตระหนักว่าการที่บุตรบวชเณร ช่วยให้นางพ้นจากการถูกลงโทษในนรกได้ และต่อมานางเองก็ได้บวชเป็นชี

๓. การที่เปรตนายพรานเนสาทมาพบบุตรเพื่อขอส่วนบุญ ทำให้สุมินได้บวชเป็นพระภิกษุเพื่อช่วยให้บิดาพ้นจากสภาวะเปรต

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

*ใน สุมินคำกาศพย์ หน้า ๒๔ มีข้อความดังนี้

"ส่วนพ่อของเจ้า แต่หนุ่มคุมเฒ่า ฐ้างสร้างกรรม
เกลียดคนก็กับบุญ ไม่เข้าใจทำ เวรอาตนา เข้ามาเป็นคน
ให้เกิดโรคา หอบไอเวทนา จุกเสียดทุกซัชน"

ข. ความขัดแย้งระหว่างตัวละคร

ความขัดแย้งระหว่างตัวละครในสุบินคำกาศนี้ เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างตัวเอกของเรื่องกับบุคคลอื่น กล่าวคือเป็นความขัดแย้งระหว่างมารดาและบุตร คือนางสุภาณีและสุบิน เป็นความขัดแย้งทางด้านความคิดดังนี้

นางสุภาณี	สุบิน
ไม่ศรัทธาในศาสนา ไม่สนใจเรื่องการทำบุญ ไม่เข้าใจถึงคุณค่าของการบวช	มีศรัทธาในศาสนา สนใจในเรื่องบุญกุศล มองเห็นคุณค่าของการบวช และตั้งใจจะบวชอย่างแน่วแน่
ถือว่าลูกผู้ชายหากโตเป็นหนุ่มต่อไป ก็ควรจะศึกษามีเรือนและสืบทอดอาชีพของบิดา เห็นว่าชีวิตของบรรพชิต เป็นชีวิตที่ยากแค้น	ไม่เห็นความจำเป็นของการมีเรือนและสืบทอดอาชีพของบิดา เห็นว่าการบวชเป็นทางที่ทำให้ชีวิตสุขสงบอย่างแท้จริง

เมื่อนางสุภาณีมีความคิดเห็นขัดแย้งกับสุบิน นางจึงไม่เห็นด้วยกับการที่บุตรจะไปบวชเณร เพราะนางก็คงหวังจะฝากผีฝากไข้กับบุตร เมื่อความคิดเห็นไม่ลงรอยกันมากขึ้น นางสุภาณีก็เอยัดักความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตร ส่วนสุบินคิดแบบเค็ทว่าถึงไปบวชแล้วก็ยังกลับมาเยี่ยมมารดาได้อีกจึงไปบวชจนได้

ความไม่ลงรอยยังคงดำเนินต่อไป แม้สุบินจะกลับมาเยี่ยมมารดาอยู่เสมอก็ตาม เพราะนางสุภาณีไม่เคยทำบุญใดใดมาก่อน มีเคยรับรสของความสว่าง ความสงบทางใจ จึงยังไม่เห็นคุณค่าของการบวชหรือการอุทิศตนให้แก่ศาสนา นางจึงมียอมเป็นมิตรกับบุตรง่าย ๆ ในขณะที่สุบินอยู่ในร่มเงาของศาสนาแม้จะเป็นเด็กก็มีจิตใจสะอาดบริสุทธิ์กว่าและพร้อมที่จะให้อภัยได้เสมอ จึงมิได้แสดงปฏิกิริยาใด ๆ ใดตอบ นางสุภาณีจึงยังคงจมอยู่ในห้วงของความหลงต่อไป

ค. การแก้ปัญหาความขัดแย้ง

การแก้ปัญหาในที่นี้คือการยุติความขัดแย้งระหว่างสุบินและนางสุภาณี นั่นคือการสร้างเหตุการณ์เพื่อให้ฝ่ายหลังคลายทิฐิและกลับใจได้ซึ่งได้แก่ การกำหนดให้นางสุภาณีเกิดความอ่อนเพลียหลับไปในป่า และให้ยมบาลมาร่ำว่าตัวนางไปนรก ซึ่งนับว่าเป็นการ

แก้ปัญหาก็แยบคายแนบเนียน เพราะความมหัศจรรย์ที่เกิดขึ้น^๑ นั้นย่อมทำให้คนอย่างนาง
ประหลาดใจเป็นอันมากเพราะคาดไม่ถึง ความเลื่อมใสศรัทธาในชั้นแรกที่เกิดขึ้นของนาง
แม้จะมีสาเหตุมาจากความงมงายแต่ก็นับว่าทำให้เกิดผลดี เพราะเรียกความเป็นมิตร
ระหว่างมารดาและบุตรกลับคืนมา และยังทำให้ผู้ที่ไม่เคยสนใจในกิจทางศาสนาอย่าง
นางไถ่สติ กระทำความคิดต่าง ๆ ในที่สุดก็ออกบวช นับว่าเป็นทางที่ทำให้ได้พบกับความดี
งามสูงสุดในชีวิตมนุษย์

สรุปได้ว่าโครงเรื่องของสุบินคำกาพย์มีข้อดีดังนี้คือ

๑. มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เหตุการณ์ในท้องเรื่องสนับสนุนการ
กระทำความดีตามพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการถือศีลห้า การบริจาคทาน และ
ที่สำคัญที่สุดคือการออกบวช
๒. มีการสร้างความขัดแย้งระหว่างตัวละคร ทำให้ผู้อ่านเกิดความสนใจที่จะ
ติดตามต่อไป
๓. มีการสร้างเหตุการณ์ประจวบเหมาะเพื่อแก้ปัญหาคความขัดแย้งและทำได้
อย่างนุ่มนวลด้วยการนำแนวคิดทางศาสนามาใช้อธิบายเหตุการณ์ เช่น เรื่องของกฎแห่ง
กรรมในกรณีนายพรานเนสาหรือการเปลี่ยนบุคลิกภาพและพฤติกรรมของตัวละครที่เป็น
ปัญหาเพื่อขจัดปัญหา เช่น นางสุภาวดี ก็ทำได้อย่างสมเหตุสมผลเหมาะกับสภาวะและความ
คิดของตัวละครนั้น ๆ
๔. มีเนื้อเรื่องค่อนข้างเหมาะสมในค่านที่เป็นวรรณกรรมที่ใช้สอนเด็กหรือ
บุคคลระดับพว่บ้านให้เกิดความสนใจ เลื่อมใสในศาสนา พากันเข้าสู่ศาสนาด้วยการบวช
รับบวชธรรม และเห็นคุณค่าได้ด้วยตนเองในที่สุด
๕. มีความแตกต่างจากวรรณคดีไทยส่วนใหญ่ค่านที่มีไ้แทรกสรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับ
ความรัก คือนารีปราโมทย์ในเนื้อเรื่องจึงนับว่าเป็นหนังสือทางศาสนาที่มีเนื้อหาอันบริสุทธิ์
มิได้สอดแทรกอารมณ์แห่งกามคิฆหาอันเป็นกิเลสข้อใหญ่ของมนุษย์ ที่จะทำให้เกิดความ
มัวหมองในจิตใจ

^๑ การที่มีคอกบวชผู้ขึ้นมารองรับเมื่อนางถูกโยนลงกองไฟ

๒. ตัวละคร

หากพิจารณาเฉพาะตัวละครที่เด่นในเรื่องนี้ จะเห็นได้ว่ามีเพียงสี่ตัวได้แก่ สุนิน นางสุภาติ นายพรานเนสาท และพระเจ้ากรุงสวาทดี ตัวละครเหล่านี้ล้วนมีบทบาทสำคัญในเรื่องทั้งสิ้น หากตัดตัวใดตัวหนึ่งออกไปก็จะทำให้หน้าหนักของแก่นเรื่องลดลง ลักษณะที่น่าสนใจของตัวละครเด่นเหล่านี้ก็คือ ในตัวคนคนเดียวกันจะมีทั้งลักษณะพื้นฐานที่เป็นแบบฉบับและในขณะเดียวกันก็มีลักษณะชัคแย้งในตัวเองอยู่บ้าง แต่เนื่องจากสุนิน คำกาพยนี้ เป็นหนังสือที่แต่งโดยมีจุดประสงค์ที่แน่นอนคือเพื่อสอนศาสนา ดังนั้นหากพิจารณาอย่างผิวเผินก็อาจจะเห็นว่าตัวละครเด่นเหล่านี้ เป็นตัวละครประเภทแบบฉบับทั้งหมด คือมีตัวละครที่เป็นฝ่ายดีและฝ่ายชั่ว แต่หากพิจารณาให้ลึกซึ้งจะเห็นว่าตัวละครในเรื่องนี้มีบทบาทพัฒนาไปอย่างสมเหตุสมผลตามเนื้อเรื่อง และมีลักษณะค่อนข้างสมจริง คือมีทั้งข้อดีและข้อเสียรวมกันอยู่ มีความเปลี่ยนแปลงไปตามสภาวะที่เป็นไป ประสบการณ์ และวัย น้อยมากแตกต่างกันจึงจะได้วิเคราะห์อย่างละเอียดโดยเรียงลำดับจากตัวละครที่สำคัญมากที่สุดไปหาน้อยที่สุดดังนี้

ก. สุนิน

ในเรื่องสุนินคำกาพยนี้ สุนิน นับว่าเป็นตัวละครเอกฝ่ายชายที่มีบทบาทเด่นกว่าตัวละครอื่น ๆ และจากการพิจารณาโดยละเอียดจะเห็นได้ว่า สุนินมีลักษณะที่ตัวละครเอกฝ่ายชายในวรรณคดีไทยส่วนใหญ่มักจะมีเช่นมีก่าเนคที่สูงส่ง อาจเป็นเทพมาจุติ หรือเป็นโอรสของกษัตริย์ นอกจากนั้นมักจะเป็นผู้ที่มีบุคลิกลักษณะดี เช่นเป็นคนรูปร่างงาม ในด้านลักษณะนิสัยใจคอมักจะเป็นผู้ที่มีความคิดอ่านดี มีคุณธรรม มีจิตใจสูง เป็นต้น

ในเรื่องที่เกี่ยวกับก่าเนค ผู้แต่งวรรณคดีไทยส่วนใหญ่มักกำหนดให้ตัวละครเอกฝ่ายชายเป็นผู้ที่มีก่าเนคสูงส่ง เช่นเป็นโอรสของกษัตริย์ อย่างเช่น อิเหนา พระอภัยมณี พระลอ เป็นต้น ถ้าเป็นวรรณคดีทางศาสนา มักจะระบุถึงตัวละครเอกว่าเป็นเทพมาปฏิสนธิ เช่นในปฐมสมโพธิกถา ในปริจเฉทที่ ๒ คือคูลิตปวิวรรต ก็กล่าวถึงการปฏิสนธิของพระโพธิสัตว์ที่มาบังเกิดในพระครรภ์แห่งพระนางสิริมหามายา ตามคำกรามทูลอาราธนาของเทพทั้งหลาย^๑

^๑สมเด็จพะมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส, พระปฐมสมโพธิกถา (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๐๕), หน้า ๔๔.

ส่วนในสุบินคำกาพย์ ผู้แต่งก็ได้กำหนดคสภาวะของสุบินไว้ตั้งแต่ยังมีได้มา ปฏิสนธิในครรภ์ของนางสุภาคีรีว่าเป็น เทพ เช่นกัน ถึงข้อความที่ว่า

นางนาฏสุภาคีรี อยู่คู่ด้วยสามี ไม่ช้าไม่นาน
เทพบุตรจตุติ แต่ห้องวิมาน จากสวรรค์บันกาล มาจับปฏิสนธิ
(สุบินคำกาพย์ หน้า ๑๗)

ในค่านบุคลิกลักษณะ ในวรรณคดีทั่วไปผู้แต่งมักกำหนดให้ตัวละครเอกฝ่ายชาย เป็นผู้ที่บุคลิกลักษณะดี เช่นเป็นคนรูปงาม เป็นที่ตักตวงใจของผู้ที่พบเห็น ถ้าเป็น วรรณคดีที่มีเนื้อเรื่องที่เกี่ยวข้องถึงการเกิดของตัวละครเอก ผู้แต่งก็มักจะบรรยายให้เห็น รูปโฉมของตัวละครเอกว่าเป็นเด็กน่ารัก มีราศี แสดงถึงความมีบุญวาสนา ถ้าเป็นเด็ก ไทยมักนิยมให้มีผิวขาวเหลือง เพราะในภาพที่แจ่มใสสะอาดตามีน้ำมีนวลเช่นในวรรณคดี เรื่องขุนช้าง-ขุนแผน ตอนกำเนิดพลายงาม ผู้แต่งก็ได้บรรยายรูปโฉมของพลายงามว่า "ไม่คลาดเคลื่อนเหมือนแมนขุนแผนพ่อ เหลืองลอออวบอวนเป็นนวลศรี"^๑ หรือในวรรณคดี เรื่องอิเหนา ผู้แต่งก็บรรยายรูปโฉมของอิเหนาตอนเกิดว่า "คำแดงแน่นเนื้อนวลผจง"^๒ ซึ่งก็ให้ภาพของเด็กที่น่ารัก มีราศี เช่นกัน ส่วนการที่กำหนดให้มีผิวเนื้อคำแดงนั้นก็คงเป็น เพราะอิเหนา เป็นวรรณคดีที่ไทยเราได้เค้าเรื่องมาจากชวา ลักษณะผิวพรรณจึงเป็นไปตามเชื้อชาติดังกล่าว ส่วนในสุบินคำกาพย์ผู้แต่งก็ได้บรรยายรูปโฉมของสุบินตอนเกิดว่า เป็นเด็กน่ารัก มีราศี เช่นกันถึงข้อความที่ว่า

รูปทรงลออ คือคังทองหล่อ ไม่มีระคาย
อามน้ำชำระ มลทินสิ้นอาย ขมื่นสคบคละลาย ลูบทั่วทั้งตัว
พิศดูนรลักษณ์ ทุกสิ่งงามนัก โรยมสมหัว
พิศดูหนาแสดลม สองแก้มพุ่มพัว นุ่มเหมือนคอกบัว หัวบ้านล้ำลือ
(สุบินคำกาพย์ หน้า ๑๘)

^๑กรมศิลปากร, ขุนช้าง-ขุนแผน (กรุงเทพฯพมทนาการ : ศิลปามรรณาการ, ๒๕๑๓), หน้า ๕๑๓.

^๒กรมศิลปากร, อิเหนา พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ (กรุงเทพฯพมทนาการ : ศิลปามรรณาการ, ๒๕๑๘), หน้า ๑๕.

นอกจากนั้น ผู้แต่งมักบรรยายให้เห็นภาพความงามของตัวละครเอกในคราวที่ตัวละครได้แต่งกายอย่างสมภาคภูมิภาวะและบทบาทเด่นของคน เช่น อีเหนาเป็นกษัตริย์หนุ่มนักรบ เมื่อสวมใส่เครื่องทรงกษัตริย์อย่างครบถ้วนแล้ว ก็มีความงามสง่างามราวเทพบุตร* ส่วนในสุบินคำกาพย์นี้ สุบินมีสภาวะและบทบาทเด่นในค่านที่เป็นนักบวชหรือภิกษุ ความงามของสุบินจึงปรากฏในลักษณะของความอ่อนใส ความมีราศี ความงามที่จับตา จับใจผู้พบเห็น ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่เกินความจริงสำหรับชายไทยผิวขาวเหลือง เพราะสีเหลืองเข้มของจีวรนั้นจะช่วยขับผิวให้ดูอ่อนลออตา นอกจากนี้ผู้ที่เต็มใจบวชหรืออยากจะบวชเช่นสุบินเมื่อได้บวชสมาใจ ก็ย่อมมีสีหน้าอímเอิบ สดใส ทำให้ภาพที่ปรากฏแก่สายตาผู้อื่นน่าดูน่าชมยิ่งขึ้น ดังที่ผู้แต่งได้บรรยายรูปโฉมของ สุบิน เมื่อตอนที่แต่งกายตามแบบนาคหลวงว่าเป็นที่ชื่นชมในหมู่ผู้ที่ได้พบเห็น ทั้งชาวจีนชาวไทยที่มาเยือนออกปากชมกันทั่วบรรดาสาวใหญ่ที่เป็นภรรยาขุนนางต่างพากันมองดูตาไม่กะพริบ ส่วนสาวน้อยที่ยังไม่มีคู่ก็พากันสะกิดมารคาของคนแล้วออกปากชมสุบิน บ้างก็พากันเอียงอ้าย แอมมอง ชี้อวนให้เพื่อนดู แล้วก็หัวเราะตอกระซิกกัน นอกจากนี้การบรรยายรูปโฉมของสุบินเมื่อบวชเป็นภิกษุก็ให้ภาพของความอ่อนใส ความมีสง่าราศี ดูผิดไปจากมนุษย์ธรรมดา ดังข้อความที่ว่า

มีบุญบารมีถึงกอง	ผิวเนื้อนวลละออง
เหมือนไขรูปเจ้าสุบิน	
งามนักดูจตุกพระอินทร์	หยากฟ้าลงดิน
ให้คนชอบตายาใจ	

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๕๐)

ในค่านลักษณะนิสัยใจคอ ผู้แต่งมักกำหนดให้ตัวละครเอกฝ่ายชายเป็นผู้ที่มีความคิดอ่านดี มีคุณธรรม มีจิตใจสูง ไม่มีลักษณะนิสัยเป็นพาลเกเร เช่น พระรามเป็นบุตรที่มีความกตัญญูต่อบิดามารดา เคารพเชื่อฟัง ขุนแผน และ พระอภัยมณี มีความขยันหมั่นเพียรในการศึกษาฝึกปรี้อวิชาความรู้ เพื่อให้ตนเป็นผู้ที่มีความสามารถ พระเวสสันดร

*กรมศิลปากร, อีเหนา พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร : ศิลปบรรณาการ, ๒๕๑๔), หน้า ๓๓-๓๔.

เป็นผู้ที่มีจิตใจสูง ยึดมั่นในการทำความดีเพื่อละกิเลส เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่าคุณธรรมที่ปรากฏในตัวละครย่อมได้มาจากการประเมินค่าของผู้แต่งแล้วในชั้นหนึ่ง แล้วสรรมาเพื่อประกอบจุดมุ่งหมายที่ตนวางไว้ในการสื่อความคิดสู่ผู้อ่าน ดังนั้นเนื่องจากหนังสือสุบินคำกาพย์เป็นหนังสือที่แต่งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ที่แน่นอน คือเพื่อสอนหลักกรรมทางศาสนา เน้นคุณค่าของการออกบวช และผู้อ่านส่วนใหญ่เป็นเยาวชน เพราะใช้หนังสือสำหรับกุลบุตรที่คัดอ่านเมื่อประสมตัวอักษรได้แล้ว ผู้แต่งจึงกำหนดให้สุบินเป็นตัวละครที่มีคุณธรรมที่เล็กหรือคนหนุ่มในสังคมพหุมี ซึ่งได้แก่ความกตัญญูรู้คุณ ความขยันหมั่นเพียร ความอ่อนน้อมถ่อมตน และมีคุณสมบัติในท่านที่มีความสามารถในการเรียนรู้ เป็นต้น

ความกตัญญูรู้คุณของสุบินนั้น เป็นความกตัญญูที่มีต่อมารดา คืออาจารย์ เช่น เมื่อสุบินบวชแล้วก็ยังคงไปมาหาสู่มารดาของตนมิได้ขาด แม้ฝ่ายหลังจะโกรธซึ่งคัดความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรแล้วก็ตาม ส่วนความกตัญญูต่ออาจารย์นั้นเห็นได้จากการที่สุบินปรนนิบัติดูแลอย่างใกล้ชิด รับประทานอาหารไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย เช่น คอยหาฟืนมาใส่ในเตาไฟ จุดธูปเทียนในห้องอาจารย์ ทำความสะอาดภาชนะที่ใช้ประจำตัวของอาจารย์ คอยตักน้ำให้ ทำความสะอาดที่นอนให้ บีบนวดให้ คั้นแค้เข้า คอยจุดเทียนให้ เมื่อบิณฑบาตกลับมาแล้วก็มาจัดสำรับประเคนให้ คอยปรนนิบัติรับใช้เวลาที่พระครูฉันอาหาร และเมื่อท่านฉันเสร็จแล้วก็ทำหมากพลูประเคนให้ เป็นต้น นอกจากนั้นสุบินยังเป็นผู้ที่มีความขยันหมั่นเพียร กล่าวคือมีความขยันขันแข็งในกิจธุระของเณร มีความรับผิดชอบในหน้าที่ทั้งต่อส่วนรวมและส่วนตน เช่น คอยตีระฆังในคอนเณร เปลี่ยนน้ำใส่และน้ำฉันเมื่อเห็นว่าช้อนตลอดจนปรนนิบัติภิกษุสงฆ์ นอกจากนั้นก็มีความอุทิศหาวิริยะในการปฏิบัติธรรมและไต่หาความรู้ เช่น นั่งวิปัสณาทุก ๆ คืนและคั้นแค้เข้า จุดเทียนให้พระอาจารย์แล้วไต่ถามวิชาความรู้

นอกจากนั้น ผู้แต่งยังบรรยายถึงลักษณะนิสัยของสุบินว่าเป็นเด็กที่มีความอ่อนน้อม รู้จักเกรง รู้จักผู้ใหญ่ ไม่ก้าวร้าวและไม่โต้ตอบในทางที่รุนแรง แม้ว่าผู้ใหญ่จะเป็นฝ่ายผิด เช่น ตอนที่นางสุภาวดีโกรธจิกที่สุบินยื่นกรานที่จะบวช นางบริกาษบุตรและออกปากคัดความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรแต่สุบินก็มีใจโกรธตอบ กลับแสดงออกในท่าที่ตรงกันข้ามคือ กราบและกล่าวขออภัยด้วยวาจาที่ไพเราะ ยิ่งกว่านั้นสุบินยังเป็นผู้ที่มีความสามารถในการเรียนรู้ ซึ่งเป็นลักษณะที่ตัวละครเอกฝ่ายชายในวรรณคดีไทยแทบทุกเรื่องจะต้องมี เช่น

ความเฉลียวฉลาด ความสามารถในด้านต่าง ๆ อาจเป็นในด้านกรรรม การปกครองบ้านเมือง การเอาชนะใจเพศตรงข้าม หรือมีฉะนั้นก็อาจมีความเชี่ยวชาญในวิชาการหรือศิลปวิทยาต่าง ๆ ส่วนสุนีนันมีความสามารถในการเรียนรู้คือ เรียนรู้ได้เร็วและสามารถทำในสิ่งที่คนมุ่งหวัง ได้ดีเพราะมีสติปัญญาดี เฉลียวฉลาด ทองจ๋าตัวรับตำราได้แม่นยำ

เห็นได้ว่า ลักษณะนิสัยที่งามอันเป็นคุณธรรมที่มีอยู่ในตัวสุนิน ซึ่งได้แก่ความ กตัญญูรู้คุณ ความขยันหมั่นเพียร ความอ่อนน้อมค้อมผู้ใหญ่ และคุณสมบัติในด้านที่มีความสามารถ ในการเรียนรู้ เป็นคุณลักษณะที่ทำให้สุนินเป็นตัวอย่างที่ดีแก่เยาวชน ดังนั้นจึงอาจกล่าว ได้ว่า คุณธรรมและคุณสมบัติของตัวละครเอกในเรื่องนี้ เหมาะสมกับบทบาทของวรรณกรรม ซึ่งใช้เป็นหนังสือสำหรับเณรหรือพระบวชใหม่ได้หัดสวด และค่อมักได้ใช้เป็นแบบเรียน ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นดังกล่าวแล้ว

อย่างไรก็ตามแม้สุนินจะเป็นตัวละครที่มีลักษณะพื้นฐานที่เป็นแบบฉบับ แต่ก็ยังมี ลักษณะที่ขัดแย้งในตัวเองอยู่บ้างและยังมีพัฒนาการทางความคิด และการแสดงออกไปตาม วัยและประสบการณ์ เช่น ในช่วงแรกสุนินมีความคิดและการแสดงออกที่ดูเป็นเด็ก เมื่อ ต้องการสิ่งใดก็กระทำให้ไปด้วยความซื่อหาได้ใคร่ครองให้รอบคอบไม่ เมื่อปรารถนาที่จะ บวชก็ถือคอกไม้ไปพบพระชอบวชเอาคือ ๆ ทั้งข้อความที่บรรยายว่า

วันหนึ่งแต่เช้า อามน้ำคำเกล้า แต่งตัวนุ่งผ้า
เที่ยวเก็บคอกไม้ มะลิจำปา ขุนเหนือเกศฯ ไปสู่อาราม
พอบพบหลวงตา บิณฑบาตกลับมา ตะพายยามรุมราม
เจ้าเดินไปไกล นิ่งไหวไถถาม ท่านเจ้าอาราม กูมีอยู่ไหน
เจ้าขึ้นนอกชาน ค่อยคลานเข้าไป ถวายพวงมาลัย แล้วกราบสามครา
คิณมกราม ที่เท่าหาหรือ น้ำจิตคิดถือ ใครบวชเป็นเณร

(สุนินคำกาพย์ หน้า ๓๕-๓๖)

เมื่อทราบว่าตนต้องได้รับอนุญาตจากมารดาเสียก่อนจึงจะบวชได้ สุนินก็รีบกลับ มาบ้านคอยมารดาอยู่ด้วยความกระวนกระวายใจ จนเมื่อนางสุภาภีมาถึงสุนินก็ทำอาการ ประจวบประจแจ้ง เป็นกาวิใหญ่ เหมือนเด็กทั้งหลายที่รู้ว่าบุคคลใดมีอำนาจที่จะให้ในสิ่งที่ตน ต้องการได้ ก็จะทำคนให้เขารักใคร่พอใจและยินยอมให้ในสิ่งที่ตนต้องการทั้งข้อความที่บรรยายว่า

เจ้ากรามนุสัการ คินมายังบ้าน ยืนคอยมารคา
 ป่านฉนั้นนางแม่ ยังไม่เห็นมา เพนกระไรจึงซ้ำ ยิ่งกว่าทุกวัน
 เจ้าเลียบประตู บายหน้ามุงกุ เห็นทนายันยัน
 คมมือคิใจ วิ่งไปรับพลัน ครันถึงอภิวันท์ กราบคินเซยชม
 ว่านางแม่ชา เหนื่อยพักนักหนา หนูๆตาออกกรม
 เนื้อหนังชูปดม คองแคศคร่าลม แมอยาปรารมก ลูกจักช่วยถือ

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๓๗)

นอกจากนั้นเหตุผลที่สุบิน อ่างกับ มารคา ในการขอบวชที่ว่า "แม่ตายไม่ไป
 สู่ห้องนรกานต์ จะไคว้มาน รุงเรื่องเมืองสวรรค์" ก็ยังแสดงถึงความเป็นไปได้ที่เด็ก
 จะคิดเช่นนั้นเพราะเป็นความเชื่อระดับชาวบ้าน ดังนั้นแม่สุบิน จะถูกกำหนดให้เป็นสื่อของ
 การแสดงอานิสัการบวช ลักษณะการแสดงออกก็ยังคงสมวัยทั้งในค่านเหตุผลที่คิดบวชที่ว่า
 ช่วยไห้มารคาไค้ขึ้นสวรรค์ และในค่านการแสดงออกโดยการไปขอบวชกับพระคังกล่าวแล้ว

ต่อมาเมื่อบวชเป็นเณรแล้วสุบินก็ยังไม่สงบสำรวมนัก ยังไม่สามารถระงับอารมณ์
 และความรู้สึกไว้ได้ อาจเป็นเพราะอายุยังน้อยและเพิ่งจะบวชเรียนได้ไม่นาน ดังนั้น
 แม้จะขยันหมั่นเพียรในการศึกษาธรรมก็ตาม แต่ความอ่อนวัย และความรักความกตัญญูที่มี
 ต่อมารคาทำให้สุบินไม่สามารถตัดขาดความผูกพันทางโลกระหว่างบุตรกับมารคาได้ ดังนั้น
 เมื่อมารคามาแล้วเรื่องถูกจับไปนรกให้ฟัง สุบินจึงร้องไห้ด้วยความสงสารมารคาและ
 ออกปากว่าจะเลี้ยงดู้วยการบิณฑบาตมาให้คังข้อความที่ว่า

เจ้าสุบินยินแม่เล่า	ก็เคล้าเคล่าน้ำคาไหล
ว่าแคว้นนี้ไป	แม่อยาคิดเหี่ยวทาบคอน
อาหารการจะกิน	ทุกสิ่งสิ้นอย่าอาวณ
ข้าวบาตรลูกโคจร	จะเลี้ยงกายไห้มารคา

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๖๗)

ต่อมาเมื่อวัยเพิ่มขึ้นจนใกล้จะบวชเป็นพระภิกษุได้ สุบินก็มีความสงบขึ้นสามารถ
ระงับอารมณ์และความรู้สึกได้ เช่น เมื่อมารคาเลื่อมใสถึงขนาดจะบวชเป็นชีและบอกให้
สุบินทราบ สุบินก็ซ่อนความดีใจไว้ได้มิดชิดไม่แสดงที่ท่าอะไรนัก ผู้แต่งบรรยายไว้เพียงว่า

เจ้าสุบินรับวาจา	จึงหาหรือแก่อาจารย์
แมจะบวชคิกเอาบุญ	ขอพระคุณไปรดคิฉัน
พระเถรรับปฎิญาณ	ให้ชูคิ้วโกนเกศา

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๖๔)

ต่อมาเมื่อบวชเป็นพระภิกษุแล้วสุบินก็ยังสงบสำรวมมากขึ้น มีความคิดเป็นผู้ใหญ่
สมวัยเช่นเมื่อบิคาซึ่งเป็นเปรต มาขอส่วนบุญ สุบินก็เจรจาเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ปลอบบิคาของตน
ดังข้อความที่ว่า

เจ้าคิคลัง เวชนักหนา	ว่าไอ้อนิจจา
บิคาเป็นกรรมคิคคน	
แต่น้อยาทุกขทำงาน	จะแยกกุศล
ให้พ้นจากเวรอาวรณ์	

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๘๒)

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวสุบินนี้ น่าจะมีสาเหตุมาจากวัยที่เพิ่มขึ้น
ทำให้รู้จักระงับอารมณ์และเก็บความรู้สึกได้ดีกว่าสมัยที่เป็นเด็ก การที่นางสุภาศิกิจะ
บวชนั้นเป็นเรื่องที่สุบินน่าจะยินดีเป็นที่สุด เพราะเป็นความเปลี่ยนแปลงในทางดียิ่งของมารคา
แต่สุบินเพียงแคร์ับคำมิได้กล่าววาจาที่แสดงความพอใจความดีใจของคนให้มารคา รู้สึก และ
มิได้กล่าวข้อความใด ๆ ที่เป็นเชิงสนับสนุนด้วย อาจเป็นเพราะวัยที่เพิ่มขึ้นทำให้สุบินเข้าใจ
ดีกว่าคนไม่จำเป็นต้องแสดงท่าทีใด ๆ เพราะการที่นางสุภาศิกิบวชก็ด้วยศรัทธาอย่าง
แท้จริง มิใช่บวชเพื่อให้บุตรพอใจหรือปลามปล้มแต่อย่างใด นอกจากนั้นการที่สุบินกล่าว
ปลอบบิคาในเชิงสั่งสอนเช่นนั้น ก็น่าจะเนื่องมาจากประสบการณ์ชีวิตที่ตนได้รับในร่มเงา
แห่งพุทธศาสนา เช่น การศึกษาปฏิบัติธรรมทำให้เข้าใจถึงสาเหตุแห่งทุกข์ สุข และความ
เสื่อมความเจริญของบุคคล จึงกล่าวเป็นเชิงให้สติกับบิคาว่าที่คงทนทุกข์เช่นนี้ก็เพราะ
ผลแห่งการกระทำที่ไม่ดี

นอกจากนั้นผลที่เกิดกับสุบินตอนท้าย เรื่องก็คือการบรรลุนิพพานและหลุดพ้นจาก
ห้วงแห่งวิภังขาร นับว่าเป็นการพัฒนาขั้นสูงสุดสำหรับบุคคลผู้ใฝ่ใจศึกษาธรรมและมี
โอกาสได้ศึกษา เรียกว่ามีความพร้อมทั้งกายและใจ การประสบความสำเร็จจึงเป็นเรื่อง
ที่เป็นไปได้ ดังข้อความที่ว่า

เจ้าสุบินบุรุษเป็นชี	ได้สำเร็จทางธรรมมา
กัมมิจิตสูสุขสถาน	โดยบูรณาทวนกล่าวมา
อุปไมยเหมือนชวาลา	เทียบตามไวสีนไส้ น้ำมัน
เพลิงประหารผลาญสิ้นหมด	บปรากฏอันไค้น
กรรมไม่มีพัวพัน	แต่จกัษันชสูขสภาราญ
พินชราคิขราทุกซ์	มรณะภัยอันกัณการ
สุกจะระว่าเรื่องวิถถาร	พระนฤพานให้สิ้นนา

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๑๐๘)

สรุปได้ว่าสุบินมีลักษณะแบบฉบับที่มักปรากฏในตัวละครเอกฝ่ายชายในวรรณคดีไทย
ส่วนใหญ่คือมีกำเนิดที่สูงส่ง มีบุคลิกลักษณะดี มีลักษณะนิสัยใจคอที่เป็นไปในทางที่ดีงาม เป็น
ตัวอย่างอันดีแก่เยาวชน มีความกตัญญูกตเวที มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่
และมีคุณสมบัติคือมีความสามารถในการเรียนรู้ นอกจากนั้นก็ยังมีลักษณะที่ขัดแย้งในตัวเอง
อยู่บ้าง คือในช่วงแรกมีการแสดงออกและความคิดที่ดูเป็นเด็ก ขาดความรอบคอบ ต่อมา
มีความเปลี่ยนแปลงทางบุคลิกภาพอันเนื่องมาจากวัยที่เพิ่มขึ้น และการได้บวชเรียนคือมีความ
สงบสำรวมขึ้นโดยลำดับ จนในที่สุดก็ถึงขั้นหลุดพ้นจากวิภังขาร

ข. นางสุภาณี

นางสุภาณีเป็นตัวละครเด่นตัวหนึ่งที่มีความขัดแย้งกับตัวละครเอกทั้งในค่าน
ลักษณะนิสัยใจคอและความคิด หากพิจารณาตามท้องเรื่องแล้วจะเห็นว่า ผู้แต่งได้กำหนด
ให้นางเป็นตัวละครสำคัญที่เป็นสื่อนำไปสู่เหตุการณ์อันเป็นหัวใจของเรื่อง กล่าวคือนางเป็น
ผู้ที่ไต่พิสูจนต์ถึงอาณิสงส์การบวช และสังเกตได้ว่าการกระทบกระทั่งระหว่างนางกับสุบิน
มีมากกว่านายพรานเนสาทกับสุบิน เพราะนายพรานเนสาทด่วนตายเสียก่อนเนื่องจากได้
ทำกรรมไว้มาก ส่วนนางสุภาณีแม้จะไม่ค่อยได้ทำบุญแต่ตามท้องเรื่องก็มีใคร่บูว่านาง
ทำบาปแต่อย่างใด

นางสุภาวดีมีลักษณะที่เป็นแบบฉบับของมารคาและภรรยาที่ดี กล่าวคือนางสุภาวดี เป็นมารคาที่รักบุตร ห่วงใยตั้งแต่รู้ว่าตนเริ่มตั้งครรภ์ เห็นได้จากการทำงานพยายามระมัด ระวังตน รักษาตัวเอง ซึ่งเท่ากับรักษาหัตถ์นอมบุตรในครรภ์ด้วย เช่น เรื่องอาหาร การกินนางก็หลีกเลี่ยงการรับประทานอาหารบางประเภทที่คิดว่าจะทำให้เกิดผลเสียต่อบุตร และเมื่อคลอดแล้วนางก็เลี้ยงแบบคนโบราณคือให้กินนมตัวเอง ให้ความเอาใจใส่ดูแลอย่าง โกลลัซิด นอกจากนั้นนางยังเป็นภรรยาที่ดีคือรักสามี มีความเป็นแม่บ้านที่ดีเห็นได้จากการ ที่นางเอาใจใส่สามี ประณินบิตรีบไซ์ เชื่อฟังคำสั่งสอน และเป็นคู่คิด เช่นนายพรานเนสาท สั่งให้ซื้อเหล่านางก็รีบไป และยังมีกุสัจจอกทำกับแก้มที่สามีชอบให้ นอกจากนั้นเมื่อสามีตาย นางก็รำพันถึงคุณความดีว่า เมื่อมีชีวิตอยู่ก็ได้ปฏิบัติคือนางด้วยดี เช่น "พลาตพลังพอสั่งสอน" ทำให้ชวนคิดว่าเมื่อมีฝ่ายที่เป็นผู้สั่งสอนก็ต้องมีผู้รับฟังและปฏิบัติตาม ดังนั้นจึงอาจเป็นไปได้ที่จะอนุมานว่านางคงเป็นภรรยาที่เชื่อฟังสามี อยู่ในถ้อยคำเช่นเดียวกับผู้หญิงสมัยก่อน ทั้งหลายที่ส่วนใหญ่สามีเป็นผู้หาเลี้ยง

นอกจากนั้นนางสุภาวดียังมีลักษณะที่เป็นแบบฉบับของตัวละครที่มีความซัดแย้งกับ ตัวละครเอก คือความแตกต่างในด้านลักษณะนิสัยใจคอ กล่าวคือนางเป็นคนปากร้ายและ ไม่รู้จักระงับอารมณ์ เห็นได้จากการแสดงออกของนางเมื่อบุตรไม่ทำตามที่นางต้องการ เช่น นางบริภาษบุตรอย่างไม่มีเยื่อใย แสดงอาการกระแทกกระทั้น ถึงข้อความที่บรรยายว่า

นางฟังลูกตอบ สุกที่จะปลอบ คิกใจขุ่นขื่น
 ลูกขึ้นนั่งลง อดุนผลันหันหัน เขียนครกยกรุน ออกไปไกลตน
 โม่โหนางคิก ปากสั่นรักกริก ขบพันคำรณ
 จะบวชมิบวช มิงอยามาบน เร่งไปให้พัน ฎไม่รักแพง
 น้ำรักหัวสุาก สอนเด็กปากมาก เลี้ยงลูกใจแข็ง
 เจ้าคิกวาแม จะขอฟังแรง ใจกริกนิกแสวง เอาแตกความสบาย

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๔๔)

นอกจากนั้นนางสุภาวดียังเป็นคนใจแข็งและมีทริฏ์แรงกล้า เห็นได้จากการที่นาง ออกปากคักความสัมพันธ์ระหว่างมารคากับบุตร และนางก็ทำได้จริง ๆ เช่นเมื่อพระเถระ ใช้ให้ศิษย์มาถามนางเกี่ยวกับการบวชของสุบิน นางก็ตอบอย่างหมางเมินว่าสุบินเป็นบุตร ของนางจริง แต่นางได้คักความสัมพันธ์ไปแล้วดังนั้นสุบินจะบวชหรือไม่มิใช่เรื่องของนาง และเมื่อสุบินซึ่งบวชเป็นเณรแล้วไปเยี่ยมเขียน นางก็มีไต้ใส่ใจแสดงทริฏ์เข้าใส่ แม้แต่อาหาร

สักม้อก็ไม่เคยคิดถวายเป็น กังข้อความที่มรยายว่า

เจ้ากิดถึงคุณแม่	ไปดูแลเป็นอัครา
ส่วนชางนางมารดา	มีโคคิคอนุกูล
ครั้นเห็นเจ้าสุบิน	เหมือนขมุนกินกับปูน
แกลงคักอาลัยสูญ	ดิ้อทิวรี เป็นมันคุง
กัปปียแลจ้งหัน	แคสกีวันก็ไมสง
มีคมนเป็นคนหลง	บร่าฟ้งถึงความตาย

(สุบินคำกาศย์ หน้า ๔๘)

นอกจากนั้นการที่นางเป็นภรรยาของนายพรานผู้ไม่เคยตระหนักถึงความสำคัญของการทำบุญ ทำให้นางมีลักษณะนิสัยใจคอคล้ายคลึงกับสามีคือไม่ใส่ใจในเรื่องการทำบุญและพลอยห่างวัดไปค้ายทั้งกายและใจ นางจึงมองคุณค่าของชีวิตอย่างผิวเผินว่า เมื่อเกิดมาแล้วถ้าเป็นบุตรชายก็ต้องสืบทอดอาชีพจากบิดา แสดงถึงความกตัญญูและความเป็นตัวตายตัวแทน และเมื่อเจริญวัยก็ควรแต่งงานสร้างครอบครัวแทนที่จะไปบวชให้ลำบากกายออกม้อกินม้อ แสดงให้เห็นว่านางมุ่งหวังให้บุตรใช้ชีวิตที่ติดคิกับความสุขทางโลก แทนที่จะมองเห็นคุณค่าของสัจธรรมทางศาสนาที่จะสร้างความสุขสงบอันแท้จริงให้กับชีวิตของบุตร นอกจากนั้นความรักและความศรัทธาที่นางมีต่อสามีซึ่งประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพพราน ไคยศดาบรราคาศักดิ์ มีข้าทาสบริวาร มีเงินทองโยยที่ไม่จำเป็นต้องเรียนหนังสือ นั้น น่าจะทำให้นางไม่เห็นถึงความจำเป็นในการศึกษาหาความรู้ในด้านอื่น ดังที่นางกล่าวกับบุตรว่า

ถึงท่านพรานพ่อ นโม ก ข เข้าใจอะไรมี
รู้แต่วิชา ปีนยาอย่างคิ ยิงแทงมฤคิ ได้มามากนูล

(สุบินคำกาศย์ หน้า ๔๑)

นางสุภาคิเป็นตัวละครที่มีลักษณะสมจริงคือมีการพัฒนาบุคลิกภาพและลักษณะนิสัยใจคอ ไปตามสถานการณ์แวดล้อมหรือประสบการณ์ที่ได้รับ เช่น สภาวะแม่ม่ายทำให้นางมีความออกหนุงจักช่วยตัวเอง เช่นเดียวกับตัวละครหญิงในวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ ที่มีสภาวะเป็นแม่ม่าย เช่น ในขุนช้าง-ขุนแผน ไค้แก่นางทองประศรี บทละครพระราชนิพนธ์เรื่องพระร่วง ไค้แก่นางจันทนซึ่งสภาวะแม่ม่ายนี้ทำให้ตัวละครหญิงเหล่านี้กลบกลายเป็นตัวละคร

หญิงที่มีความแกร่งกล้าอดทนรู้จักช่วยตัวเอง เช่น นางจันทน์มีความกล้าหาญคัดสินใจ
 เก็บซากในการที่จะสู้รบกับพวกขอม นางทองประศรีต้องหอมหัวลูกชายหนีภัยหลวง
 หลังจากที่ขุนไกรถูกประหารชีวิตแล้ว และนางก็ได้เป็นครูผู้หนึ่งของหลานชายคือปลายงาม
 ส่วนนางสุภาณีเมื่อนายพรานเนสาทตายนางได้รับความลำบากเกือบร้อนมาก เพราะนอกจาก
 จะยากจนลงแล้วเพื่อนบ้านพี่น้องยังทอดทิ้งไม่ใส่ใจช่วยเหลือ แต่นางก็อดทนทำมาหากิน
 ช่วยเหลือตนเองและลูกไปตามความสามารถ และยังสั่งสอนลูกให้รู้จักวางตัวตามสภาพ
 อีกด้วย ถึงข้อความที่ว่า

โอไอ้แก้วกำพร้าว	อยู่เคหาแม่จักร
เจ้าอย่าเวชะลอน	เลนไกลเรือนเพื่อนจะตี
เค็กเค็กเหลาลูกไฟ	ใจมันร้ายไซพอกี
มันจะเกรงอะโรมิ	เราคกยากแล้วลูกอา

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๓๔)

นอกจากนั้นสภาวะแม่ม่ายที่ต้องต่อสู้กับชีวิตมาโดยลำพังนั้น ยังทำให้นางสุภาณี
 มีความเชื่อมั่นในความคิดของตน เพราะช่วงเวลาที่คั่งท่างานช่วยตัวเองและรับผิดชอบ
 บุตรตลอดจนวัยที่เพิ่มขึ้น อาจทำให้นางเกิดความรู้สึกว่าตนมีความสามารถคัดสินใจทำ
 สิ่งใดก็ได้โดยลำพัง และมีประสบการณ์ในชีวิตมากกว่า ดังนั้นเมื่อ
 บุตรชายไม่เชื่อฟังหรือเกิดความขัดแย้งทางความคิดนางจึงยอมรับไม่ได้ และพยายาม
 แสดงความคิดเห็นของตนออกมาโดยไม่รับฟังเหตุผลของอีกฝ่ายหนึ่ง แต่แล้วเมื่อนางถูก
 คร่าตัวไปนรกและไ้รับบทเรียนอย่างสาสม คือจะถูกโยนเข้ากองไฟแต่ด้วยผลบุญจาก
 การบวชเณรของสุบิน จึงเกิดมีดอกบัวบุคขึ้นมารองรับร่างของนางไว้ นางก็เกิดสำนึกใน
 เรื่องบาปบุญหันมาทำบุญทำทาน กลับกลายเป็นผู้มีคุณธรรม มีความจริงใจต่อบุคคลอื่น
 เช่นเมื่อกลับจากนรกแล้วพบเพื่อนบ้านก็เล่าให้ฟังโดยไม่ปิดบัง ชักชวนให้คนเหล่านั้นทำบุญ
 ทำทานแนะทางที่ตนเห็นว่าดีให้ มิได้เกรงว่าเพื่อนบ้านจะซ้ำเติมตนแต่อย่างใด ถึงข้อความที่ว่า

หญิงชายรู้อาการ	สิ้นทั้งบ้านก็มาถาม
นางนั่งเล่าเนื้อความ	ว่าทานเอ๋ยชวนกันฟัง
เมื่อวันเข้าไปตก	ในนรกทนทุกขัง
เวทนาพนักาลัง	ยิ่งกว่าโทษในเมืองคน

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๒๗)

และเมื่อนางจะบวชบุตรก็ได้ไปกราบทูลพระเจ้ากรุงสาวัดดี โยทหวังจะถวาย ส่วนบุญและบอกแก่ชาวบ้านด้วยเจตนาที่บริสุทธิ์ หวังจะให้บุคคลอื่น ๆ ได้บุญตามไปด้วย จะเห็นได้ว่าประสบการณ์ที่ได้รับจากนรกทำให้นางมีความเปลี่ยนแปลงอย่างทันทีทันใดและเปลี่ยนแปลงอย่างหน้ามือเป็นหลังมือทั้งด้านความคิดและพฤติกรรม กล่าวคือจากผู้ที่ไม่เคยใส่ใจในเรื่องการบุญ ไม่เคยทำบุญ และยึดมั่นในค่านิยมทางโลก กลับกลายมาสนใจในเรื่องบาปบุญ รู้จักทำบุญทำทาน มองเห็นคุณค่าของการใช้ชีวิตอยู่ในสมณเพศของบุตร ไม่คิดยึดในค่านิยมทางโลกอีกต่อไป จนท้ายที่สุดนางถึงกับตั้งสัจใจว่าเป็นชีวิตอยู่ในร่มเงาแห่งพุทธศาสนาเช่นเดียวกับบุตรคือการบวชเป็นชี นั้ว่าเป็นการพัฒนาทั้งในด้านความคิด และบุคลิกภาพ ตลอดจนพฤติกรรมไปตามสภาวะแวดล้อมและประสบการณ์ที่ได้รับอย่างมาก

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า นางสุภาคีเป็นตัวละครที่มีลักษณะแบบฉบับของมารคาและภรรยาที่ดี และมีลักษณะนิสัยใจคอตรงข้ามหรือแตกต่างจากตัวละครเอกคือนางจะมีความปากร้าย ความมีทิฐิแรงกล้า ความใจแข็งไม่ให้ภัยใครง่าย ๆ ความไม่รู้จักระงับอารมณ์ และความไม่ใส่ใจในการบุญ นอกจากนั้นก็เป็นผู้ที่มีลักษณะสมจริงคือมีการพัฒนาบุคลิกภาพและลักษณะนิสัยใจคอไปตามสถานการณ์แวดล้อมหรือประสบการณ์ที่ได้รับ

ค. นายพรานเนสาท

นายพรานเนสาทเป็นตัวละครอีกตัวหนึ่งที่มีความขัดแย้งกับตัวละครเอกคือสุบิน ลักษณะแบบฉบับของตัวละครที่มีความขัดแย้งกับตัวละครเอกที่ปรากฏในตัวนายพรานเนสาทคือความแตกต่างในด้านบุคลิกลักษณะ และลักษณะนิสัยใจคอ ดังนี้

ในด้านบุคลิกลักษณะ นายพรานเนสาทนับว่ามีรูปร่างหน้าตาเหมาะกับอาชีพพรานโดยแท้ กล่าวคือแลดูคูร้าย บึกบึน ดังที่ผู้แต่งบรรยายไว้ว่า "เคิบสูงสักัน"^๑ และ "เหมือนกุมภณทักษา"^๒ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสูงใหญ่ลำสันแข็งแรงดึกกับสุบินที่รูปทรงล่อทั้งที่เป็นปีศาจบังเกิดเกล้า นอกจากนั้นหน้าตาของนายพรานเนสาทยังเต็มไปด้วย

^๑คำว่า สักัน สันนิษฐานว่ามาจากคำว่า สากรรจ์ หรือ ฉกรรจ์ หมายถึง คูร้าย เก่งกาจ แข็งแรง

^๒กรมศิลปากร, สุบินคำกาพย์, หน้า ๒๑.

หนวกเศรารกรุงรังคังที่ผู้แต่งบรรยายไว้ว่า "ค่างปากชยากแต่หนวกเศรา หน้าคางาเรา"^๑ ซึ่งทำให้แลดูน่าเกรงขามยิ่งขึ้น แม้ยามกรนก็กรนเสียงคัง ถึงขนาดที่ว่าทำให้สัตว์ตกใจได้ถึงข้อความที่ว่า "กรนครางอย่างเสียงงัว สัตว์ลางตัวตกใจครัน"^๒

จึงสรุปได้ว่าบุคลิกลักษณะของนายพรานเนสาทเป็นไปในทางที่ก้าวร้าวมากกว่า อ่อนโยนเป็นลักษณะของตัวละครที่มักจะมีบทบาทไปในด้านศิโรพันแห่งเป็นนักแสดงมิชชันนารีอย่างสุบิน ซึ่งความขัดแย้งทางค่านิยมระหว่างตัวละคร เอกกับตัวละครที่ถูกจัดให้อยู่ฝ่ายตรงข้ามนี้ มีอยู่ในวรรณคดีโบราณทั่วไป เช่น ความงามของอิเหนากับความน่าเกลียดของจรงกา ความงามของขุนแผนกับความซื่อเหวของขุนช้าง หรือความแบบบางของขุนแผนกับความมึนเมาของขุนช้าง ความงามของนางสีนน้อยกับความซื่อเหวของนางกุลา เป็นต้น

ในค่านิยมนิสัยใจคอ นายพรานเนสาทมีลักษณะนิสัยที่ตรงข้ามกับลักษณะนิสัยของสุบิน ตลอดจนตรงข้ามกับลักษณะนิสัยของคนชนบทส่วนใหญ่คือนายพรานเนสาทไม่ใส่ใจในเรื่องการบุญ ในขณะที่สุบินและคนชนบทส่วนใหญ่ยึดมั่นในศาสนาและนิยมการทำบุญ ลักษณะนิสัยข้อนี้ของนายพรานเนสาทเห็นได้ชัดจากคำพูดของนางสุภาวดีที่เล่าให้สุบินฟังว่า แม้ยานจะอยู่ใกล้วัด แต่นายพรานเนสาทก็ไม่เคยสนใจหรือใส่ใจที่จะเข้าไปสัมผัสสิ่งที่ดีงาม และแม้เมื่อถึงเวลาที่คนในสังคมเขาทำบุญกัน นายพรานเนสาทไม่เพียงแต่จะไม่ไปร่วมหรืออยู่เฉย ๆ แต่กลับไปทำบาปตามปกติคือเรียกว่าทำในสิ่งที่สวนทางกับผู้อื่นได้อย่างไม่สะทกสะท้าน ไม่มีการหยุดเป็นพิเศษในเทศกาลบุญแต่อย่างใด ถึงข้อความที่ว่า

พ่อเจ้าเมื่อยัง พุชชิงซิมมั่ง เชื่อถือเมื่อใด
 วัลอยู่เทียมไกล หอนชายเข้าไป ไม่เอาใจใส่ ไตรลักษณะคุณ
 ทรุทสารทสงกรานต์ หนีงชายชวบ้าน เขาไปทำบุญ
 พ่อเจ้าจับหอก เข้าป่าตาหุน ไตมาเครงครุน เติมทาบเต็มมือ
 (สุบินคำกาพย์ หน้า ๔๑)

^๑คำว่า "คางาเรา" มาจากภาษาเขมร หมายความว่า "ทำให้ลึก" ในที่นี้อาจหมายความว่า นายพรานเนสาทอาจมีใบหน้าที่เต็มไปด้วยรอยย่นเป็นทางลึกก็เป็นได้

^๒กรมศิลปากร, สุบินคำกาพย์, หน้า ๒๓.

นอกจากนั้นลักษณะหนึ่งที่น่าสนใจในตำนานพรานเนสาทคือความขัดแย้งในลักษณะนิสัย ซึ่งขัดกับความเป็นจริงในสังคมและแสดงให้เห็นว่าผู้แต่งเจตนาสร้างนายพรานเนสาทให้มีลักษณะนิสัยตรงข้ามกับสุบิน กล่าวคือนายพรานเนสาทไม่นิยมทำบุญทั้ง ๆ ที่มีความเชื่อถือทางไสยศาสตร์อยู่ซึ่งเป็นลักษณะที่ไม่ใคร่สมจริง เพราะในสังคมระดับชาวบ้าน ความเชื่อทางศาสนามักจะคู่กับความเชื่อทางไสยศาสตร์อย่างแยกกันไม่ออก ส่วนใหญ่ความเชื่อทางไสยศาสตร์มักจะเป็นสิ่งที่ดึงดูดใจคนให้หันเข้าสู่ศาสนา ส่วนจะบรรลุดุสัจธรรมใดหรือไม่ขึ้นอยู่กับสภาวะทางจิตใจของแต่ละบุคคล อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาความเชื่อและปรากฏการณ์ทางไสยศาสตร์ที่เกิดกับนายพรานเนสาท ก็จะได้เห็นว่ามิใช่ปรากฏการณ์ที่จะเกิดขึ้นสัปดาห์เดียวแล้วจบสิ้นในทันใด ตรงกันข้ามกลับเป็นเรื่องที่สนับสนุนให้นายพรานเนสาทหมกมุ่นในการทำบาปและคิดอยู่ใน ลภ ยศ สรร เสริญ มากขึ้น เช่น การบนบาน เทวดา เจ้าป่าเจ้าเขา ก็เพื่อให้ลาสัตว์ได้อย่างราบรื่น เป็นต้น

อาจกล่าวได้ว่าความไม่ใส่ใจในการบุญของนายพรานเนสาท ทำให้นายพรานเนสาทละเลยหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนในอันที่จะช่วยกันจรรโลงหรือทะนุบำรุงศาสนาของตน ยิ่งกว่านั้นนายพรานเนสาทกลับทำบาปในเทศกาลที่ผู้อื่นเขาทำบุญ ซึ่งสื่อให้เห็นว่านายพรานเนสาทเป็นผู้ที่มีอาชระงับสิ่งที่คนต้องการกระทำได้ เพราะมิได้ยึดศาสนาเป็นเครื่องรั้งจิตใจให้ละเว้นจากการเบียดเบียนสิ่งมีชีวิตด้วยกัน แม้ในช่วงเวลาที่ควรละเว้น ดังที่มีคำกล่าวของคนโบราณที่คำหนึ่งที่ทำบาปหรือทำชั่วอย่างสม่ำเสมอว่า วันโกนไม่ละ วันพระไม่เว้น อย่างไรก็ตามความไม่ใส่ใจในการทำบุญของนายพรานเนสาทนี้จะไม่ร้ายแรงนัก หากเรามองนายพรานเนสาทอย่างมนุษย์ธรรมดาในสังคมทั่ว ๆ ไป แต่หากจะวิเคราะห์ลักษณะตัวละครในวรรณคดีสอนศาสนาเช่นเรื่องนี้ ลักษณะดังกล่าวนี้ น่าจะถูกกำหนดได้ว่าเป็นปฏิปักษ์ต่อตัวละครฝ่ายดี ทำให้เกิดการเปรียบเทียบสะท้อนให้เห็นสิ่งดีและสิ่งชั่วตามจุกยีนและค่านิยมของผู้แต่งที่แสดงออกมาในวรรณกรรมของตน

อย่างไรก็ตามแม้ว่าโดยบุคลิกลักษณะและนิสัยใจคอจะทำให้นายพรานเนสาทถูกเป็นตัวละครที่ขัดแย้งกับตัวละครเอกคือสุบิน แต่ก็มีข้อดีและข้อเสียไปทั้งหมด นายพรานเนสาทยังเป็นตัวละครที่ถูกเป็นมนุษย์จริง ๆ กล่าวคือมีข้อดีอยู่มากน้อยซึ่งเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่ย่อมจะมีทั้งข้อดีและข้อเสีย ซึ่งหากเรามองนายพรานเนสาทอย่างซื่อสัตย์ทั่ว ๆ ไป มิได้มองโดยให้หลักธรรมทางศาสนามาพิจารณาแล้วก็จะเห็นได้ว่า นายพรานเนสาทมี

ข้อคืออยู่หลายประการ เช่นเป็นผู้ครองเรือนที่มีคุณธรรม กล่าวคือมีความซื่อสัตย์ซื่อตรงในการ
ทำมาหากิน หากเลี้ยงครอบครัวความกำลังความสามารถของตน มีความรับผิดชอบต่อ
ครอบครัวและค่อหน้าที่การงาน ดังจะเห็นได้จากข้อความต่อไปนี้

๑. ข้อความที่แสดงให้เห็นถึงความซื่อสัตย์ซื่อตรงและความรับผิดชอบต่อครอบครัว

ทำกินแต่เมียกับฉวี อุดสาห์พาศวี
ตามความออคอยากเชษฐใจ
เนสาทเช่าเช่าเช่าไฟโร ตะวันเย็นโรโร
หามเน้อมาไห้เมียชาย

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๗)

๒. ข้อความที่แสดงให้เห็นถึงความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงาน

เนสาทเคินนาคกราย เหล่าพรานไฟโรตามกล่นเกลื่อน
เข้าไปในไฟโรเดือน คักบ่วงข่ายรายช่องทาง

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๑๒)

และ

ส่วนว่าขุนพฤษา อยู่เป็นข้าพระภูบาล
เข้าคำทำราชการ ส่งส่วยเน้อไม้ชาควัน

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๒๔)

นอกจากนั้นก็มีความรักบุตรภรรยา เช่นตอนที่สุบินเกิด ผู้แต่งบรรยายว่า
ท่านขุนเนสาท รักบุตรสุดสวาท อัมชฎกถือ

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๑๘)

และเมื่อจะเข้าป่าเป็นเวลาหลายวันก็สั่งเสียบุตรภรรยาด้วยความรักความห่วงใย
ถึงข้อความที่ว่า

สั่งเมียสั่งแล้วเล่า จูราเจ้าสุภาคี
ระวังลูกให้จงดี เกลือกพญาชิจะมีทา
อามนำแลปอนชาว ทุกคำเช่าอยาอุเบกษา
พี่ไปจะนานมา ครันสั่งแล้วก็คลาไคล

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๒๑)

กับบุตร เช่นสุบิน นายพรานเนสาทก็รักใคร่ทะนุถนอม มีอารมณ์อ่อนหวานกับ
บุตรแม้แต่จะหอมแก้วลา ก็เกรงบุตรจะเจ็บระคายค้ำยหนวคเคราของคณไค้แค่จับมือ
จับเท้า จับหลังไหล่ แสดงให้เห็นถึงความรักความผูกพันอย่างลึกซึ้ง กังซ้อความที่ว่า

เตรียมค้ำยทุกสิ่งสิ้น	เรียกสุบินเจ้ากุมาร
อุ้มชูลูกส่งสาร	ทวนชุนพรานรักใจหาย
จะจับที่แกมลูก	กลัวจะถูกหนวคเคราคาย
จะรองจะวุ่นวาย	ความถนอมเป็นเหลือใจ
จับมือคินชวช่าย	แล้วจึงย้ายจับหลังไหล่
โอ้อ้อแกวกุลอยใจ	อยู่จริงคือยาโสกา
พอจักเข้าไพรพนม	เสาะประสมค้ำยมั่งสา
ผลไม้อันโอชธา	มาฝากเจ้าอชยามองศรี

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๒๐)

ส่วนความรักภรรยาของนายพรานเนสาท เห็นไค้ซัดคอนที่นางสุภาคีร์ำพันกับ
ศพสามีว่า

เลี้ยงกันแต่บ่าวสาว	คุมเกิดเจ้าสุบินมา
บทรอนจะรู้ว่า	ให้เมียแค้นเท่าโยยของ
พลาถพลังพอสั่งสอน	ไมค้ครอนให้หมนหมอง
บัดนี้รมโพธิ์ทอง	ล้มเสียแล้วจะรอนแ

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๒๘)

คำรำพันของนางสุภาคีร์ำ แสดงให้เห็นว่านายพรานเนสาทมีลักษณะของสามี
ที่ค้คือเป็นที่พึงพิงของภรรยาทั้งในค้ำนร่างกายและจิตใจ คือให้การเลี้ยงดูและเป็นที่พักพิง
ทางใจมิไค้ระบายนความครุร้ายก้ำวร้ายกับภรรยาของตน

นอกจากนั้นก็มีความกล้าหาญมีฝีมือในการรบ กังที่ผู้แต่งบรรยายว่า
"น้ำใจกล้าหาญเรียวแรง" และยั้งเคยทำประโยชน์ให้บ้านเมืองกั้งที่นางสุภาคีร์ำพันว่า

ร้อยครั้งไปกองทัพ	แก้ตัวกลับมาไค้สบาย
-------------------	---------------------

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๒๘)

ในค่านการเป็นผู้นำ นายพรานเนสาทน์มีความเป็นผู้นำที่ดีคือมีความยุติธรรม มีน้ำใจและปกป้องลูกน้อง เมื่อตายไปบ่าวไพร่จึงมีความอาลัยรัก เศร้าโศกรำพันถึงความดีในค่านต่าง ๆ ดังนี้

๑. ความยุติธรรม มีน้ำใจ เห็นได้จากข้อความที่ว่า

โอบอุ้มพ่อปกหัว	ไต่เย็นตัวตลอดเวลา
บ่าวไพร่ไต่เนื้อหา	ขอมแจบ้นให้เนองเนอง
คืนักความรักไพร่	ไม้ออช่ายให้แค้นเคือง
พอชอบคนทั้งเมือง	หาน้ำใจใครจะเหมือน

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๓๐)

๒. การให้ความคุ้มครองให้ลูกน้องอยู่สุขสำราญ และปกป้องให้พ้นภัยจากผู้อื่น
เห็นได้จากข้อความที่ว่า

พ่อคุณเป็นศรีสูง	คือจุกมุงหลังคาเรือน
รมฝนตะวันเคื่อนุ	ไต่อยู่สุขสำราญ
หาญพาพ่อคุณไม่	หมอบบ่าวไพร่จะรำคาญ
ที่นบ้านยานทุรขุน	จะลุมลง เป็นคอกแซน
จะสนุกแดหมุหนาย	จะเรือนชายนาคอนแอน
ชมเหงทำกุแกลน	จับเบ็ดโกไมเกรงขาม

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๓๐)

จึงนับว่านายพรานเนสาทน์เป็นตัวละครที่ผู้แต่งสร้างมาอย่างสมเหตุสมผลพอใช้ และยังเป็นตัวละครที่พัฒนาไปตามท้องเรื่อง เช่น ในภายหลังเมื่อเป็นเปรตก็สำนึกดีว่าสภาวะของคนมีสาเหตุมาจากบาปกรรมที่ตนได้ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ดังที่ได้กล่าวกับสุบินว่า

เปรตว่าพ่ออย่าตกใจ	ช้านี้ใช้ใคร
คือเป็นมิดาเจ้าเนร	ทำกรรมนานเวร
เป็นคนคุมไพร่กะเกณฑ์	
กับจิตไปสู่อบาย	
ไพนรทหมกใหม่เฆากาย	มึงเกิดในอบาย
ออกอยากอยู่ในจำจอง	

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๔๑)

และเมื่อพ้นสภาวะแปรศเพราะสุบินบวชเป็นภิกษุ นายพรานเนสาทก็ยิ่งรำพึงถึงสาเหตุอย่างผู้ที่ไม่ประมาทว่า การที่ตนได้พ้นจากอบายภูมิมารเสวยสุขในสวรรค์ มีสมบัติมากมายนั้นก็ด้วยอำนาจผลบุญที่บุตรบวชให้ เรียกได้ว่ามีความสังวรและเจียมตัวเจียมใจ และแสดงออกด้วยการกระทำโดยการไปหาบุตร และให้คำมั่นสัญญาว่าจะไม่สร้างกรรมอีก นับว่าบั้นปลายความคิดของนายพรานเนสาทซึ่งถึงแม้จะอยู่คนละภพกับมนุษย์ก็ได้เปลี่ยนไปอย่างหน้ามือเป็นหลังมือ

สรุปได้ว่า นายพรานเนสาทเป็นตัวละครที่มีลักษณะแบบฉบับคือลักษณะที่ตรงข้ามกับตัวละครเอกคือสุบิน ในค่านิยมลักษณะที่เป็นไปในทางก้าวร้าว บึกบึน และในค่านิยมลักษณะนิสัยใจคอคือความไม่ใส่ใจในการบุญ และมีลักษณะซัดแย้งในตัวเองคือแม้จะเป็นตัวละครที่มีความซัดแย้งกับตัวละครเอก แต่ก็มีลักษณะที่เป็นข้อดีคือมีความรักบุตรภรรยา มีความขยันหมั่นเพียร มีความรับผิดชอบหน้าที่ มีความเป็นผู้นำที่ดี และยังเป็นตัวละครที่มีการพัฒนาความคิดไปตามท้องเรื่องดังกล่าวแล้ว

ง. พระเจ้ากรุงสาวัดดี

พระเจ้ากรุงสาวัดดีเป็นตัวละครกษัตริย์ที่เป็นตัวแทนของสถาบันกษัตริย์ที่มีอิทธิพลต่อชีวิตประชาชน เป็นลักษณะของกษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช อิทธิพลของพระเจ้ากรุงสาวัดดีในเรื่องนี้ ปรากฏชัดคือชีวิตของนายพรานเนสาททั้งในค่านิยมวัตถุและจิตใจ กล่าวคือนายพรานเนสาทมีขึ้นเป็นที่นับหน้าถือตาของคนทั่วไป ก็เพราะยศศักดิ์และทรัพย์สินศฤงคารที่พระเจ้ากรุงสาวัดดีพระราชทานให้ ดังข้อความที่ว่า

ส่วนว่าขุนพฤกษา	อยู่เป็นข้าพระภูบาล
เขาคำทำราชการ	ส่งส่วยเนื้อไม้ชาควัน
ด้วยเกษพระเปนเจ้า	ปิ่นปกเกล้าแคลวโทะทัดที่
คั้งค้ำมั่งมีครัน	ทรัพย์สินเงินทองของไซ้สอย
มีทาสทั้งหญิงชาย	มีโคควายนับควยร้อย
มีข้าวกี่ไม่น้อย	นับหมื่นแสนแนนนงูฉาง
.....
จำเวญุในยศถา	คนนับหน้าทุกถิ่นฐาน
เขาเรียกทานขุนพราน	เดินคอมกรานเกรงน้ำใจ

(สุบินคำภายย์ หน้า ๑๓)

ความเมตตากรุณาตลอดจนยศศักดิ์และทรัพย์สินที่นายพรานเนสาทได้รับ จากพระเจ้ากรุงสวดีถ์นี้ มีอิทธิพลต่อความคิดและการกระทำของนายพรานเนสาท กล่าวคือนายพรานเนสาทคิดว่าบุญคุณของพระมหากษัตริย์นั้นมีมากกว่าพ่อแม่เสียอีก ดังนั้น คนจึงสมควรออกไปหาของวิเศษมาถวายเป็นการตอบแทนพระคุณ ทั้งนี้ นายพรานเนสาท ราพึงในตอนคิดของคืนวันหนึ่งว่า

สมเด็จเจ้าปิ่นเกล้า
พ่อแม่มีคุณเล่า
ปลูกเลี้ยงปลูกเกล้า
มีศักดิ์มีไพร่ขาว
ใครใครบ่คุณแคลน
คนชังไปทั้งสิ้น
ประเสริฐเป็นพัสด
รอยปากวาทีล้ำ
ทานยอคำเคียวลือ
ควรกูจากเคหา
หาของวิเศษถวาย

ทรงพระคุณกษัตริย์
บมิเท่าคุณราชา
ใครความสุขเป็นโกฏิแสน
มีฝูงชาวแลแถวแหวน
ยอมเกรงกลัวทุกแห่งหน
เจ้าแผ่นดินไม่ชังคน
ความทุกข์ภัยไม่เคืองครือ
จะยั้งคำเจ้านายหรือ
ยอมนับหน้าเท้าวินค้าย
เข้าไปป่าเที่ยวชวนชวาย
เอาความชอบตอบแทนคุณ

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๒๐)

และเมื่อนายพรานเนสาทหาของวิเศษมาถวายได้ตามที่ตนตั้งใจไว้ พระเจ้ากรุงสวดีถ์ก็ทรงแต่งตั้งนายพรานเนสาทให้เป็นพระยา ซึ่งทำให้ชีวิตของนายพรานเนสาท รุ่งโรจน์มากขึ้น ถึงขนาดที่ว่า "ขุนนางท้าวพระยา รู้จักทักหา ลูบหน้าลูบหลัง"^๑ ทั้งนี้ หากพิจารณาจากบทบาทและการแสดงออก พระเจ้ากรุงสวดีถ์ก็จะเป็นกษัตริย์ที่มีบทบาท ไปตามเหตุการณ์เท่านั้น เป็นเพียงตัวละครที่มีสภาวะกษัตริย์เพียงเพื่อเสริมความเด่น ของตัวละครสำคัญ ๆ เท่านั้น เพราะหากไม่มีพระเจ้ากรุงสวดีถ์ชีวิตของนายพรานเนสาท ก็คงจะจืดจางเรียบเกินไป นอกจากนั้นพระเจ้ากรุงสวดีถ์ยังเป็นตัวละครที่มีส่วนช่วยใน การดำเนินเรื่อง เช่น การเปิดเรื่องที่มีกษัตริย์และความเจริญของบ้านเมือง

^๑กรมศิลปากร, สุบินคำกาพย์ (กรุงเทพมหานคร : ศิลปบรรณาการ, ๒๕๐๙), หน้า ๒๗.

ดังนั้นแม้พระเจ้ากรุงสวางค์ดีจะไม่มืบทบาทแก่นัก แต่ก็เป็นตัวละครที่ขาดไม่ได้เช่นกัน

นอกจากนั้นลักษณะที่น่าสนใจ ซึ่งปรากฏในตัวพระเจ้ากรุงสวางค์ดีคือการที่กวีพยายามสร้างพระเจ้ากรุงสวางค์ดีให้เป็นกษัตริย์ที่มีความยิ่งใหญ่ในทางโลกและทางธรรม ความแบบฉบับตัวละครกษัตริย์ในวรรณคดีมักปรากฏ เช่น มีความสามารถในการรบ มีทศพิชราชธรรม และมีคุณธรรม เป็นต้น

สังเกตได้ว่าในวรรณคดีไทยโบราณหรือในประวัติศาสตร์ไทยหรือพงศาวดารของไทย ลักษณะสำคัญของกษัตริย์คือความเป็นนักรบ ถ้าเป็นวรรณคดีไทยที่ตัวละครเอกฝ่ายชายเป็นกษัตริย์ ก็มักนิยมให้มีฝีมือในการรบพุ่ง เช่น อีเหนา พระราม อรชุน เป็นต้น อาจเป็นเพราะในสมัยโบราณกษัตริย์นอกจากจะมีหน้าที่ปกครองดูแลประชาชนให้อยู่เย็นเป็นสุขแล้ว ยังมีบทบาทเป็นจอมทัพอีกด้วย ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมียุทธศาสตร์ในการทำศึกสงคราม เพื่อปกป้องดินแดนที่ตนปกครองจากการรุกรานของผู้อื่น ขณะเดียวกันก็ต้องทำหน้าที่แผ่ขยายอาณาเขตของตนออกไปให้กว้างขวางด้วย นั่นคือสามารถรบพุ่งแย่งชิงดินแดนของผู้อื่นมาเป็นของตนให้ได้ พระเจ้ากรุงสวางค์ดีในสุบินคำกาพย์ก็มีลักษณะดังกล่าวนี้เช่นกัน ก็จะเห็นได้จากข้อความที่กวีบรรยายว่า

ปางโพ้นมีกษัตริย์ องค์หนึ่งสันตติ ชนุศรศรี.
กล้าหาญชาญณรงค์ ทรงอิทธิฤทธิ์ ครองเมืองสวางค์ดี เปนเอกกรุงไกร
(สุบินคำกาพย์ หน้า ๒)

และความสามารถในการรบนี้เองที่ทำให้พระองค์ทรง "เลื่องลือพระเดช"
ถึงขนาดที่ว่า

. . . ทูกประเทศเข้คขาม ศัตครูครันคร้าม บอจไกลกราย
(สุบินคำกาพย์ หน้า ๘)

นอกจากความสามารถในการรบแล้ว ลักษณะแบบฉบับของกษัตริย์ที่สำคัญอีกลักษณะหนึ่งก็คือ ความมีทศพิชราชธรรมอันเป็นธรรมของพระราชา และความมีคุณธรรมดังที่มีแนวคิดปรากฏในศาสนาฮินดูและพุทธศาสนา ตามที่ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้แปลจากข้อสรุปของ John W. Spellman ว่า ความมีทศพิชราชธรรมและคุณธรรมของกษัตริย์

นั้นมิใช่ผลต่อความเจริญหรือความเสื่อมของสังคมด้วย ทั้งนี้

ความความคึกของศาสนาฮินดูและพุทธศาสนา พระมหากษัตริย์มิได้เป็นเพียง
ผู้นำทางการเมืองของรัฐเท่านั้น แต่พระมหากษัตริย์เป็นทั้งรัฐและสังคม
พระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางที่สำคัญที่สุดของสังคม และเป็นจักรกลของการ
เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของสังคม การเปลี่ยนในทางที่ดีขึ้นหรือเลื่อมลงของสังคม
ซึ่งปรากฏทั้งทางฐานะทางสังคมและทั้งบทบาทความสัมพันธ์ระหว่างคน
ในสังคม ขึ้นอยู่กับการมีหรือไม่มีคุณธรรมของผู้ปกครอง จนอาจกล่าวได้ว่า
ผู้ปกครองมีความเป็นจักรวาลอยู่ในตัวเอง เพราะผู้ปกครองต้องรับผิดชอบ
ไม่เฉพาะแค่มลที่เกิดจากใช้อำนาจทางการเมืองเท่านั้น หากยังต้องรับผิดชอบต่อ
ต่อการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ เช่นความวิปริตของดินฟ้าอากาศ ทุพภิกขภัย
นานาประการอีกด้วย

ในมหากษัตริย์ ความสุขสบาย การที่ฝนตกต้องตามฤดูกาล ความเจ็บป่วย
ภัยพิบัติ และความตายที่เกิดขึ้นกับประชาชน มีที่มาจากพระมหากษัตริย์ ธรรมของ
กษัตริย์เป็นธรรมของประชาชนด้วย และกษัตริย์ที่มีคุณธรรมก่อให้เกิดประชาชน
ที่มีคุณธรรมความดี และมีความเจริญในทางกลับกัน กษัตริย์ที่ปราศจากคุณธรรม
ก่อให้เกิดผลตรงกันข้าม^๑

ในสุบินคำกาวพยผู้แต่งได้บรรยายว่าพระเจ้ากรุงสุวดีทตรงเป็นกษัตริย์ที่ก่อปรัก
ทศพิชราชธรรม ฝนฟ้าจึงตกต้องตามฤดูกาล พืชพันธุ์ธัญญาหารจึงอุดมสมบูรณ์ ซึ่งนับว่าเป็น
แนวคิดที่สอดคล้องกับแนวคิดในศาสนาฮินดูและพุทธศาสนา ดังที่ไถ่กล่าวไปแล้ว ข้อความ
ที่บรรยายถึงพระเจ้ากรุงสุวดีทตรงมีว่า

ด้วยบุญพระองค์ ทรงทศธรรมา แดคกลมฝนฟ้า ชอบฤดูทั้งสาม

(สุบินคำกาวพย หน้า ๕)

นอกจากความมีทศพิชราชธรรมแล้ว พระเจ้ากรุงสุวดีทตรงยังมีคุณธรรมคือมีลักษณะ
เจ้านายที่ตีปฏิบัติตามสุภาษิตที่ว่า ยามตีใช้ ยามใช้รักษา เช่นเมื่อนายพรานเนสาท
สิ้นชีวิตก็ทรงรับธุระในการจัดงานศพ นอกจากนั้นการที่ทรงอุปถัมภ์เรื่องการบวชเป็นพระ
ภิกษุของสุบินนั้น นอกจากเพื่อสะสมกองกุศลแล้วก็ทรงมีน้ำพระทัยระลึกถึงคุณความดีของ
ข้าเก่าที่ล่วงลับไปแล้วด้วย ดังที่พระองค์ตรัสว่า

^๑ สมบัติ จันทรวงศ์ - ชัยอนันต์ สมุทวณิช, แนวความคิดทางการเมืองและสังคมไทย, หน้า ๓๘.

อนึ่งเอ็นดู บิดาเจ้ากู เมื่อยังเป็นคน
 กลาหาญการศึก มีชัยทุกหน กราบเท้าสิ้นชนม์ ลือซึ่งความดี
 มั่นยังแคบบุตร น้ำใจบริสุทธิ์ จำเป็นพระสมิ
 จะแดงกายบวช อวคชาวสาวัดดี มีให้เสียที ความชอบทนหลัง

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๘๕)

พระเจ้ายกธรรมาธิบดีเป็นตัวละครที่มีลักษณะสมจริงในค่านที่มีพัฒนาการทางความคิดและการกระทำไปตามประสบการณ์และสภาวะแวดล้อม เช่นในช่วงแรกเป็นกษัตริย์ที่หมกมุ่นในความสุขทางโลก เช่นความพึงพอใจในรูปรสกลิ่นเสียงซึ่งมองเห็นจากการที่ผู้แต่งบรรยายว่า ทรงมีบาทบริจาริกา รุ่ง ๆ ซึ่งมีรูปโฉมงดงาม กลิ่นกายหอม และน้ำเสียงไพเราะ ถึงขนาดที่ว่าพระองค์ "ค่าเช่าแล้วโลม รับมิ่งสิ่งขวัญ บ่หอนจะจากกัน แต่ถึงครึ่งยาม"^{*} นอกจากนั้นพระเจ้ายกธรรมาธิบดียังสนับสนุนให้นายพรานเนสาททำบาป เช่นการที่ทรงแต่งตั้งนายพรานให้เป็นขุนพดกษาคอยล่าเนื้อส่งมาถวายเป็นส่วยอีกถ้วย แต่แล้วในช่วงต่อมาเมื่อพระองค์ได้ฟังเรื่องราวเกี่ยวกับนรกจากนางสุภาคี พระองค์มีความเปลี่ยนแปลงทั้งในค่านความคิดและการกระทำ เกิดความกลัวบาปกรรม จากกษัตริย์ที่เคยหมกมุ่นในโลภียสุขกลับกลายมายึดมั่นในการทำกุศล เช่นเมื่อบวชสุบินก็ทรงเป็นธุระเอาใจใส่โดยตลอดมิได้ทอดทิ้ง ทรงให้หาไพร่ภูดุษยาม สั่งเสนาให้จัดกระบวนโยธาจัดเครื่องแห่นาค ตกแต่งสถานที่เป็นการใหญ่โต ทรงเข้าร่วมพิธีโดยตลอดและเมื่อเสร็จพิธีก็จัดให้มีมหรสพสมโภชเป็นการเอิกเกริก

คั้งนั้นหากจะสรุปเกี่ยวกับพระเจ้ายกธรรมาธิบดีก็จัดว่าเป็นตัวละครที่มีบทบาทเสริมบทบาทแก่นของตัวละครเอกในค่านที่เป็นฝ่ายบุญคือสุบิน กล่าวคือทรงรับอุปถัมภ์ในเรื่องการบวชเป็นพระภิกษุของตัวละครเอก ทำให้การบวชนั้นดูยิ่งใหญ่ขึ้น นอกจากนั้นหากพิจารณาจากลักษณะแบบฉบับจะเห็นว่า แม้พระเจ้ายกธรรมาธิบดีเป็นกษัตริย์ที่มีความสามารถในการรบ แต่ก็ก็เป็นกษัตริย์ที่มีศัพิตราชธรรมและคุณธรรมด้วย และเมื่อผู้แต่งต้องการแจกแจงเรื่องนรกก็มอบหมายให้พระองค์เป็นผู้รับฟังจากนางสุภาคี อันเป็นเหตุให้

* กรมศิลป์ากร, สุบินคำกาพย์, หน้า ๓.

พระเจ้ากรุงสวางค์ดีมีความเปลี่ยนแปลงในค่านที่หลุกพ้นจากความหลงในความสุขทางโลก หันมายึดมั่นในทางธรรมซึ่ง เป็นลักษณะสมจริง จึงนับได้ว่าพระเจ้ากรุงสวางค์ดีเป็นตัวแทน ของสถาบันกษัตริย์ที่แสดงถึงแนวคิดในจักรที่ จะต้องเป็นผู้ก้าจุนศาสนา และยังเป็นตัวละคร ที่มีส่วนช่วยในการดำเนิน เรื่องอีกด้วย

๓. แก่นเรื่อง

แก่นเรื่องในที่นี้หมายถึงจุดมุ่งหมายอันเป็นแก่นกลางของเรื่องหรือเป็นความคิดสำคัญในเรื่อง ซึ่งควรเป็นไปในทางสร้างสรรค์ ส่งเสริมยกระดับจิตใจ หรือช่วยให้ บังเกิดความรู้ความเข้าใจในชีวิตและโลกมากขึ้น*

ในเรื่องสุบินคำกาพย์มีทั้งแก่นเรื่องหลัก คือจุดมุ่งหมายที่จะแสดงออกหรือ แนวคิดที่เด่นและสำคัญที่สุด และแก่นเรื่องรองซึ่งหมายถึงแนวคิดที่สำคัญรองลงมาดังนี้

ก. แก่นเรื่องหลัก

แก่นเรื่องหลักของสุบินคำกาพย์ คือการแสดงถึงอันประสงค์ของการบวชว่า ช่วยให้มีบิคา มารดา ตลอดจนผู้บวช และผู้ที่เกี่ยวข้องได้รับความสงบสุข และเมื่อสิ้นชีพ ไปแล้วบุคคลเหล่านั้นก็จะได้เสวยสุขในสวรรค์ ดังข้อความท้ายเรื่องสรุปไว้ว่า

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เรื่องราวเจ้าสุบิน	จบเสร็จสิ้นแล้วท่านอา
ตั้งใจเสาวนามา	นางกัลยาสุภาคี
ครั้นสิ้นชีวิตในวัน	ไปเกิดสวรรค์ชั้นถึงสี่
เนสาทราชสมบัติ	ม้วยชีพวีครรไลลา
เดิมนายตายไปตก	ในนรกทนทุกข์
ครั้นเจ้าสุบินมา	ทรงผนวชบวชเป็นชี
แผยผลกุศลให้	บิดาไทพินทุกชี
ขึ้นจากนรกมี	ไปเกิดสวรรค์ชั้นถึงสา

(สุบินทำกาพย์ หน้า ๑๐๓-๑๐๔)

อาจกล่าวได้ว่าแก่นเรื่องนี้เป็นการสืบทอดความเชื่อทางพุทธศาสนาในระดั
ชาวบ้าน ซึ่งหากพิจารณาอย่างผิวเผินก็ดูจะเป็นแนวทางที่มง่ายและไม่สมจริง โดยเฉพาะในหมู่นักศึกษาพุทธปรัชญาซึ่งทราบที่ว่า "พุทธศาสนาเน้นดวงตาเห็นธรรมของผู้ปฏิบัติ
ว่าปฏิบัติเพื่อความสะอาด สว่าง สงบ แห่งปัญหา เพื่อขจัดวิชชามากกว่าปฏิบัติเพราะ
เกรงกลัวการลงโทษจากอำนาจเหนือธรรมชาติอันลึกลับหรือเพื่อหวังผลตอบแทนที่ลาภ
สักการ"^๑ แต่หากพิจารณาจากสภาพการณ์ที่เป็นจริงในชีวิตประจำวัน การที่ผู้ชายออก
บวชเมื่ออายุครบ ๒๐ ปีนั้น ส่วนใหญ่ก็เพื่อสนองความต้องการของบิดามารดา กล่าวคือ
บิดามารดาขอร้องโดยอ้างถึงอานิสงส์ดังกล่าว ซึ่งบุตรก็ยินยอมเพราะถือว่าเป็นการคอม
แทนบุญคุณท่านได้ทางหนึ่ง นับว่าเกิดธรรมะข้อหนึ่งในจิตใจในเบื้องต้นนี้แล้วคือ ความ
กตัญญู นอกจากนั้นตัวบุตรเองส่วนใหญ่ก็ตระหนักดีว่า การบวช นั้นเป็นกิจกรรมที่มี
คุณค่าและมีที่จะบวชด้วยความสมัครใจเป็นเรื่องสำคัญ ดังที่พุทธทาสภิกขุได้กล่าวไว้ใน
ในหนังสือ คำสอนผู้บวช ว่า "นับแต่สมัยพุทธกาลมานั้น การบวชเป็นไปโดยความสมัครใจ
ของผู้บวชเอง และนับเป็นการบวชที่บริสุทธิ์และถูกต้อง"^๒ ดังนั้นหากพิจารณาเพียงว่า
ผู้แต่งมีจุดประสงค์หลักเพื่อ จูงใจผู้อ่านผู้ฟังให้เห็นคุณค่าของการบวช ก็นับว่ามีเจตนา
สร้างสรรค์มากกว่าทำลาย อย่างน้อยก็มุ่งปลูกฝังทัศนคติและทางปฏิบัติอันดีงามแก่ชนใน

^๑ เก็บความจาก "บทวิจารณ์สุบินสำนวนเก่า" ของ ดวงมน จิตรจำนงค์.
พิมพ์ในวารสาร "แลได้" หน้า ๖๖.

^๒ พุทธทาสภิกขุ, คำสอนผู้บวชพรหมชาเลียว (พระนคร : สำนักพิมพ์สุวิธานน์,
๒๐๕๕), หน้า ๑.

สังคมที่พุทธศาสนิกชนได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายอันดีรองของการบวชว่า ผู้ที่บวช สามารถทำประโยชน์แก่ตนและแก่ผู้อื่นได้เต็มที่เพราะเป็นอิสระจากสภาวะฆราวาส*

นอกจากนั้นหากพิจารณาจากตัวละครเอกคือสุบิน ซึ่งเป็นตัวละครหลัก ที่สะท้อนถึงแก่นเรื่อง ก็จะทำให้เห็นว่าสุบินนั้น บวชด้วยความตั้งใจจริง มีสมาธิแน่นแน่ว ไม่สนใจความสุขทางโลก เช่น ตอนที่นางสุภาศิกขุเรื่องการมีเรือน สุบินก็ตอบว่า

...แม้ว่าข้าชอบ ที่นั้นก็ไม่วิว
จะขอลาไป บวชแทนพระองค์ ลูกตั้งใจบุญ ทุกวันบนาน
อันหญิงแพศยา ลูกไม่เจตนา จักรวมสูงสาร
หนึ่งพบศาสนา พระศาสดาจารย์ หนึ่งไม่เปนพาล หนึ่งได้บวชเวียน
(สุบินคำกาศย์ หน้า ๕๓)

จากคำพูดของสุบิน จะเห็นได้ว่าผู้แต่งได้สะท้อนแนวคิดหลัก ของวรรณกรรม เรื่องนี้ออกมาด้วย เพราะปรากฏว่าสุบินก็ได้บวชสมใจ และประพฤตินั้นเป็นเฉร และพระที่กัศมาตลอด และมีชีวิตอยู่ในผ้าเหลืองจนวาระสุดท้ายและเมื่อถึงชีพแล้ว ผู้แต่ง ได้สรุปความเป็นไปของ สุบินไว้อย่างน่าสนใจว่า

คัมภีร์สุขสถาน	โดยบูรณท่านกล่าวมา
อุปไมยเหมือนชวาลา	เทียบตามไฉ่สิ้นไฉ่น้ำมัน
เพลิงประหารผลาญสิ้นหมด	บปรากฏอันไฉ่นั้น
กรรมไม่มีพิวพัน	เล็จคัมขันธ์สุขสำราญ
พันชาติชราทุกข	มรณะภัยอันกันการ
สุคจะรำเรื่องวิถถาร	พระนฤพานให้สิ้นนา

(สุบินคำกาศย์ หน้า ๑๐๘)

จากข้อความนี้เห็นว่า ผลสรุปที่แน่ชัดจากการบวชก็คือ ความหลุดพ้น จากห่วงกิเลสของตัวผู้บวชเอง เป็นสำคัญ ส่วนผลดีที่เกิดกับบุคคลอื่นนั้นนับว่าเป็นผลพลอยได้ ความเป็นไปของสุบินเกี่ยวกับเรื่อง การบวช ดังที่ได้วิเคราะห์มานี้ นับว่าตรงกับคำกล่าวของพุทธศาสนิกชนที่ว่า

*พุทธศาสนิกชน, คำสอนผู้บวชพรษาเดี่ยว (พระนคร : สำนักพิมพ์สุวิธานัน, ๒๕๕๕), หน้า ๒๕.

กุศลบรูณ์บรรณนะความรู้สึกลอย่างค่า คือความรู้สึกที่พุ่งไปสู่กามคุณ โดยอำนาจแห่งสัญชาตญาณแล้ว ยอมรับรู้สึกใดด้วยตนเองว่าไม่มีสิ่งใดที่นำทำยิ่งไปกว่าการบำเพ็ญประโยชน์ตนหรือประโยชน์ท่าน ในระดับที่สูงไปกว่าการทำเพียงให้ใครมีความสุขทางวัตถุหรือทางเนื้อหนัง จึงได้มีความกล้าหาญและราเริงในการที่จะฉวยเอาโอกาสอันมีอยู่ในการบวช เพื่อบำเพ็ญประโยชน์คุณและประโยชน์ท่าน ในระดับสูงอย่างกว้างขวางไพศาล หาชอบเชกมิได้จนกระทั่งบรรลุนิพพานกับทุกขทั้งหลายโคหมคจลันเชิง

นอกจากนั้นหากพิจารณาถึง อานิสงส์การบวช ให้ลองแท้ก็เห็นได้ว่า เรื่องของ นรก สวรรค์ ในเรื่อง สุนิบคักกาศัย นี้เป็นเพียงสัญลักษณ์ของความมัวหมองและความมอแงในตัวจิตใจของมนุษย์ มากกว่าที่จะเป็นเรื่องที่อยู่แต่งเจตนาชักเยือกให้ผู้อ่านผู้ฟัง รู้สึกเชื่อถือตามไปจริง ๆ เหมือนกับ ธรรม ที่ผู้ที่เข้าใจเท่านั้นจึงจะรู้ ซึ่งถึงคุณค่า ดังจะเห็นได้ว่าคำว่า อานิสงส์การบวช ที่พุทธทาสภิกขุกล่าวไว้มีถึง ๓ ประการ และคุณสมบัติของกวีละครเอกของวรรณคดีเรื่องนี้ ตลอดจนเหตุการณ์ตามท้องเรื่องและความเป็นไปของบุคคลแวดล้อม ก็มีลักษณะกลมกลืนกับอานิสงส์ดังกล่าว ดังที่จะได้วิเคราะห์ให้เห็นจริงดังนี้

อานิสงส์การบวช จำแนกได้เป็น ๓ ประเภท^๒ คือ

๑. อานิสงส์ที่จะพึงได้แก่ตัวผู้บวชเอง หมายถึงการพ้นจากการเผาผลาญของไฟกิเลสคือบรรลุนิพพานหรือความหลุดพ้น หากไม่ถึงขั้นหลุดพ้นก็อาจอยู่ในอันดับรองลงมา คือการทำให้กิเลสเบาบางลง ซึ่งผล ๒ ประการนี้จักเกิดกับผู้ที่บวชตลอดชีวิต เทียบได้กับสุนิบที่บวชตลอดชีวิตและถึงขั้นหลุดพ้นในที่สุด ส่วนผู้ที่บวชชั่วคราวผลที่ได้คือได้เรียนรู้ศาสนาที่ตนนับถืออย่างใกล้ชิดได้ลองปฏิบัติธรรมะ ซึ่งเป็นเครื่องพันทุกขคู่เท่าที่ตนจะปฏิบัติได้หรือในที่สุดได้กลับออกมาเป็นคนที่ดีกว่าเก่า เหมาะสมที่จะเป็นผู้นำในครอบครัว เหล่านี้คืออานิสงส์ที่จะพึงได้กับเฉพาะตน

^๑พุทธทาสภิกขุ, คำสอนผู้บวชพรรษาเดียว (พระนคร : สำนักพิมพ์สุวิธานัน, ๒๕๕๕), หน้า ๓๓.

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕-๑๘.

๒. อานิสงส์ที่จะพึงได้แก่ผู้อื่น เช่น บิคา มารคา หมายถึงการมุ่งตอบแทนบุญคุณของผู้ที่มีบุญคุณต่อตน ดังที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ว่า "ไม่มีอะไรที่จะตอบแทนดียิ่งไปกว่าการทำให้ผู้มีบุญคุณนั้น ๆ ได้รับความดีความงามอันสูงสุด"^๑ นั่นคือการได้พ้นไปจากความทุกข์หรือพ้นไปจากการถูกเผาผลาญของไฟกิเลสและไฟทุกข์ มีท่านผู้รู้กล่าวไว้ว่า ถ้าหากบุตรคนใดได้ทำมารคา บิคา ที่เป็นมิจนาทิฎฐิ ให้เป็นสัมมาทิฎฐิยิ่งขึ้น จนถึงกับออกจากทุกข์ได้หมดจตสันเชิง นี่แหละคือการตอบแทนบุญคุณของมารคา บิคา ได้เป็นอย่างดี ความคิดนี้นับว่าตรงกับกรกระทำของสุบินก่อนนางสุภาคีและนายพรานเนสาท

๓. อานิสงส์ที่จะพึงได้แก่พระศาสนา หมายถึง การสืบอายุพระศาสนา ซึ่งอานิสงส์นี้จะเกิดขึ้นก็ด้วยการบวชจริง เรียนจริง ประพฤติปฏิบัติจริง ให้ได้รับผลของพรหมจรรย์นี้จริง แล้วพยายามสั่งสอนผู้อื่นต่อกันไปจริง ซึ่งในที่สุดอานิสงส์อันนั้นก็แผ่ไปในทุก ๆ โลกทั้งมนุษย์โลก และ เทวโลก เป็นเหมือนร่มโพธิ์ร่มไทรที่คุ้มครองสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายให้เยือกเย็นอยู่ภายใต้ร่มเงาของพระศาสนาตลอดกาลนาน ซึ่งลักษณะการบวชเรียนด้วยความตั้งใจจริงนั้นก็เป็นพฤติกรรมสำคัญของสุบิน ดังที่ได้วิเคราะห์ไปแล้ว

นอกจากนั้น พุทธทาสภิกขุ ยังได้อธิบายถึงความมุ่งหมายของการบวชไว้อีกว่าเป็นเพราะผู้บวชต้องการให้เกิดความรวดเร็วในการบรรจุมรรคผลนิพพาน เพราะหากอยู่ในเพศฆราวาส การบรรจุมรรคผลนิพพานย่อมเป็นไปอย่างเชื่องช้า หรือเลลไกลถึงกับล้มเหลวก็เป็นได้ แม้จะมีความตั้งใจอย่างรุนแรงเพียงไร ก็ย่อมจะมีอุปสรรคอันเนื่องมาจากความเป็นฆราวาส เช่น การประกอบอาชีพหรือถูกรบกวนอย่างอื่น เป็นต้น คำอธิบายดังกล่าวสอดคล้องกับแก่นของเรื่อง สุบินคำกาศย์ ที่พยายามชี้ให้เห็นถึงคุณค่าของการดำรงเพศเป็นบรรพชิต

^๑พุทธทาสภิกขุ, คำสอนผู้บวชพรรษาเดียว (พระนคร : สำนักพิมพ์สุวิธานน์, ๒๔๘๘), หน้า ๑๖.

เนื่องจากแก่นเรื่องหลักของเรื่อง สุบินคำกาพย์ นั้นเน้นที่การบวช
 คึงกล่าวแล้ว ผู้วิจัยจึงเห็นควรที่จะแสดงข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมของสงฆ์ไว้ ณ ที่นี้เพื่อ
 วิเคราะห์ให้เห็นจริงว่า ผู้แต่งมีจุดประสงค์ที่จะเน้นเรื่อง การบวช โดยเฉพาะ
 โดยให้ สุบิน เป็นตัวแทนของผู้บวชและสืบทอดศาสนาที่มีคุณสมบัติเทียบพร้อม ทำหน้าที่
 ของคนอย่างครบถ้วนบริบูรณ์

กิจกรรม ๑๐ ประการของภิกษุสามเณรมีดังนี้^๑

๑. การบิณฑบาต ถือเป็นกาให้ผู้อื่นได้โปรดสัตว์ คือทำให้ได้บุญ เป็น
 การออกกำลังภายในเวลาเช้า เป็นหน้าที่ที่ภิกษุสามเณรจักต้องรับผิดชอบ กล่าวคือ
 ฉันอาหารที่ผู้อื่นหย่อนลงในบาตร โดยมีคองคอบแทนเขาเหล่านั้นด้วยวัตถุ แต่คอบแทน
 ด้วยคุณธรรมของความเป็นสมณะซึ่งในข้อนี้ สุบิน ก็ได้ปฏิบัติคึง เช่นข้อความที่ว่า

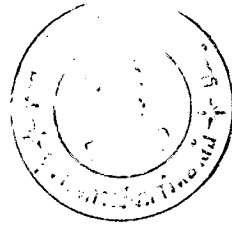
บิณฑบาตกลับมาวัด	เจ้าแต่งจักข้าวสาละ
สุบั้งทั้งบั้งจี	ใส่สำรับประเคนครู

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๘๗)

๒. การกวาดวัด เป็นสิ่งที่กระทำกันมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนกระทั่งปัจจุบัน
 หากจะตีความให้ลึกซึ้งก็หมายความว่า มีวิญญูณแห่งความเป็นผู้รักความสะอาด ความ
 เรียบร้อย และการช่วยกันรักษาสมบัติของศาสนาให้อยู่ในสภาพอันเป็นที่เจริญตาเจริญใจ
 นำมาซึ่งความเลื่อมใส คึงคนเข้ามาสู่ศาสนาได้เป็นส่วนสำคัญ หรือมิฉะนั้นก็ให้เป็น
 เครื่องสะกิดใจแก่ภิกษุสามเณรนั้น ๆ ในอันที่จะกวาดให้เข้าถึงภายในใจ กล่าวคือ
 การชำระใจของคนให้สะอาด หมายความว่าผู้ที่มีจิตใจเป็นธรรมวินัย ถึงกับกวาดวัดได้
 โดยไม่เกียจคร้านหรือเบื่อหน่ายนั้น ย่อมแสดงอยู่ในตัวแล้วว่า คนใดชนะกิเลสบางประการ
 มาแล้วตามส่วน หรืออีกทางหนึ่ง ผู้ที่มีใจขุ่นมัวเศร้าหมองอยู่ด้วยอารมณ์ร้ายอย่างใดอย่าง
 หนึ่ง จนไม่อาจจะซจักบักเป่าได้ง่าย ๆ ถ้าลงไปที่ลานวัด จับไม้กวาด กวาดวัดเสีย
 เป็นการใหญ่แล้ว การกวาดนั้นแทนที่จะกวาดแล้ววัดก็จะกวาดเข้าไปถึงภายในแห่งจิตใจ
 ของผู้นั้นให้สร้างจากอารมณ์ร้าย มีความแจ่มใสเป็นผาสุก ได้ตามส่วนในทันทีทันใดนั่นเอง

^๑ เก็บความจากหนังสือ คำสอนผู้บวชพรรษาเดียว ของพุทธทาสภิกขุ,
 หน้า ๘๑-๑๐๓.

เรื่องกวาดวัทน้สุบินก็มีไคละเลย ค้งข้อความที่ว่า

เจ้าสุบินหนออหัด โสมนัสในความเพียร
อาวาสกวาดแ้วเตียน ค้งสติเอาส่วนบุญ

(สุบินคำกาศย์ หน้า ๔๗)

๓. การปลงอาบัติ หมายถึงการละสิ่งที่ควรละ เจริญสิ่งที่ควรเจริญจนเกิด
ปัญญาหรือญาณ ทาลายกิเลสให้หมดไปจากสันดาน เกี่ยวกับเรื่องการปลงอาบัตินี้พุทธทาสภิกขุ
ไคยกตัวอย่างประกอบ ซึ่งสอดคล้องกับพฤติกรรมของสุบิน ค้งนี้

การที่โยคาวจรผู้ใดผู้หนึ่งพิจารณาเห็นโทษแห่งวัฏฏสงสารว่า ประกอบอยู่ด้วยโทษ
เห็นปานนั้น ๆ และตนก็ได้เวียนว่ายมาในวัฏฏสงสาร รับทุกข์ทรมานอย่างไรไม่รู้หลายจำ
นับด้วยชาติเป็นอันมากค้งนี้ แล้วเกิดความรู้สึกตัวเองว่า ตนมีความโง่เขลา มีความ
เหลวไหล ไม่ทำจริงแล้ว ค้งหน้าค้งค้งบ่าเพิ่มภาวนาเพื่อพ้นจากวัฏฏสงสารให้สมกัน
ค้งนี้ ก็พอจะกล่าวไคว่าการสำนึกบาป หรือการสำนึกตัวอนันนของพระโยคาวจรนั้น
ก็เป็นการปลงอาบัติตามทางธรรมชั้นสูงสุด คือทำให้บรรลุนิพพานไค . . .

ในข้อนี้หากเทียบกับความประพฤติของสุบิน น่าจะตรงกับข้อความที่ว่า

เรียนนึ่งวิบัสสนา อุดส่าห์เพียรทุกราศรี
รางวัลกับอินทรีย์ ให้เห็นโทษในร่างกาย

(สุบินคำกาศย์ หน้า ๔๘)

๔. การท้าวัศรพระ สวคมนต์ แยกไคเป็น ๒ ส่วนคือ

- ก. ท้าวัศรพระ หมายถึงการกล่าวสรรเสริญคุณของพระรัตนตรัยคือการเจริญ
พระพุทธานุสสติ ชัมมานุสสติ และสังฆานุสสติ ไคยกกล่าวออกมา
ค้ง ๆ ซึ่งเปรียบเสมือนการเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าเป็นประจำทุกวัน
เพราะมักทำในโบสถ์หรือสถานที่ที่มีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่
- ข. สวคมนต์ มีจุดมุ่งหมายแท้จริงเพื่อสืบอายุพระศาสนาประการหนึ่ง และเพื่อ
ประโยชน์แก่ตัวภิกษุเอง ในการที่จะจำบทธรรมนั้นไคอย่างแม่นยำ
มั่นคง แล้วนำมาประพฤติปฏิบัติทางกาย วาจา ใจ หรือไคสั่งสอน
ผู้อื่นสืบไป

* เก็บความจากหนังสือ คำสอนผู้บวชพรรษาเดียว ของพุทธทาสภิกขุ, หน้า ๕๑-๕๒.

เรื่องการทำวัตรสวดมนต์ในสุบินก็มีความพากเพียรมากนั้น ดังข้อความที่ว่า

๑. เสรีจิกจิกสับมาห้อง
จำได้แล้วนิทรา

อุตสาห์ห้องบนคาถา
กำหนดนอนแต่สองยาม
(สุบินคำภีร์ หน้า ๔๗)

๒. ยกสำรับกลับมาพลัน
ตามกิจขรรมนิยมเนร

ก็ชวนกันเข้ารับเคน
ครั้นนั้นแล้วสวดอ่านเขียน
(สุบินคำภีร์ หน้า ๔๗)

๓. บัญญาปรากฏลือ
สวดมนต์เล่าขึ้นใจ

เรียนหนังสือจอมชอมไทย
สิบสองผูกจำฝังทรวง
(สุบินคำภีร์ หน้า ๔๘)

๕. การชวนชวายปัจจเวกขณะและภาวนา

ก. การปัจจเวกขณะ - คือการพิจารณาอย่างละเอียดรอบคอบหรือแยบคาย
นั่นเอง การพิจารณานี้ได้แก่การพิจารณาวัตถุ
ปัจจัยทั้ง ๕ คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และ
คิลานเภสัช เพื่อเป็นการป้องกันมิให้ภิกษุมณีโรภ
ปัจจัยเหล่านี้ด้วยกิเลสคันหา

ข. การภาวนา - หมายถึงการเจริญกัมมัฏฐาน คือ การพิจารณา
สิ่งทั้งปวงให้เกิดความรู้ความเห็นตามที่เป็นจริง
ในสิ่งนั้น ๆ จนจิตใจปล่อยวางความยึดถือในสิ่ง
ทั้งปวงนั่นเอง โดยอาศัยจิตใจที่ตั้งมั่นเป็นสมาธิ
เป็นมูลฐานเรียกว่า สมถภาวนา (การทำจิตใจ
ให้สงบ) นอกจากนั้นยังหมายรวมถึงการพิจารณา
ให้เห็นความจริงของสังขารธรรมทั้งหลายทั้งปวง
อย่างแจ่มแจ้ง ตลอดจนถึงกับเห็นพระนิพพาน
อันเป็นที่ดับแห่งสังขารทั้งหลายเหล่านั้น ซึ่งเรียก
ว่า วิปัสสนาภาวนา คัวย ซึ่งการเจริญภาวนา
นี้ทำได้ทั้งกลางวันและกลางคืน

สมัยที่สุบินบวชเป็นฌเรกัพากเพียรในการเจริญภาวนา ถึงข้อความที่ว่า

เรียนนั่งวิปัสสนา	อุคส์สำหรับทุกราศรี
ร่างบับกับคินทรีย์	ให้เห็นโทษในร่างกาย
ปรากฏพระธรรม	ทุกเขาคำจำเริญสบาย
สุขศรีไม่มีระคาย	ถึงดวงแกวงามบรร

(สุบินคำกาศย์ หน้า ๔๔)

๖. การอุปฐากอุปัชฌาจารย์ - เพื่อให้หมกการถือตัวถือคน ไม่ว่าจะบวชนั้นจะมาจากวรรณะใดก็ตาม การอุปฐากนี้เป็นการกระทำที่ทำให้เกิดความซาสุกแก่อุปัชฌาย์อาจารย์ และทำให้ผู้อุปฐากมีความฉลาด มีไหวพริบ มีความละเอียดลออรอบคอบ นับว่ากิจวัตรอันนี้นำมาซึ่งประโยชน์เป็นที่ตั้งแห่งความเจริญงอกงามในพระศาสนา ซึ่งผู้หวังความเจริญแก่คนพึงชวนชวยทำตามโอกาส ส่วนคุณสมบัติข้อนี้ของสุบินเห็นได้จากการที่สุบิน ปรนนิบัติดูแลอาจารย์อย่างใกล้ชิด รัยใช้อย่างไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย ถึงข้อความต่อไปนี้

๑. หม่อมบุตรเจ้าเหล่า	ตั้งไว้ข้างพระอุปัชฌาย์
หทัยขันตักนำมา	จับสองมือนอมประเคน
กวากบ้คปุที่นอน	แต่งฟูกหมอนพระมหาเถร
ครันทานทอทองคเอน	มือชยาคืนทั้งชายชวา

(สุบินคำกาศย์ หน้า ๔๖)

๒. เมื่อท่านฉันอาหาร	เจ้าค้อมกรานนั่งหมอบอยู่
ครันแล้วคำหมากพลู	ควักใส่ออกมาประเคน

(สุบินคำกาศย์ หน้า ๔๗)

๓. เจ้าสุบินผู้มีบุญ	รู้จักคุณพระอาจารย์
ปฏิบัติรักษาท่าน	บ่ารุงใจทุกเวลา

(สุบินคำกาศย์ หน้า ๔๘)

๗. การบริหารสิ่งของและร่างกาย

การบริหารสิ่งของหมายถึง การปฏิบัติให้ถูกต้องตามธรรมและความวินัยที่เกี่ยวข้องกับบริหารที่คนมีให้เพื่อเป็นเครื่องอาศัยในการดำรงชีพ หรือเพื่อการศึกษาและปฏิบัติธรรมวินัยก็ตาม นั่นคือเอาใจใส่ดูแลให้เป็นไปด้วยดี รวมไปถึงการประหยัด รักษา ความสะอาด และความเป็นระเบียบเรียบร้อยด้วย ส่วนการบริหารร่างกายหมายถึง การเอาใจใส่บริหารร่างกายคนให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสมแก่การศึกษาและการปฏิบัติที่คนกำลังทำอยู่ กล่าวคือบริหารเพื่อให้ร่างกายแข็งแรง คล่องแคล่ว กระปรี้กระเปร่า ให้เป็นเครื่องรองรับที่เหมาะสมกับสภาวะจิตใจที่กำลังจะก้าวหน้าไปตามทางธรรม ซึ่งมีจุดมุ่งหมายหลักคือความหลุดพ้นจากอำนาจกิเลสทั้งปวง หรืออย่างน้อยก็เท่ากับเป็นการฝึกฝนคนให้มีสติปัญญา ให้มีความสุขุมรอบคอบ ให้มีปฏิภาณในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นแก่คน สรุปได้ว่าความมุ่งหมายอันแท้จริงในข้อนี้ก็คือ ให้มีเครื่องใช้สอย และร่างกายที่เหมาะสม แก่ความเจริญก้าวหน้าในทางพระศาสนา ถือเป็นการปฏิบัติธรรมวินัยอย่างหนึ่ง

ในข้อนี้ถึงแม้ใน สุนิคำกาศย์ จะไม่มีข้อความระบุเกินชัด แต่การที่สุนิ ประณินิตีพระอาจารย์ และกระทำกิจต่าง ๆ ของสามเณรอย่างครบถ้วน ก็ถือได้ว่าเป็นการบริหารทั้งร่างกาย และบริหารอย่างหนึ่ง และอย่างน้อยก็มีข้อความระบุไว้ว่า

ปัญหาปรากฏคือ	เรียนหนังสือจบขอมไทย
สวดมนต์เลาชั้นใจ	สิบสองชุกจำฝังทรง
เลาสู่ศรทำตัวมุล	จบบริบูรณ์สิ้นทั้งปวง
เจ้านำคัมภีร์หลวง	รูอรุณแปลพระบาลี
เรียนนั่งวิปัสสนา	อุตสาหเพียรทุกราศรี
ร่างบับคัมภีร์	ให้เห็นโทษในร่างกาย
ปรากฏรศพระธรรม	ทุกเขาคำจำเวฐสมาย
สุขศรีไม่มีระคาย	ถึงดวงแกวงามบวร

(สุนิคำกาศย์ หน้า ๔๘)

ข้อความนั้นจะแสดงว่าสุนินั้น ได้ฝึกฝนคนให้มีสติปัญญา ถึงข้อความข้างต้นที่ได้กล่าวไปแล้ว

๔. การชวนชวายเป็นธรรมวินัย

การชวนชวายเป็นธรรมวินัย คือการศึกษาเล่าเรียนให้รู้ทั้งที่เป็นความรู้
อย่างปริยัติคือจำได้หรือเข้าใจ และทั้งที่เป็นความรู้อย่างปฏิบัติคือได้ประสบเหตุการณ์
นั้นเข้าด้วยตนเองจริง ๆ รู้ถึงความยากง่าย ความออกกัณฑ์นอกทนต์ ความเสียดสี เกิด
ความรู้สึกภายในใจในผลของการปฏิบัติ ว่านำมาซึ่งความสะอาด สว่าง สงบ และความ
ประสงคอันแท้จริงอยู่ที่การช่วยกันศึกษาเอาไว้ เพื่อปฏิบัติแล้วสั่งสอนกันสืบต่อ ๆ ไป
อย่าให้ขาดสูญ เพื่อเป็นโอกาสแก่ผู้ที่อยากปฏิบัติเพื่อพ้นทุกข์เมื่อใดก็จะปฏิบัติได้เมื่อนั้น

คุณสมบัติข้อนี้ของสุบินเห็นได้ชัดจากข้อความที่ว่า

เจ้าคื่นแต่โกะขัน	จุดเทียนพลันให้ท่านคาม
<u>ปฏิบัติสอกล่อถาม</u>	<u>ซึ่งความรู้ควรจำหมาย</u>

และ

เจ้าอยู่เจ้าเวฐสวัสดิ์	เป็นเที่ยงทักในสิกขา
คำครูสั่งสนทนา	จำมั่นคงไม่หลงไหล
	(สุบินคำกาพย์ หน้า ๔๗)

๕. การเอาใจใส่ ของสงฆ์ และ กิจสงฆ์

คำว่า ของสงฆ์ หมายถึง วัตถุประสงค์ของและสถานที่ตลอดถึงสิทธิและอำนาจ
อย่างอื่น ซึ่งมีผู้ถวายไว้ให้เป็นสมบัติของคณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ซึ่งจัดอยู่ในฐานะ
ของศักดิ์สิทธิ์ คล้ายกับว่าเป็นสมบัติของพระพุทธเจ้าจริง ๆ ดังนั้นธรรมวินัยจึงบัญญัติ
ให้ช่วยกันรักษาด้วยความสามารถและความเอาใจใส่

ส่วนคำว่า กิจสงฆ์ มี ๒ ประเภทคือ

- ก. สังฆกรรม ที่ต้องทำตามพระวินัย เช่น การทำอุโบสถ ปวารณา
จักการซึ่งกันและกัน ยังกันให้ออกจากอาบัติ
- ข. กิจสงฆ์ คือกิจที่เกิดขึ้นหรือมีอยู่ในวัฏวารามทั่ว ๆ ไปคาม
กาลเทศะ ไม่เกี่ยวกับวินัยบังคับ แต่เป็นกิจของหมู่
คณะที่ต้องช่วยกันทำ

ในเรื่อง กิจสงฆ์ นี้สุบินก็ได้ทอดทิ้งละเลย ทั้งข้อความที่ว่า
 ทุกสิ่งขุระกิจ เจ้าคังจิตคอยระวัง
 สนธยาตีระฆัง ประโคมพระในวิหาร
 (สุบินคำกาพย์ หน้า ๔๖)

และ

ครั้นพระอาทิตย์ส่อง แดกแสงทองชันพรายพราย
 เทียวเก็บดอกไม้ถวาย ใส่เครื่องแก้วที่บูชา
 ต้นโพธิ์พระเจ้าครัส เจ้าปฏิบัติทำวันทา
 ดอกไม้กองบูชา พระพุทธรูปพระเจ้าคีย์
 (สุบินคำกาพย์ หน้า ๔๗)

๑๐. การดำรงคนให้หน้าไหว้

การดำรงคนให้หน้าไหว้หมายถึง การดำรงคนอยู่ในความเป็นสมณะ คือมี
 ความสงบทั้ง กาย วาจา และใจ โดยสมบูรณ์ ความสงบคือการไม่เบียดเบียนผู้อื่นและ
 ไม่เบียดเบียนตน กล่าวคือไม่มีกิเลสเผาผลาญภายใน จึงไม่มีความหม่นหมองปรากฏ
 ออกมาข้างนอก มีผิวพรรณที่อุ่มเอิบฉ่องใส มีแววแห่งความเยือกเย็นเป็นสุข ผู้ใดพบ
 เห็นก็เกิดความเลื่อมใสอยากไหว้ ถ้าไม่ไหว้ภายนอก คือการยกมือไหว้ ก็ต้องไหว้ภายใน
 คือมีจิตใจยอมสัการะบูชาเคารพโดยสิ้นเชิง การดำรงคนให้หน้าไหว้ นี้ ภิกษุจักต้องมีตัว
 ธรรมะประเภทที่เป็นหลัก เช่น ไตรสิกขาไว้เป็นหลักหรือแนวปฏิบัติ นอกจากนั้นก็ยังมีธรรมะ
 ประเภทที่เป็นเครื่องมือให้ปฏิบัติได้สำเร็จ เช่น สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ เป็นต้น และ
 ยังต้องมีธรรมะประเภทสนับสนุนหรือเป็นที่ตั้งอาศัย เช่น หิริโอตตัมปะ เป็นต้น ร่องรับ
 ไว้เสมอไป

ในเรื่องมีข้อความที่กล่าวเกี่ยวกับสุบิน ซึ่งพอจะโยงเข้าหา
 คุณลักษณะข้อนี้ได้คือ

เจ้าอยู่จำเริงสุวสัถ์ เปนเที่ยงทัดในสิกขา
 (สุบินคำกาพย์ หน้า ๔๗)

ข. แก่นเรื่องรอง

นอกจากแก่นเรื่องหลักที่มุ่งแสดงถึงคุณค่าของการบวช ในเรื่องสุบินคำกาพย์นี้ ยังมีแก่นเรื่องรองที่น่าสนใจคือการมุ่งให้คนประพฤติ ประพฤติชอบ เห็นได้จากการสร้าง และกำหนดความเป็นไปของตัวละคร เช่นสุบินทำแต่ความดีมาตลอด สุบินเป็นเด็กที่มีความ กตัญญูต่อบิดามารดา ครูอาจารย์ มีความขยันหมั่นเพียร ยึดมั่นในศาสนา เมื่อบวชแล้ว ก็มีจิตใจที่สงบ ผ่องแผ้ว ปราศจากกิเลสที่จะทำให้เกิดจิตใจเศร้าหมอง ถึงข้อความที่ว่า

เจ้าสุบินครั้นบวชแล้ว อารมณ์แผ่วในทางธรรม
เล่าเรียนเพียรทุกวัน มีศรัทธาเป็นกำลัง

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๘๖)

และ

ปรากฏรศพระธรรม ทุกเช้าจำเริญสบาย
สุขศรีไม่มีระคาย คึงควงแก่วงามบรร

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๘๘)

นับว่าผลแห่งกรรมดีของสุบินทำให้ตนเองประสบแต่ความสุข ความดีงามทั้งหลาย ทั้งปวง เป็นความสุขที่อึดอื้ออยู่ในจิตใจ ไม่มีใครสามารถแย่งชิงไปได้ และเมื่อดับจิตไปแล้ว สุบินก็ได้รับผลที่ล้ำค่าอีกคือ การหลุดพ้นจากห้วงแห่งวิญสังสาร หรือการเวียนว่ายตายเกิด ถึงข้อความที่กล่าวไว้ท้ายเรื่องว่า

ดับจิตสู่สุขสถาน	โดยนุรณาท่านกล่าวมา
อุปไมยเหมือนชวาลา	เทียบตามไฉ่สิ้นไส้น้ำมัน
เพลิงประหารผลาญสิ้นหมด	บปรากฏอันใดนั้น
กรรมไม่มีพัวพัน	เค็จดับขันธสุขสำราญ
พ้นชาติขราราทุภษ	มรณะภัยอันกั้นการ
สุคจะว่าเรื่องวิถดาว	พระนฤพานให้สิ้นนา

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๑๐๘)

นอกจากนั้นยังมีข้อมูลในเรื่องที่เสริมแนวคิดที่ว่า การทำดีย่อมได้รับผลดี
ตอบแทน เช่น การแจกแจงถึงการทำดีของ สมณะ และ ขรราวาส ตลอดจนผลที่ได้รับ
ดังนี้

๑. การแจกแจงความดีของสมณะและผลที่ได้รับ

คุณสมบัติของผู้ถือเพศเป็นสมณะที่ปรากฏในสุบินคำกาพย์ คือพระที่ถือศีลอย่าง
เคร่งครัด มีศรัทธามั่นในศาสนา ประพฤติตนอยู่ในระเบียบวินัยของสงฆ์ มีความ
สำรวมกาย มุ่งปฏิบัติธรรม ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน บำเพ็ญเพียรในการทำกุศล
รู้จักบิดบพาค กุฎาควัด ไหวพระสวคมนค ทั้งนี้ผู้แต่งโลกลาวเปรียบเทียบพระ
ผู้มีคุณสมบัติเหล่านี้ว่า เปรียบเสมือนเปลวเทียนทั้งสองให้ศาสนาเจริญรุ่งเรือง
มีชื่อเสียงสืบไป

(เก็บความจากสุบินคำกาพย์ หน้า ๔๔-๕๐)

รางวัลที่ได้รับปรากฏตามคำสั่งของยมบาลดังนี้

จหน่านทั้งสี่ เอาน้ำทองคำ ปราศจากมลทิน
เขียนชื่อท่านลง แผ่นแก้วอินทนิล ยกวางประศิน เคารพอภิวันท์
(สุบินคำกาพย์ หน้า ๕๐)

๒. การแจกแจงความดีของขรราวาสและผลที่ได้รับ

ส่วนใหญ่มิแน่วโน้มไปในทางที่เกี่ยวกับความเลื่อมใสในศาสนา เช่น การรู้จักทำบุญ
ในเทศกาลต่าง ๆ เช่น เดือนสิบ สงกรานต์ การถวายเทียนพรรษา ขนทรายเข้าวัด
ทำสลากภัต การทอดกฐิน ทอดผ้าป่า การถวายปัจจัยต่าง ๆ แก่พระ เช่น ไม้เท้า
บาตร กลด และศาลปัตร เป็นต้น นอกจากนั้นก็ได้แก่การฟังเทศน์ ฟังธรรม
การบำรุงพระศาสนาด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น การบวชคน บวชผู้อื่น การปฏิสังขรณ์
วัดวาอาราม การสร้างวิหาร ศาลาการเปรียญ ตู้พระธรรม พระพุทธรูป
กระถางดอกไม้ หอน้ำ หอระฆัง บอน้ำ โรงมั่งสุกุล และ ธรรม มาสน เป็นต้น

(เก็บความจากสุบินคำกาพย์ หน้า ๕๑-๕๒)

นอกจากลักษณะการกระทำที่ปรากฏเป็นรูปธรรมทางศาสนาแล้ว ยังมีการ
แจ่มแจ้งถึงคุณธรรม ตลอดจนความประพฤติอันชอบธรรม และสภาวะจิตใจ
ที่ปราศจากกิเลสของฆราวาสบางกลุ่มอีกด้วย เช่น ความมีคุณธรรมได้แก่
ผู้ที่มีความกตัญญูต่อบุพการี คอครูอาจารย์ และแสดงออกด้วยการเคารพ เชื้อพียง
ปฏิบัติตามคำสั่งสอน ความประพฤติอันชอบธรรมได้แก่ ผู้ที่เว้นจากการละเมิด
ศีลห้า สภาวะจิตใจที่ปราศจากกิเลส คือผู้ที่มีจิตใจสงบ รู้จักเจริญศีลภาวนา
เห็นความไม่เที่ยงแท้ของสังขาร

(เก็บความจากสุบินคำกาศย์ หน้า ๕๑)

รางวัลที่ได้รับปรากฏตามคำสั่งของยมบาลดังนี้

เหล่าน้ำใจบุญ เอาชาติทรคุณ เขียนชื่อทุกคน
ลงแผ่นทองคำ จำฝ่ายกุศล อย่าให้แปดปน บานูชีมีจนา

(สุบินคำกาศย์ หน้า ๕๓)

นอกจากการมุ่งให้คนประพฤติดี ประพฤติชอบแล้ว แนวคิดที่สำคัญที่นับเป็น
แก่นเรื่องรองอีกประการหนึ่งก็คือ การมุ่งให้คนเว้นจากการทำบาป ให้เกิดความกลัวบาป
เกรงกรรม เห็นได้จากการสร้างและกำหนดความเป็นไปของตัวละคร เช่น นายพรานเนสาท
ที่ทำแต่บาปคือฆ่าสัตว์ตัดชีวิตมาตลอด ไม่เคยสนใจในเรื่องบุญกุศล กังที่นางสุภาภิกษลาว
แค้นบุตรว่า

พ่อเจ้าเมื่อยัง พุชชิงขันมั่ง เชื่อถือเมื่อใด
วัดอยู่เทียมไกล หอนชายเขาไป ไม่เอาใจใส่ ไตรลักษณ์าคูณ
ครูทสารถสงกรานต์ หญิงชายชวบ้าน เขาไปทำบุญ
พอเจ้าจับหอก เข่าปาดตาหุน ไ้มาเครงครุน เค็มหยาบเค็มมือ

(สุบินคำกาศย์ หน้า ๕๐-๕๑)

ในที่สุดนายพรานเนสาทก็ได้รับผลแห่งกรรมชั่ว คือต้องตายก่อนวัยอันควร
ถึงที่ผู้แต่งบรรยายว่า

ส่วนพ่อของเจ้า แค้นห่มคลุมเจ้า รู้ข้างสร้างกรรม
 เกลียคนักกับบุญ ไม่เข้าใจทำ เวราผลน่า เขามาเบียนคน
 ให้เกิดโรคา หอมไอเวทนา จุกเสียดทุกซทน
 จะกลืนข้าวปลา คาคอผัดกัณคน ยิงให้ชู้คัสน ผอมลงทุกวัน
 หามมอรักษา ประกอบกินยา นวดเส้นเบญจขันธุ์
 หมอมอกออกปาก ว่าแก้ไม่ทัน เอ็นเหล็กเอ็นสั่น ชันแล้วทานอา

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๒๘)

และเมื่อคายไปนายพรานเนสาทก็ยังคงไปทนทุกข์ทรมานในนรกตามผลแห่งกรรมชั่วของคนอื่น ถึงข้อความที่ว่า

ที่นี้จุกกล่าวพรรณนา	ถึงนายพรานป่า
บิดาเจ้าเนรสุบิน	ฆ่าสัตว์ขายกิน
เป็นคนมุกตะอุทุศีล	
ครันตายคกขุมนร กาน	
เป็นเปรตคอยอยากอาหาร	ไฟนรกเผาผลาญ
เบื้อยเนาเนื้อหนังพุพอง	
ผลกรรมกินแค เลือดหนอง	อยู่ในจำจอง
เจ็บปวดเวทนาชานาน	

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๓๕)

นอกจากนั้นยังมีข้อมูลในเรื่องที่เสริมแนวคิดที่ว่า การทำชั่ว หรือ ทำบาปนั้นย่อมได้รับผลชั่วตอบแทน เช่น การบรรยายถึงนรกขุมต่าง ๆ และสัตว์นรกที่ต้องรับโทษตามกรรมชั่วของตน ซึ่งให้ภาพความทุกข์ทรมานของผู้ที่ถูกลงโทษ ชวนให้เกิดความหวาดกลัว (ดูรายละเอียดได้ในบทที่ ๔ หน้า ๕๐-๕๑) และน่าจะมีผลให้ผู้อ่านเกิดความกลัวบาปเกรงกรรมได้ นอกจากนี้ยังมีข้อมูลที่แจ่มแจ้งถึงการทำความชั่วของสมณะและฆราวาส ตลอดจนผลที่ได้รับ ดังนี้

๑. การแจ่มแจ้งความชั่วของสมณะและผลที่ได้รับ

ลักษณะที่จัดว่าเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้องของผู้ถือเพศสมณะคือ ไม่รักษาศีลทั้งด้านกายและใจ ทำบาปทางกาย เช่น เสพสิ่งเสุพติดต่าง ๆ เช่น ฝัน สุรา เสพเมถุน ฆาคความสำรวม นั่งคามบ้านเรือน ร้านโรงต่าง ๆ หรือเดินรุ่มรามตามถนน นอกจากนี้ก็ทำบาปทางวาจา เช่น พูดยาโมระมีถระวัง หยอกล้อลีกา ทำบาปทางใจ คือใจคิดคดออกนอกกฎนอทางของพระศาสนา

(เก็บความจากสุบินคำกาพย์ หน้า ๕๐)

โทษที่ได้รับปรากฏตามคำสั่งของยมบาลดังนี้

พวกนี้ใจคึก เขียนชื่อด้วยหมึก ลงในใบศาล
คร่าตัวเอามา ยังได้มาศาล ใส่ขุมนรกาน กลางกองเปลวไฟ
(สุบินคำภาพย์ หน้า ๕๐)

๒. การแจกแจงความชั่วของฆราวาสและผลที่ได้รับ

การกระทำที่ถือว่าเป็นความชั่วของฆราวาสที่ปรากฏในเรื่องนี้ ส่วนใหญ่เป็นการกระทำที่ขัดกับข้อบัญญัติในพระพุทธศาสนา เช่น การทำอนันตริยกรรม ความหมกมุ่นในกามตัณหา และการละเมิดศีลห้า ดังนี้

- ก) การทำอนันตริยกรรมคือฆ่าบุพการีหนึ่ง ทูบตีสงฆ์และยุยงคณะสงฆ์ให้แตกกันหนึ่ง
- ข) ความหมกมุ่นในกามตัณหาโดยไม่คำนึงถึงบุคคล สถานที่ เวลา และวัยอันเหมาะสมควรดังนี้

- (๑) ไม่คำนึงถึงบุคคลได้แก่การข่มเหงซี
- (๒) ไม่คำนึงถึงสถานที่ได้แก่การเสพเมถุนในวัดหรือที่ที่นอนมาราคาน
- (๓) ไม่คำนึงถึงเวลาได้แก่การเสพเมถุนกับภรรยาในขณะที่ภรรยากำลังตั้งครรภ์ หรือเสพเมถุนในช่วงเวลาสำคัญทางศาสนา เช่น ครุท สุรท สงกรานต์ วันออกพรรษา วันเข้าพรรษา เป็นต้น
- (๔) ไม่คำนึงถึงวัยอันเหมาะสมควรได้แก่สตรีที่ขอบชิงสุกก่อนหาม เป็นต้น

(เก็บความจากสุบินคำภาพย์ หน้า ๕๓)

ค) การละเมิดศีล ๕ ได้แก่

- (๑) การฆ่าสัตว์ตัดชีวิต คือผู้มีอาชีพทางนี้โดยตรง ทั้งการฆ่าสัตว์บก สัตว์น้ำ และสัตว์ปีก
- (๒) การลักทรัพย์ คือผู้ที่โกงเอาทรัพย์สินผู้อื่นมาเป็นของตนด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น ประเทณฉิ่ง ประเทปล้นฆ่าเจ้าทรัพย์ ประเทของเบา ไซ้คาตาอาคม ประเทไขกลอุบายลวงเอาทรัพย์สินผู้อื่น และประเทลักขโมย เป็นต้น
- (๓) การประพฤติผิดในกาม คือผู้ที่ล่วงละเมิดในกามกับบุตรภรรยาหรือสามีของผู้อื่นซึ่งมีหลายกรณีดังนี้

- (ก) ชายเจ้าเล่ห์ได้แก้มุคคลที่ภายนอกดูเป็นคนสุภาพ แต่แท้จริง
ปรารถนาที่จะไถ่ภรรยาของผู้อื่น จึงทำตัวสนิทสนมกับผู้นั้นเป็นสามี
ไปมาหาสู่ที่เรือน เมื่อภรรยาเขาอยู่คามลำพังก็เข้าเกี่ยวพาราสี
และวางประเวณี
- (ข) การทำเสน่ห์หรือรุกรายผู้อื่น
- (ค) การใช้อำนาจข่มเหงภรรยาผู้อื่นได้แก่พวกขุนนางที่มียศศักดิ์ทั้งหลาย
- (ง) หญิงแพศยามักมากในกามไถ่แกหญิงที่มีสามีแล้วแต่ไม่สำรวมคน
ลักลอบรวมประเวณีกับชายอื่น

ง) การกล่าวเท็จคือการบิดเบือนความจริงหลอกลวงผู้อื่นด้วยวาจา ยังความ
เดือดร้อนให้ผู้อื่นด้วยลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

- (๑) การยกตนข่มท่านด้วยวาจาเท็จ
- (๒) การกล่าวร้ายใส่ร้ายผู้อื่นให้เขาเดือดร้อน
- (๓) นักกฎหมายผู้ไม่เที่ยงธรรมคือผู้พิพากษาที่ตัดสินเข้าข้างฝ่ายที่ได้สินบนแก่ตน

จ) การกั่มสุรายาเมาจนไร้สติ กระทำชั่วต่าง ๆ เช่น ข่มขืน ข่มขืน เหยียดบิดามารดา
ปราศจากความสำรวม ร้องว่าทำเพลง ส่งเสียงเอะอะในวัด และกล่าวคำดูหมิ่นศาสนา

โทษที่ได้รับปรากฏตามคำสั่งของยมบาลดังนี้

เหล่าบาปทั้งนี้ จงจบบุญชี้ ให้ถวนถินมา
เขียนด้วยโลหิต ลงหนังสือช่า ทำตามบัญชา เราสั่งทุกประการ
(เก็บความจากสุ่มินคำกาพย์ หน้า ๕๓-๕๕)

นอกจากนั้นยังมีข้อมูลที่น่าสนใจแจ้งให้พระเจ้ากรุงสวรรค์ดีฟังว่า ผู้ที่
ประพฤติผิดศีลเหล่านั้น จะต้องได้รับผลกรรมในนรกอย่างไรบ้าง ดังนี้

มนุษย์หญิงชาย ทำกรรมด้วยกาย ด้วยจิตวาจา
ถ้ายังไม่พร้อม ด้วยองค์ทั้งห้า ตกขุมนรกา ชั้นนอกบริวาร
ถ้าทำกรรมไซ้ ทั้งกายปากใจ พร้อมองค์ห้าประการ
ตกนรกชั้นใน ขุมใหญ่พิศาล เสวยทุกข์ทรมาน กว่าสิ้นเวรา
ฆ่าสัตว์ประजा จักเป็นคนกรรม ทุกสัณฐีพิพา
ถ้ามุสาวาท ตกกาฬสุตรา ถาลักนั้นว่า ตกสังฆาฏนาน
มักเมียบเขาหลง กรรมหนักชกกลง โรรูปนรกาน
กินเหล้าเหลื่อขนาด ประมาทศีลทาน ตกคาปนนรกาน ยืนนกกหนักหนา

ร้อยปีเมืองมนุษย์ เป็นวันเดียวสุด ชั้นดาวดึงส์
 ร้อยปีเมืองสวรรค์ วันเดียววันกา ขอพระราช ทราบน้ำพระทัย
 (สุบินคำกาพย์ หน้า ๗๔-๗๕)

จากข้อมูลดังกล่าวที่ได้วิเคราะห์มาแล้วจะสรุปได้ว่า แก่นเรื่องหลักคือการ แสดงถึงคุณค่าของการบวช และแก่นเรื่องรองคือการมุ่งให้คนประพฤติกิ ประพฤติชอบ ไม่ทำผิดศีลธรรม มีความกล้าหาญ เกรงกรรม สังคมก็ยอมรับยกย่องก้าวหน้าและมีความสุข

๔. คุณค่าของเนื้อเรื่อง

คุณค่าของเนื้อเรื่องอาจจะพิจารณาได้จากการสะท้อนวัฒนธรรมต่าง ๆ และการสะท้อนภาพสังคม ดังนี้

ก. สะท้อนวัฒนธรรมต่าง ๆ

คำว่า วัฒนธรรม นี้ เสรีรโกเศศ ได้อธิบายไว้ว่า สามารถกำหนดความหมายได้เป็นหลายประการ คือ

๑. วัฒนธรรม คือ ปัญญาความรู้สึก ความคิด และกิริยาอาการที่มนุษย์สำแดง ออกให้เห็นเป็นสิ่งต่าง ๆ และเป็นนิสัยความประพฤติในส่วนรวม ซึ่งไม่มีขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่มีขึ้นเพราะมนุษย์สร้าง หรือจากการ งานของมนุษย์
๒. วัฒนธรรม คือ สภาพแห่งความเจริญออกงาม เพราะมีวิวัฒนาการเป็น ความเจริญอยู่เรื่อย
๓. วัฒนธรรม คือ มรดกแห่งสังคม เพราะมนุษย์เป็นทายาทรับช่วงไว้
๔. วัฒนธรรม คือ จารีตประเพณี เพราะมนุษย์สืบต่อเป็นปรัมปราประเพณี (Tradition) กันไว้ไม่ให้ขาดตอน
๕. วัฒนธรรม คือ วิถีชีวิตของสังคม เพราะมนุษย์มีวัฒนธรรมขึ้น ก็เพื่อ ความผาสุกความเจริญในชีวิต*

ส่วนในสุบินคำกาพย์สะท้อนวัฒนธรรมต่าง ๆ เช่น ประเพณีอันได้แก่ประเพณีเกี่ยวกับ ชีวิต ประเพณีการทำบุญในเทศกาลต่าง ๆ นอกจากนั้นก็สะท้อนวัฒนธรรมทางด้านความคิด ความเชื่อต่าง ๆ ตลอดจนให้ข้อคิดที่เป็นคติหรือค้ำไว้ซึ่งศีลธรรมอันดีงามของประชาชน ดังนี้

* เสรีรโกเศศ, ชาติ-ศาสนา-วัฒนธรรม (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๑๕), หน้า ๖๖-๖๗.

๑. คำประเพณี

ในเรื่องของประเพณีที่มักปรากฏในวรรณคดีนี้ กุหลาบ มัลลิกะมาส ได้กล่าวไว้ว่า

กวีไทยชอบบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมไว้สะท้อนให้เห็นว่า คนไทยอนุรักษ์ ในแบบแผนประเพณี รักความเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่สับสนวุ่นวาย เมื่อ เห็นว่าสิ่งใดที่หาค่าในอดีตก็น่าพยายามจะรักษาสิ่งนั้นไว้ เพื่อป้องกันการสับสน วุ่นวายที่จะเกิดขึ้นในภายหลัง เพราะฉะนั้นชนบทรอบนิยมประเพณีทั้งหลาย อันเป็นบรรทัดฐานของสังคมจะมีปรากฏอยู่ในวรรณคดีไทย ในด้านพิธีกรรม เป็นอันมาก^๑

จากคำกล่าวนี้หากนำมาพิจารณาเนื้อหาของ สุนันทากาพย์ จะเห็นได้ว่า ผู้แต่ง สุนันทากาพย์ ได้สอดแทรกความรู้เกี่ยวกับประเพณีไทย โดยเฉพาะใน เรื่องของประเพณีที่เกี่ยวข้องกับชีวิต เช่น ประเพณีเนื่องในการเกิด การบวช และการตาย นอกจากนั้นยังกล่าวถึงประเพณีการทำบุญในเทศกาลต่าง ๆ เช่น สงกรานต์ เข้าพรรษา กล่าวถึงประเพณีท้องถิ่น เช่น การทำบุญเดือนสิบของชาวล้านนา ตลอดจนการ เล่นหรือมหรสพต่าง ๆ ของไทยโบราณ ดังจะได้อธิบายโดยละเอียดดังนี้

ก) ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการเกิด

ประเพณีเกี่ยวกับการเกิดนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงตั้งแต่แรกเริ่มการปฏิสนธิคือ

โดยทั่วไปมีคามารคาเมื่อทราบว่าจะได้บุตรย่อมมีความดีใจ ดังที่พระยาราชนานุกูล (อ่วม) ได้กล่าวไว้ว่า

"เมื่อมีคามารคาทราบว่าบุตรมาปฏิสนธิในครรภ์มารคาแล้ว ก็มีความยินดี ตั้งใจทะนุบำรุงรักษาบุตรในครรภ์ตามสมควรแก่ความสามารถของมีคามารคา..."^๒

^๑กุหลาบ มัลลิกะมาส, "ลักษณะทั่วไปในวรรณคดีไทย", สรุปผลการสัมมนา วรรณคดีไทย (กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๑), หน้า ๕๕.

^๒กรมศิลปากร, ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายสง่า หัยกิจโกศล ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๐๓), หน้า ๖๒.

ในเรื่องสุบินคำกาศย์ ได้กล่าวถึงความดีใจของนายพรานเนสาท และนางสุภาคี เมื่อโทรทนายฉนให้นางสุภาคีว่าจะได้บุตรว่า

นางพังท้านาย คัมโศกสมาย มีหน้าผ่องใส
ทั้งท้านพรานฉว ชื่นชมดีใจ เจริญปราศรัย กับด้วยพุดชา

การระมัตระวังคนในยามตั้งครรภนี้ พระยาราชวรานุกูล (อวม)
กล่าวไว้ว่า

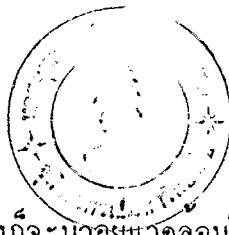
. . . มารคานั้นแม้อยากจะบริโภคอาหารที่เผ็ดร้อน เป็นของที่ชอบใจก็สู้อกเว้น
ไม่บริโภค เมื่อจะนั่งนอน เดินไปมา ก็ระวังรักษากาย เพื่อมิให้บุตรในครรภ
ป่วยเจ็บ เป็นอันตรายด้วยเหตุต่าง ๆ . . .

พฤติกรรมของนางสุภาคี ที่ปรากฏในเรื่องนี้ก็นับว่าสอดคล้องกับคำกล่าว
เบื้องต้น ดังข้อความที่ว่า

ตั้งแต่ภรรยา เจ้ามีครรภา อุตส่าหระวังคน
อาหารเผ็ดร้อน มิไ้ระคน เจ้าคิกกังวล กลัวลูกจะแค่นเคือง
(สุบินคำกาศย์ หน้า ๑๗)

นอกจากนั้นยังกล่าวถึงนางสุภาคีเมื่อใกล้คลอดว่ามีผิวพรรณงดงาม
ดังข้อความที่ว่า

ครันครบสิบเดือน อุทรคอยเคลื่อน ผิวเนียนางเหลือง
(สุบินคำกาศย์ หน้า ๑๗)

เมื่อถึง เวลาคลอควาตีพี่น้องก็จะมาอยู่แวดล้อมให้กำลังใจกันอย่างพร้อมหน้า
 กิ่งที่ผู้แต่งได้บรรยายตอนนางสุภาศึคลอควา

หมู่ญาติมาพร้อม ชวนกันนั่งล้อม เล้าโลมวาจา
 ยายหมอคำแย แปรเส้นมีซ้า ถึงฤกษ์เพลานางคลอควา
 (สุบินคำกาพย์ หน้า ๑๗)

เรื่องการคลอควาของคนโบราณที่มีญาติพี่น้องแวดล้อมนี้ ประจักษ์ ประภาพิตยากร
 อธิบายไว้ในหนังสือ ประเพณีและไสยเวทวิทยา ในขุนช้าง-ขุนแผน ว่า "เพื่อคอยช่วย
 เหลือหมอคำแย เพราะบางทีเมื่อคลอควาแล้วหมอคำแยยังไม่อาจปลีกตัวจากมารคาได้
 ทันที"^๑ เรื่องการจัดการกับเด็กจึงเป็นเรื่องของญาติ ๆ ที่จะต้องช่วยกันคนละไม้
 คนละมืออย่างเช่นตอนนางทองประศรีคลอควา พี่ป้าน้ำอาก็มาอาบน้ำให้เด็ก

เมื่อมารคาคลอควาแล้วก็มีพิธีการต่าง ๆ ดังนี้

๑. การอาบน้ำเด็ก

ปรีชญานภิกขุ ได้กล่าวถึงวิธีอาบน้ำเด็กแรกเกิดไว้ในหนังสือ ประเพณีไทย
 โบราณว่า

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ประจักษ์ ประภาพิตยากร, ประเพณีและไสยเวทวิทยา ในขุนช้าง-ขุนแผน
 (กรุงเทพฯ : ประจักษ์ประภาพิตยากร, ๒๕๒๐), หน้า ๒๒.

...ใช้น้ำอุ่นอาบน้ำเด็ก แต่ถ้าเด็กมีไขมันหรือเลือดคคิอยู่มาก ก็ให้ใช้น้ำมะพร้าวทาตัวเด็กเสียก่อนจึงอาบน้ำ วิธีอาบน้ำหนึ่งเหยียดขาทั้งสองข้างออกให้ตรง เอาเท้าวางระหว่างขา หันศีรษะเด็กไปทางปลายเท้า แล้วอาบน้ำให้ แล้วจึงเอาผ้าเช็ดพร้อมทั้งคัตแซน คัทซา มือ เท้าเด็กให้ตรงควย ในบางแห่งนั้นเวลาเด็กจะลงอาบเชื่อว่า จะคอยเอาเงินทอง สร้อย แหวน อย่างใดอย่างหนึ่งแล้วแต่จะมีหรือสะดวกใส่ลงในอ่างอาบน้ำ เพื่อเป็นเคล็ดว่าโตขึ้นในภายภาคหน้าจะโคบริบูรณ์ควยทรัพย์สินเงินทอง...

วิธีอาบน้ำเด็กตามที่ปริญาณภิกษุ อธิบายไว้นั้น เสรียรโกเศศ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ ประเพณีเกิด-ตาย ว่าเป็นการอาบน้ำเด็กบนหน้าแข้งซึ่งเรียกว่า อาบ และมีวิธีทำความสะอาดเด็กอีกวิธีหนึ่งเรียกว่า แซ่ คือการนำเด็กลงในอ่าง นอกจากนั้นเสรียรโกเศศได้ตั้งข้อสังเกตว่าการ แซ่ ทารกในอ่างอาจจะไม่ปลอดภัยนักจึงนิยมใช้ อาบ บนหน้าแข้งกันเรื่อยมา กลายเป็นประเพณีการอาบน้ำเด็กทารกอย่างหนึ่งไป และสมัยนั้นยังไม่มีสบู่ที่ใช้ขมิ้นทารักษาคิวแทนสบู่^๒

ในสุบินคำกาพย์ ได้กล่าวถึงการอาบน้ำให้เจ้าสุบินเมื่อแรกเกิดว่า

อาบน้ำชำระ มลทินสิ้นอาย ชมันสบคละลาย ลูบหัวทั้งตัว
(สุบินคำกาพย์ หน้า ๑๗)

๒. การทำขวัญวัน

การทำขวัญวันจะทำหลังจากเกิดแล้ว ๓ วัน เป็นพิธีกรรมที่กระทำภายในครอบครัว โดยใช้อุปกรณ์ดังนี้คือ บายศรีปากชาม เทียนเล็ก โถกระแจะแบ่ง และชันเล็ก

การทำพิธี - เมื่อถึงเวลาทำขวัญ ผู้กระทำพิธีจุกฐูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย สวดชุมนุมเทวดาเพื่อความสวัสดิ์ แล้วยกชามบายศรีตั้งทางหัวเด็กซึ่งมีผู้อยู่ในเบาะตรงหน้าผู้ทำขวัญ แล้วหยิบกำสายสิญจน์ขึ้นฟาดเคราะห์ คือเอาค้ำวางลงบนแขนและ

^๑ ปริญาณภิกษุ, ประเพณีไทยโบราณ (กรุงเทพฯ : ศิริธรรม, ๒๕๑๐), หน้า ๑๐.

^๒ เสรียรโกเศศ, ประเพณีเกิด-ตาย (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สมาคมนักสังคมศาสตร์, ๒๕๑๐), หน้า ๓๖.

ขาเล็กข้างละ ๑ เส้น เพื่อปักสิ่งร้ายออกจากตัวเด็ก แล้วเอาค้ำยไปเผาไฟทั้งหมด แล้วหยิบค้ำยเส้นใหม่ขึ้นให้พรชวมคตรงกลางค้ำยและผูกข้อมือข้อเท้าเด็ก แล้วเจิมแป้ง กระแจะให้ที่หน้าผากเป็นมงคล เสร็จแล้วเอาช้อนเล็กคักน้ำในขันให้เด็กกิน ๓ ครั้ง*

ในเรื่องสุบินคำกาพย์ กล่าวถึงพิธีการที่คล้ายคลึงกับการทำขวัญวันคือเมื่อ ทำความสะอาดเด็กแล้ว ก็ให้นำหัวไหลมาแขวนข้อมือเด็ก เพื่อป้องกันผีร้ายต่าง ๆ หัวไหลนั้นจะคล้องลงเลขยันต์ ปลุกเสกด้วยคาถาอาคม ตามที่นายพรานเนสหาได้จัดการ ให้ลูกชายคั่งข้อความที่ว่า

ท่านขุนเนสหา รักรบุตรสุคสวาท อุ่มชูลูกถือ
 ลงเลขเสกไหล ให้แขวนข้อมือ กันจะกละกระสือ ภูคพรายมายา
 (สุบินคำกาพย์ หน้า ๑๔)

๓. ทำขวัญเดือน

การทำขวัญเดือนจะทำหลังจากเด็กเกิดแล้ว ๑ เดือน ในโอกาสนี้จะมีการตั้ง ชื่อให้เด็กด้วย การทำพิธีมีทั้งพิธีสงฆ์ และพิธีพราหมณ์

พิธีสงฆ์ - มีการสวดมนต์เย็นแล้วรับอาหารบิณฑบาตเข้า

พิธีพราหมณ์ - ใต้แก่การตั้งชื่อบอกเวลา โคนนม อามน้ำให้เด็ก

แล้ววางบนเบาะข้างบายศรี การเอาสายสิญจน์ปักแขนขาเด็ก

เพื่อเป็นสิริมงคล แล้วเอาสายสิญจน์ไปเผา

การผูกข้อมือข้อเท้าเด็กด้วยสายสิญจน์ใหม่แล้วเจิมด้วย

แป้งหอม การเวียนแว่นเทียนรอบตัวเด็ก ซึ่งมีพิธีดังนี้คือ เอาช้อนเล็ก ๆ

คักน้ำมะพร้าวอ่อนแคะใส่ปากเด็กพอเป็นพิธี แล้วจึงจุกเทียนใบแว่น

๓ แว่น ยกขึ้นอวยพรแก่เด็ก ๓ ครั้ง แล้วส่งค้อ ๆ ไปให้กับญาติพี่น้อง

และแขกที่มาในงานให้เวียนเทียนโดยหันขวาให้แก่เด็ก และรับค้อ ๆ ไป

ที่ละแวงทางซ้ายจนจบการเวียนเทียนสมโภชจนครบ ๓ รอบ เมื่อการ
เวียนเสร็จแล้ว พราหมณ์ปู่เปลเด็ก

ในเรื่อง 'สุบินคำกาพย์' กล่าวว่า เป็น พิธีทำขวัญและขอชื่อ โดยมีการตกแต่งบายศรีจักอาหาวคาวหวาน บั๊กควาคบ้านเรือน และตกแต่งสถานที่สำหรับประกอบพิธี
ดังข้อความที่ว่า

คู่ันเมื่อชอบวัน คึกจักทำขวัญ ขอชื่อบุตร
ให้แต่งบายศรี วิจิตรรจนา เบ็ญโกสุรา ของหวานของลาว
เหยาเรือนบั๊กวาค พรหมเจียมปูลาด คาคพนักฎกราว
หอยนากแขวนกระจก ทุกเสาเงาวาว ลาคเพดานขาว วงม่านรามเกียรติ์
(สุบินคำกาพย์ หน้า ๑๘)

นอกจากนั้นก็มีการบรรยายถึงการเจิมหน้าเด็ก และการเวียนแวงเทียนเช่น
เกี่ยวกับคำอธิบายข้างต้น แต่ต่างกันที่ว่าในเรื่องสุบินคำกาพย์บรรยายว่า ยายป้อนข้าว
ขวัญให้เด็กแทนที่จะเป็นน้ำมะพร้าวอ่อน และการเวียนแวงเทียนนั้นเวียนถึงเจ็กรอบ
มีไซ้ ๓ รอบ ดังข้อความต่อไปนี้

พร้อมญาติสองฝ่าย ปู่ย่าตายาย มานั่งเยียมเยียน
ครันไค้ฤกษ์ดี คีฆ้องจุกเทียน ให้รับแวงเทียน เจ็กรอบขอบการ
ทานยายโบกควัน จิมจำน้ำมัน เฉลิมหน้ากุมาร
ยายหีบข้าวขวัญ ป้อนปากให้หลาน ความวิศบุราณ สมมติสวัสดิ์
(สุบินคำกาพย์ หน้า ๑๘-๑๙)

เมื่อเวียนเทียนเสร็จแล้ว ญาติผู้ใหญ่ร่วมกันปรึกษาในเรื่องการตั้งชื่อเด็ก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การตั้งชื่อเด็กนั้นอาจตั้งโดยถือเอานิมิตเป็นสำคัญดังที่ ประจักษ์ ประภาพิทยากร
กล่าวไว้ว่า

การตั้งชื่อเด็กนั้นอาจจะตั้งก่อนเกิดหรือตอนโกนผมไฟแล้ว หรือก่อนนำไปฝาก
พระเป็นลูกศิษย์ ท่านอาจตั้งให้ก็ได้ แต่ตอนแรกนั้นก็คงตั้งให้หน้าเกลียด
ผีจะไล่ไม่เอาไป แต่นั่นแหละบางทีเอานิมิตเป็นสำคัญ อย่างในขุนช้าง-ขุนแผน
มีว่า

ปู่ย่าตายายสบายใจ	จะให้ชื่อหลานไว้เป็นมงคล
แม่ฝันวานกตะกรุมคาบข้าง	บินมาแต่ทางพนาสนท
พาไปให้ถึงในเรือนคน	หัวล้านนอกขนแต่เกิดมา
เมื่อตกฟากอุกษหารของหลานชาย	ช่างเมื่อภมาถวายพระพันวษา
จึงให้นามตามเหตุทั้งปวงมา	หลานรักของข้าชื่อขุนช้าง

ส่วนในสุบินคำกาพย์กล่าวว่า ญาติผู้ใหญ่ช่วยกันตั้งชื่อให้สุบินโดยถือจาก
นิมิตฝัน เป็นสำคัญตั้งข้อความที่ว่า

หมู่ญาติกา	ท่านุยายท่านย่า	ปรึกษาพาที	
จะให้นามกร	ลูกอนกระไรดี	แรกได้มารศรี	นางแม่เจ้าฝัน
ชอบเรากุรวรคิด	ถือเอานิมิต	ไว้เป็นสำคัญ	
ปรึกษาวากล่าว	เห็นพร้อมควยกัน	จึงให้ชื่อนั้น	เจ้าสุบินกุมาร

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๑๕)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เมื่อตั้งชื่อเด็กแล้ว ญาติพี่น้องก็จะผูกมือเด็กด้วยแฉวแหวนเงินทองเป็นการ
ทำขวัญแล้วอวยพรให้ต่าง ๆ เป็นอันเสร็จพิธี ทั้งข้อความที่ว่า

เงินทองแฉวแหวน ผูกมือถือแขน ทำขวัญให้หลาน
อยู่ดีกินดี พ่อย่ามีมาร คักรูหมู่พาล พายแพ้อีปราว
...

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๑๕)

ข) ประเพณีการบวช

ประเพณีการบวชที่ปรากฏในเรื่อง "สุบินคำกาพย์" นี้มีทั้งการบวชเณรและการ
อุปสมบท ทั้งจะได้แยกกล่าวเป็นเรื่อง ๆ ดังนี้

๑) การบวชเณร

สุพัศรา สุภาพ ได้กล่าวถึง การบวชเณร ไว้ในหนังสือ สังคมและวัฒนธรรมไทย ว่า

การบวชเณรนั้นในสมัยก่อนเป็นการฝากลูกให้พระครูเลอบรมสั่งสอน เพราะ
สมัยก่อนวัดเสมือนโรงเรียน หรือสถานที่ที่ชักชวนให้คนเป็นคนดี แต่ใน
สมัยนี้การบวชเณรอาจจะบวชเพื่อแค้น บวชหน้าศพ บวชเพื่อศึกษาเล่าเรียน
พระธรรมวินัย และปฏิบัติฝึกหัดกาย วาจา ใจ เป็นต้น^๑

เรื่องการบวชเณรเพื่อการศึกษาของคนสมัยก่อนนี้ ประจักษ์ ประภาพิตยากร
ก็ได้กล่าวไว้ตรงกันว่า

การบวชเณรเหมือนกับการเข้าโรงเรียน เพราะสมัยก่อนการศึกษาต้อง
อาศัยวัดมีพระเป็นผู้สอน ไม่สำคัญเหมือนบวชพระ เพราะเท่ากับพาเด็ก
ไปฝากฝังให้พระท่านสอนทั้งวิชาความรู้และศีลธรรมจรรยา โดยมากมักทำ
กันเจียบ ๆ เฉพาะในวงศ์ญาติ...^๒

^๑สุพัศรา สุภาพ, สังคมและวัฒนธรรมไทย, หน้า ๑๘๓.

^๒ประจักษ์ ประภาพิตยากร, ประเพณีและไสยเวทวิทยาในขุนช้าง-ขุนแผน,

นอกจากนั้น วรรณท์ อักษรพงศ์ ยังกล่าวถึงความสัมพันธ์ของการศึกษาและการบวชเณรไว้ว่า

ในสมัยรัตนโกสินทร์ เด็กชายที่มีอายุประมาณ ๑๓ ปี หลังจากโกนจุกแล้ว จะถูกนำตัวไปบวชเณรที่วัดหนึ่งวัดใด เพื่อเข้ารับการศึกษาระดับชั้นต้น บางคนอาจมีอายุมากกว่านั้น เช่น พุลาญแก้วบวชเณรเมื่ออายุ ๑๕ ปี... เช่นเดียวกับพลาญชุมพลเมื่อหนียาไปอยู่กับตายายที่เมืองสุโขทัยก็ไปบวชเณรเรียนชั้นต้นกับพระที่วัดตระพังทอง...

ในสุบินคำกาพย์ เหตุผลที่สุบินอ้างกับมารดาและหลวงตามัวว่าสอดคล้องกับข้อมูลข้างต้น คือสรุปได้ว่าการบวชเณรนั้นก็เพื่อจะศึกษาเล่าเรียนทั้งทางธรรมและวิชาหนังสือ ดังตัวอย่างข้อความต่อไปนี้

สุบินกล่าวกับหลวงตาว่า

คิดน้มากราบ ที่เท้าหาหรือ น้ำจิตคิดถือ ไกรบวชเป็นเณร
จักถือศีลา เล่าเรียนวิชา ให้รู้จะเจน

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๗๖)

เจ้าสุบินกล่าวกับมารดาว่า

แม่จงเมตตา ให้ลูกบรพชา จะทำความเพียร
ได้ทานหนังสือ สออ่านจารเขียน จะเป็นมาเรียน รู้ธรรมทั้งหลาย

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๕๓)

สำหรับอายุที่จะบวชได้นั้น สุพัศรา สุภาพ ได้กล่าวว่า เด็กที่จะบวชเณรได้ต้องมีอายุตั้งแต่ ๗ ปีขึ้นไป^๒ ซึ่งนับว่าตรงกับอายุของเจ้าสุบินตอนที่ไปขอบวชกับพระ คือ ๗ ปีพอดี และการบวชนั้นจะต้องได้รับความยินยอมจากบุพการีหรือผู้ปกครองเสียก่อน

^๑วรรณท์ อักษรพงศ์, "การศึกษาสังคมและวัฒนธรรมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ จากขุนช้าง-ขุนแผน" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย, ๒๕๑๖, หน้า ๑๓๔.

^๒สุพัศรา สุภาพ, สังคมและวัฒนธรรมไทย, หน้า ๑๔๓.

เห็นได้จากตอนที่สุบินไปขอบวชกับหลวงตา ท่านไม่บวชให้ในทันที แต่กลับรำพึงว่า

จะบวชให้แต่โดยค่าน เห็นไม่ควรกับบาลี
 พังค่าเด็กเจ๊กปี คนทั้งหลายจะติฉิน
 (สุบินคำกาพย์ หน้า ๔๕)

และท่านก็กล่าวกับสุบินว่า

ไปลาแม่พ่อ ให้เขาเออนอ อนุญาตเสียก่อน
 จึงจักบวชให้ เอาไว้สั่งสอน เป็นสลาพร ควรท่วยบาลี
 (สุบินคำกาพย์ หน้า ๓๖)

ในเรื่องของการทำพิธีและสิ่งของที่ต้องใช้ สุพัศรา สุภาพ ได้อธิบายไว้ว่า การบวชเขานั้นจะมีการโกนจุกเด็ก จากนั้นจะมีการจัดดอกไม้ธูปเทียน เครื่องใช้สอยสมบ จีวร และโกนหัว โกนคิ้ว ตัดเล็บ แดงตัวเด็ก แล้วพาเด็กไปวัดเพื่อถวายตัวกับพระอุปัชฌาย์ที่รับเป็นผู้อุปการะ เมื่อท่านให้ศีลให้พรครองผ้าเหลือง จึงเรียกว่าเป็นแนว

สิ่งที่จะต้องนำติดตัวไปได้แก่

๑. ดอกไม้ธูปเทียน ๒ ชุด สำหรับบูชาพระพุทธรูปชุดหนึ่ง และถวายพระอุปัชฌาย์ชุดหนึ่ง
๒. สมบ จีวร อย่างน้อย ๒ ชุด
๓. บาตร
๔. ยาม
๕. ของถวายพระอุปัชฌาย์และพระสงฆ์ที่มารับหัวทุกคน
๖. เครื่องใช้สอย

แต่เนื่องจากการบวชเขานั้นสุบินเป็นไปโดยที่มารดาไม่รับรู้ จึงเป็นการบวชแบบเรียบง่าย คือ โกนศีรษะ อาน้ำแดงตัว แล้วถือผ้าไตร เข้าไปรับศีล ดังข้อความที่ว่า

วันพุธพระมหาเถร
ชำระแต่งกายา
กุรามแล้วถือผ้าไตร
สอนวามาลีถวน
รับศีลบทสิมเจน
พระสงฆ์ทุกองค์ชม

ให้นุาคูเณรโกนเกล้า
นุหมนญาพอสสมควร
เดินเข้าไปตามกระบวน
ให้รับไตรสรณาคมน์
ลูเป็นเงรงามสบบสม
วามริบูรณในศาสนา

(สุบินคำกาศย์ หน้า ๔๖)

ในค่านผลตอบแทนคอบุพการีในเรื่อง สุบินคำกาศย์ นี้ได้สะท้อนความเชื่อ
ที่ว่า การบวชเณร จะช่วยให้มารการอกพ้นจากการทนต์ุขุทรมานในนรกเท่านั้นไม่สามารถ
ช่วยมิคาได้ ดังที่เจ้าสุบินรำพึงว่า

เป็นเณรไปรดแต่มารดา บวชเป็นสังฆา
ไปรดพอให้พ้นจากภัย

(สุบินคำกาศย์ หน้า ๔๕)

แนวคิดท่านองนี้มีปรากฏในขุนช้าง-ขุนแผน ตอนที่พลายแก้วขอร้องมารดาให้มาสู่ขอนางพิม
นางทองประศรีฉักให้พลายแก้วบวชเรียนเสียก่อน โดยอ้างว่านางจะได้ชมเซยชยผ้า
เหลือง และขุนไกรก็ตายไปนานแล้ว พลายแก้วจึงบวชไปรดบิคาเสียก่อน ดังข้อความที่ว่า

บวชก่อนเถิดคอย่าเพอมีเมียเลย แม่จะได้ชมเซยชยจีวร
พอเจ้าเขาก็ตายไปนานแล้ว ลูกแก้วจงไปรดแกเสียก่อน
บวชสักสองพรรษาอย่าอวารณ สีกมาแม่จะผ่อนให้มีเมีย

(ขุนช้าง-ขุนแผน หน้า ๑๕๑)

ที่น่าสังเกตุก็คือคตมทองเรื่องหลังจากที่ขุนไกรตายแล้ว พลายแก้วก็ได้มี
โอกาสบวชเณร แต่ก็มีคมีข้อความระบุว่าบวชเพื่อไปรดบิคา เหมือนอย่างคทองประศรี
กล่าวคังข้อความข้างคั้นนี้ คงระบุแต่เพียงว่าบวชเณรเพื่อรำเรียนวิชาหนังสือ หรืออย่างน้อย
ก็เป็นการอุมิษฐานอุทิศส่วนกุศลไปให้มิคาเท่านั้น คังข้อความคั้นางทองประศรีกล่าวคกับท่านสมภว
วัดส้มใหญ่ว่า

ท่านเจ้าชาฉนพาลูกมาบวช ช่วยเสกสวดสอนให้เป็นแก่นสาร
ค้วยขุนไกรมิคามาถึงกาล จะค้อมิษฐานให้ส่วนบุญ
อีกคังวิชาการอ่านเขียน เจ้าจะค้อรำเรียนเสียแต่รุ่น

(ขุนช้าง-ขุนแผน หน้า ๔๗)

ดังนั้นจึงน่าจะคิดว่าในเรื่องขุนช้าง-ขุนแผนก็อาจสะท้อนแนวคิดเช่นเดียวกับ
สุบินคำกาพย์ได้คือ การบวชพระเท่านั้นที่จะไปรดบิคาได้

นอกจากนั้นในเรื่องของชีวิตประจำวันของเพชร คลอจนวิชาที่ว่าเรียนก็มี
ผู้กล่าวไว้ตรงกับในหนังสือสุบินคำกาพย์ว่า

พวกที่เป็นเพชรก็ต้องออกบิณฑบาตด้วยตนเอง บางพวกก็คัมน์น้ำร้อน บักกวาด
หอนัน หลังจากพระนินแล้วต้องล้างมาตรและถวยชาม ห่าพิน ภายหน้า
เทกระโถน เขียนหมากพู่ ฯลฯ บางคนอาจจะต้องทำกับข้าวถวายเพล
หรือวันพระต้องจัดหาคอกไมถวายพระด้วย หน้าที่และความรับผิดชอบต่าง ๆ
เหล่านี้อาจารย์จะเป็นผู้กำหนดและจัดเวรกันไป

ในสุบินคำกาพย์ก็กล่าวถึงพฤติกรรมของสุบินเมื่อเป็นเพชรว่า "หาพินคั้นน้อยใหญ่มา
ก่อไฟในเชิงกราน" บ้าง "หม่อมบุตรเจ้าเหล้า" บ้าง "บิณฑบาตกลับมาวัด" บ้าง
ซึ่งนับว่าตรงกับข้อความที่อธิบายไว้ข้างต้น

ส่วนวิชาที่ว่าเรียน พงศ์อินทร์ สุขขจร ได้อธิบายไว้ในหนังสือ ประวัติ
การศึกษาไทย ดังนี้

สามเพชร - เป็นนักเรียนตั้งแต่อายุ ๑๑ ขวบขึ้นไป มักเป็นพวกโกนจุกแล้ว
ตามปกติต้องอ่านและเขียนหนังสือไทยแตกนานมาแล้วจึงมาเรียนตัวหนังสือ
ขอมและศาตาภาษาบาลี

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๑ พวงเพชร เอี่ยมสกุล, โบราณศึกษาและวิธีสอนหนังสือไทย, พิมพ์เป็นอนุสรณ์
ในงานพระราชทานเพลิงศพนางพวงเพชร เอี่ยมสกุล ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม,
๑๙ พฤศจิกายน, ๒๕๐๒ (พระนคร : โรงเรียนการช่างวุฒิ, ๒๕๐๒), หน้า ๔๘.

๒ พงศ์อินทร์ สุขขจร, "ประวัติการศึกษาไทย" ที่ระลึกครบ ๕ รอบ
(พระนคร : ก้าวหน้าการพิมพ์, ๒๕๑๕), หน้า ๔๓.

นอกจากนั้น วรรณท์ อักษรพงศ์ ก็ได้กล่าวถึงการเรียนของเนรแก้ว
 ในขุนช้าง-ขุนแผนว่า เรียนคัวหนึ่งสี่ขอม ภาษาบาลี และการแปลพระคชาดาเช่นกัน^๑
 ส่วนในสุบินคำกาพย์ก็กล่าวถึงการเรียนของสุบินว่า เรียนทั้งหนังสือขอม
 หนังสือไทย ตลอดจนการแปลคชาดาบาลีเช่นกัน ทั้งข้อความที่ว่า

ปัญญาปรากฏลือ	เรียนหนังสือขอมไทย
สวคมนต์เลาชื่นใจ	สิบสองผูกจำฝังทรง
เลาสุครทำตัวมุล	จุมบริบูรณ์สิ้นทั้งปวง
เจาน้ำคัมภีร์หลวง	รูอรรดแปลพระบาลี

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๔๗-๔๘)

(๒) การอุปสมบท

ความปกติเมื่อบุตรหลานมีอายุครบบวชพระคือ ๒๐ ปีบริบูรณ์ บิดามารดามักจะพาไปฝาก
 กับพระพร้อมทั้งนำดอกไม้ธูปเทียนใส่ขันไปถวาย เมื่อท่านได้รับแล้วก็มีการตีระฆังเพื่อชาวบ้าน
 จะได้อนุโมทนาซึ่งก็ควรจะก่อนบวช ๑๕ วันหรือหนึ่งเดือน เพื่อจะไต่ทองขานนาค สวคมนต์
 ทำพินทุ^๒ บัจจุขรณ์^๓ อธิษฐาน เรียนหนังสือธรรม เป็นต้น และเมื่อใกล้เวลาบวชประมาณ
 ๒-๓ วัน ผู้ที่จะบวชจะคองนำดอกไม้ธูปเทียนแพใส่พานไปลาญาติมิตร หรือผู้ที่เคารพนับถือรักใคร่
 เพื่อเป็นการบอกกล่าวถึงสิ่งที่ตนตั้งใจจะทำ ส่วนในเรื่องสุบินคำกาพย์นั้นสุบินมีสภาวะเป็น
 บรรพชิตอยู่แล้ว เมื่อจะสึกจากเนรมิตบวชพระจึงมิได้ถือดอกไม้ธูปเทียนไปบอกกล่าวใคร มีแต่
 นางสุภาคีติเมื่อปรึกษากับบุตรแล้วก็ไปกราบทูลพระเจ้ากรุงสุวดี สุบินจึงได้เป็นนาคหลวง
 เพราะพระเจ้ากรุงสุวดีทรงศรัทธารับเป็นผู้อุปถัมภ์ในการบวชพระของสุบิน นอกจากนั้น
 นางสุภาคีติได้บอกกล่าวกับชาวบ้านที่คุ้นเคยกันซึ่งต่างก็พากันอนุโมทนา ส่วนสุบินนั้นเมื่อเหลือ
 เวลาอีกเพียงสองหรือสามวันที่จะถึงวันทำพิธีอุปสมบท ก็สึกจากสามเณรเพราะพระเจ้ากรุงสุวดี

^๑วรรณท์ อักษรพงศ์, "การศึกษาสังคมและวัฒนธรรมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์จาก
 ขุนช้าง-ขุนแผน" วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัยศิลปากร แผนกวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย,
 ๒๕๑๖, หน้า ๑๓๕-๑๔๐.

^๒การทำเครื่องหมายวงกลมเล็ก ๆ ลงบนผ้าไตร เพื่อแสดงว่าภิกษุจะถือเอาผ้าไตรนั้น
 เป็นบริวารส่วนตัว

^๓การกล่าววทบาลีเป็นการแสดงว่าภิกษุเลิกถือเอาผ้าไตรนั้นเป็นบริวารแล้ว

^๔สุพัศรา สุภาพ, สังคมและวัฒนธรรมไทย, หน้า ๑๔๘.

ทรงมีรับสั่งให้เสนาญกม้าคนและจัดสัปทนรับสุบินเข้าวัง . เมื่อฝึกแล้ว สุบินก็นุ่ง
ห่มผ้าที่ทรงพระราชทานมาให้และเดินทางเข้าวังเพื่อเข้าเฝ้าพระเจ้ากรุงสวคัตถิ

ในเรื่องพิชิตบวชนั้นก็มีขั้นตอนต่าง ๆ ดังที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระสมมตอมร
พันธุ์ ได้ทรงเรียบเรียงไว้ดังนี้

๑. การทำขวัญนาค

กรมพระสมมตฯ ได้ทรงอธิบายเกี่ยวกับการทำขวัญนาคไว้ว่าจะมีการทำพิธี
ก่อนวันที่จะบวชหนึ่งวัน และจะกระทำในตอนเย็นโดยผู้ที่จะบวชซึ่งเรียกว่า เจ้านาค
นั้นโกนผมโกนหนวดเรียบร้อยแล้ว ส่วนการแต่งกายจะสวมเสื้อครุยห่มเฉียงบ่าข้างหนึ่ง
สอดแหวน นุ่งเบียรบับ คาคเข้มซัด มานั่งในเคหสถานที่จะทำขวัญ

ในเรื่องสุบินคำกาพย์ บรรยายตั้งแต่การปลงผมของสุบินว่าพระเจ้า
กรุงสวคัตถิทรงมีรับสั่งให้เชิญ สุบินนั่งบนเบญจา พระสงฆ์แปดรูปยืนมุมละ ๒ รูป
ถือขันทองใส่น้ำและสระผมให้ สุบิน เมื่อสวดพระปริตรจบ ราชบัณฑิตใช้มีดกำมางา
โกนคิ้ว โกนผม ตัดเล็บ และทรงน้ำให้ สุบินด้วยน้ำหอมร้อยกระออมและซัดตัวด้วยขมิ้น
จากนั้นมีการแต่งตัวให้นาค โดยให้พนักงานภูษาเชิญพานเข้ามา มีท้าวพระยามาค้ำย
และช่วยกันแต่งตัวให้อย่างสมศักดิ์ศรีของนาคหลวงดังนี้

ให้สูดสนับเพลา	เชิงงอนสองชั้น	ปักลายสุวรรณ	ครุฑคาบภุชงค์
นุ่งกาสิกพัตร	จับพกกระทัก	จีบโจงหางหงส์	
สายสุวรรณแผ่นเมื่อ	ประจำเพชรเจ็ดวง	รัดรวบเอวองค์	งคงามเรื่องรอง
ใส่เสื้ออินทรขลุ	กำมะหยี่ชมพู	บุคมังกรทอง	
เจียรมาคลาคอก	กระหนกกานเครีอกรอง	ชายกรูยชุกทอง	สะบัดไกวไปมา
สายสร้อยห้อยแล้ว	สอดสังวาลแก้ว	สะอึ่งทองชายขวา	
ทับทรวงพวงเพชร	แกมเกล็ดมุกดา	แสงระยับจับตา	ตะละเคื่องเมืองแมน

* กรมศิลปากร, ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต, พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ
นางแก้ว นิถยานัน ๗ เมรุวัดสุวรรณภูมิ จังหวัดสุพรรณบุรี, ๒ เมษายน, ๒๕๐๘,
หน้า ๑๐๔.

ปืนทองคำไล ข้างสามเส้นใส่ ต้นแขนปลายแขน
 สิบนิ้วประดับ ข้ามรวงควงแหวน มีค่ากว่าแสน พลอยย่อยพลามพลาม
 สอคมงกุฎนล็ก กระจกพรหมพักตร์ สุกยอกทิ้งงาม
 กรรเจ็ยกจรูห์ แก้วแดงแสงอราม ลดหล่นชั้นสาม แหมคอกไม้ไหว
 ประดับรุ่งเรือง งามรูปทรงเครื่อง ยิงพันอุปไมย
 จึงรับเจ้านาค มายังโรงชัย ให้งั่งที่ใน ลาดฆ่าแดงพราย
 (สุนีนคำกาพย์ หน้า ๕๓-๕๔)

ในหนังสือพระราชพิธีสิบสองเดือนกล่าวถึงการปลงศพ การอาบน้ำ และการแต่งตัวของนาคหลวงว่า

เมื่อวันสมโภชทรงเครื่องที่ทิมคคพระมหาปราสาท ภูษามาลาจำเริญพระเกศา และพระมีสสุ แล้วส่งน้ำที่พระแทน มีขันสาครตั้ง แดงพระองค์ทรงนาเยียรนับ ฉายก ฉลองพระองค์ครุยสวมพระกรชายพระกรขวา บงเนียงคาคกรัดพระองค์ หับผ้าทรง ทรงพระข้ามรงค์แปดนิ้วพระหัตถ์...

เห็นได้ว่าการแต่งตัวของนาคหลวงที่กล่าวมานี้ คล้ายคลึงกับนาคชาวบ้าน ที่กรมพระสมมตอมรพันธุ์ กล่าวไว้ คือ นุ่งเยียรนับ สวมครุย ห่มผ้าเฉียงบ่า คาคเข้มขัด สวมแหวน ล้วนใน สุนีนคำกาพย์ ดูจะเป็นลักษณะเครื่องละครเสียมากกว่า แต่มีที่ตรงกับคำอธิบายในพระราชพิธีสิบสองเดือน คือ สวมแหวนหลายวง

เมื่อเจ้านาคมานั่งในโรงพิธีแล้วก็เริ่มพิธีทำขวัญ สำหรับพิธีทั่วไปกรมพระสมมตฯ ทรงอธิบายไว้ว่า

...มีบาศรีและแวนเวียนเทียน พวกญาติพี่น้องมิตรสหายมานั่งล้อมพร้อมกัน ไตรมาตร์และเครื่องบริวาร เครื่องสักการะตั้งปวงก็นำมาตั้งในที่ทำขวัญด้วย แล้วมีอาจารย์ผู้มีเสียงอันไพเราะมาว่าทำขวัญเป็นทำนองเหมือนเทศน์มหาชาติ หลากลาหลายแหด เมื่อจบลาแล้วตีฆ้อง หุ่ยโห่แล้ววาคอไป เมื่อจบแล้วเปิดแวนเวียนเทียน ผู้ที่ว่าทำขวัญนั้นเปิดแวนเองบ้าง พรหมณ์เปิดแวนบ้าง ประโคมพิณพาทย์เวียนเทียนทำขวัญเจ้านาค... ๒

^๑กรมศิลปากร, พระราชพิธีสิบสองเดือน (กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, ๒๕๑๕), หน้า ๕๕๕.

^๒กรมศิลปากร, ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต, พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพนางแห้ว นิลยาน ณ เมรุวัดสุวรรณภูมิ จังหวัดสุพรรณบุรี, ๒ เมษายน, ๒๕๐๘, หน้า ๑๐๘.

เรื่องลี้ลับทำขวัญนาคนี้ สุพัศรา สุภาพ ก็ได้บรรยายไว้อย่างละเอียดในหนังสือ
สังคมและวัฒนธรรมไทย ทั้งในเรื่องสิ่งของที่ใช้ในการทำพิธีและการทำพิธีดังนี้

สิ่งของที่ใช้ในการทำพิธีได้แก่ เครื่องบายศรี ๑ สำรับ, เครื่องกระยาบวช
๑ สำรับ, มะพร้าวอ่อน ๑ ผล, ไช้ขวัญ ๑ ฟอง, กลวยน้ำว่า ๑ หวี,
ขันใส่ข้าวสารสำหรับใช้ปักแวนเวียนเทียน ๑ ขัน, ซ่อนเงินหรือซ่อนกลาง,
ใบพลู ๑ ใบ สำหรับใส่พานเวียนเทียน, เทียนชัย ๑ เล่ม และแวนเวียน
เทียน ๓ แวน

การทำพิธีเมื่อนาคเข้าไปนั่งกลางวงพิธี พ่อแม่ญาติพี่น้องมิตรสหายแขกเหรื่อ
นั่งล้อมเป็นวงโคกยมีเครื่องอัฐบริขารและเครื่องบายศรี ครั้นแล้วหมอก็จะว่า
คำขวัญ โดยกล่าวถึงแต่ชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เริ่มเป็นตัว แล้วบิถามารคาได้เสียง
ควยความรักความลำบากจนโตเป็นผู้ใหญ่ บุญคุณบิถามารคานันมหาศาลและ
ประมาณค่ามิได้ ฯลฯ ซึ่งในช่วงนี้ส่วนใหญ่บิถามารคาจะคืนคันทันจนน้ำคำไหล
เมื่อจบแต่ละบทก็จะเปิดแวนเวียนเทียนไปจนรอบตัวนาค ๓ รอบ แล้วบ่อน
น้ำมะพร้าวและขนมบางอย่าง หลังจากนั้นเจ้านาคนั่งคุกเข่า แล้วหมอบลง
พอมแม่และญาติผู้ใหญ่ไปรยข้าวตอกกอกไม้ พินพาหยมโหรีประโคมขึ้นพร้อมกัน
จึงเป็นอันเสร็จพิธี ๑

ในสุบินคำภาพย์กล่าวถึงสิ่งของที่ใช้ในการทำขวัญนาคคือ บายศรี ข้าวขวัญ
ใบพลู น้ำมัน แป้งหอม และแวนเวียน ดังข้อความที่ว่า

บายศรีสามสำรับ ตั้งเรียงประดับ เรียงจานเจ็ดชั้น
ใส่เครื่องของหวาน ของคาวข้าวขวัญ ขอดสวรสวรรณ เนาวรัตนเรืองรอง
ใบพลูเก๋ากุอม น้ำมันแป้งหอม แวนทวิเทียนทอง
ตั้งเหนือพานแก้ว มีพานทองรอง สำหรับเป็นของ สมมติสวัสดิ์
(สุบินคำภาพย์ หน้า ๕๔)

และกล่าวถึงพิธีทำขวัญนาคว่ามีการประชุมพระสังฆราช เสนาบดีเก่ากรม จตุสดมภ์
 พรหมมณเฑียรจารย์ บุโรหิต ตลอดจนท้าวพระยาราชครูทั้งหลาย เหล่านี้มาโดยพร้อม
 เปรียงกัน เมื่อถึงฤกษ์ทำพิธี โทรให้เบิกบายศรีทอง จุกแวนเทียน เจ้าพนักงานลั่นกลอง
 ใหญ่ตีฆ้องสามตี จากนั้นก็ประโคมพิณพาทย์ พระสงฆ์เริ่มสวดมนต์ พวกขุนนางท้าวพระยา
 ทั้งหลาย เวียนแวนเทียนไปทางซ้าย รัชชวงค์ ๑ ๆ กันไป ครบสิบเอ็ดรอบจึงดับเทียน
 โบกควัน แล้วนำพลูจุ่มน้ำมันแบ่งหอม เติมหน้าเจ้านาค จากนั้นพรหมมณเฑียรจารย์รินน้ำ
 สังข์ให้เจ้านาคลูบศีรษะ บรรดาพรหมมณเฑียรจารย์ อวยพรให้เจ้านาค แล้วบรรดา
 เสนามนตรีผู้ใหญ่ทั้งหลายกล่าวอวยพรให้เจ้านาค

(ถอดความจากสุบินคำกาพย์ หน้า ๔๔-๔๕)

ในพระราชพิธีสิบสองเดือนกล่าวถึงสิ่งของที่ใช้ในการทำพิธีและพิธีทำขวัญนาค
 หลวงว่า

ในท้องพระโรงตั้งบายศรีแก้วทองเงินอยู่ตรงกลาง สองข้างตั้งเทียนและ
 กรวยดอกไม้ทั้งเครื่องบริวารต่าง ๆ ซึ่งจะเป็นของพระราชทานภายหลัง
 ทรงผนวช แคมมาใคร่ที่จะทรงผนวชรองพานทองคำสองชั้น มาตรการรองพานถม
 ตั้งที่ตรงหน้าบายศรีตรงพระพักตร์...

(พระราชพิธีสิบสองเดือน หน้า ๔๔๔-๔๔๕)

ส่วนพิธีทำขวัญนาคกล่าวไว้เพียงว่าในสมัยก่อนเมื่อนาคหลวง องค์พระมหา
 กษัตริย์ และคณะสงฆ์มาพร้อมกันในโรงพิธีแล้ว พรหมมณเฑียรจารย์เวียนเทียนเป็นอันเสร็จ
 พิธี แคมมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชทานน้ำพระ
 มหาสังข์ใบมะขามและทรงเติม ธรรมเนียบนั้นก็คิดมาจนปัจจุบันนี้

น่าสังเกตว่าใน สุบินคำกาพย์ ก็กล่าวว่ามีการเจิมหน้านาค แต่มิได้ระบุ
 ว่าพระเจ้ากรุงสุโขทัยทรงเจิม อาจเป็นเพราะสุบินมิได้เป็นเจ้านาย หรือเชื้อพระ
 วงศ์ก็เป็นได้

* เก็บความจากพระราชพิธีสิบสองเดือน หน้า ๔๔๕.

๒. การแห่ناق

กรมพระสมมตฯ ได้ทรงอธิบายถึงการแห่ناقของชาวบ้านทั่ว ๆ ไปว่า กระทบแห่นั้นมีค่าต่าง ๆ ที่นิยมมากคือต้องมีแตรวง กระทบระบอง และเถิดเทิง พวกกระทบระบองนั้นมีไล่ตั้งแต่ ๕-๑๖ คน ถือกระทบองควงท่าทำทางต่าง ๆ ไปในกระทบแห่ ส่วนพวกเถิดเทิงนั้นมักอยู่ตรงหน้าناق ตัวناقมักขี่ม้า หรืออาจนั่งรถหรือเดิน ขึ้นอยู่กับฐานะที่จัดหาได้ แต่ที่ขาดไม่ได้คือจะต้องมีกลดกั้นناق ส่วนเครื่องบวชที่จะต้องนำไปในกระทบแห่ได้แก่ ของไทยธรรมที่จะถวายพระสงฆ์ ย่าเฒ่าและบาตรที่ناقจะต้องใช้ ย่าเฒ่าที่จะถวายพระอุปัชฌาย์ และพระคู่สวด ตลอดจนเทียนและกรวยที่จะถวายพระอุปัชฌาย์และพระคู่สวด

การจัดกระทบแห่ ถ้าเป็นของไทยธรรมที่จะถวายพระสงฆ์ต่าง ๆ ก็มักจะให้คนถือเดินเป็นสองแถว ส่วนย่าเฒ่าและบาตรนั้นในกรณีที่ناقขี่ม้า และเจ้าภาพมีฐานะดี ก็อาจให้คนถือแห่ไปบนหลังม้าเช่นกันและยังมีกลดกั้นด้วย สำหรับเทียนและกรวยที่จะถวายพระอุปัชฌาย์และพระคู่สวดนั้น มักให้คนถือเดินหน้าเฒ่าและบาตรบ้าง หน้าناقบ้าง ขึ้นม้าไปบ้าง อย่างใดอย่างหนึ่ง ข้างหลังناقลงไปก็เป็นเครื่องไทยธรรมและบรรดาชาติพี่น้องมิตรสหายของผู้บวช

ส่วนการแห่ จะแห่จากบ้านไปยังวัดที่บวช กรมพระสมมตฯ ได้ทรงแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องการแห่ناقของชาวบ้านว่า มักเดินอ้อมค้อมไปมากถึงทางที่ไปจากบ้านถึงวัดเป็นทางใกล้ก็ไม่เดินไปทางนั้น เพราะจะไม่ได้สว่างแฉ่งการที่แห่ให้เป็นการเอิกเกริก จึงต้องเดินอ้อมให้ทางเหี่ยวขึ้น

เรื่องการแห่หน้าคน^๑ สุพัตรา สุภาพ ก็ได้อธิบายไว้อย่างน่าสนใจเช่นกันว่า การแห่หน้าแล้วแต่เจ้าภาพ โดยแห่ด้วยอะไรก็ได้ไม่ว่าจะเป็นช้าง ม้า ภู เวือ หรือ คน (ให้หน้าคน) ก็ได้ โดยนาคทุกคนต้องโกนผม โกนคิ้ว นุ่งห่ม ใ้เรียบร้อย และมีคาเป็นคนอุ้มบาตร และถือตาลปัตร มารดาอุ้มไตรจีวร ญาติพี่น้องช่วยถือเครื่องอัฐบริขาร เครื่องไทยธรรมและสิ่งของอื่น ๆ แล้วยก โท ๓ ลา ก่อนเคลื่อนขบวนไปวัด พอถึงวัดขบวนแห่หน้าคงทำทักษิณาวรรต (เวียนรอบอุโบสถ ๓ รอบ) โดยเวียนจากซ้ายมาขวา (อย่างเข็มนาฬิกา) เพื่อแสดงความเคารพต่อพระพุทธรูปบูชา พอครบแล้วต้องจุดธูปเทียนบูชา เสด็จหน้าพระอุโบสถ เสร็จแล้วก็ไปรยทานแล้วจึงเข้าอุโบสถ โดยมีคา รุงมือซ้าย มารดา รุงมือขวา ถ้าไม่มีพ่อหรือแม่ หรือไม่มีทั้ง ๒ คน ญาติ พี่น้องเป็นผู้ รุง

เรื่องการเวียนรอบอุโบสถและการบูชาเสมาหน้าพระอุโบสถนี้ กรมพระสมมตาทรงอธิบายว่าไม่มีในพิธีบวชนาคหลวง และในเรื่องสุนิศาภพก็ไม่กล่าวไว้ เป็นแต่บรรยายถึงกระบวนการแห่หน้าจ้อย่างมโหฬาร ไปยังวัดที่จะอุปสมบท มีทั้งกระบวนการของ พลัญญุ พลทวน พลเชน พลโคจร พลง้าว พลมป็น พลคาบ มีการบรรยาย กระบวนช้าง เช่น ช้างคัน ช้างแวง ช้างคัง และช้างทรงของพระเจ้ากรุงสวักดี และพระมเหสี ตลอดจนขบวนช้างของพนักงานฝ่ายใน นอกจากนั้นก็มีการบวงม้า มีการลั่นกลองประโคมฆ้องชัย มีการเป่าแตร เป่าสังข์ ตีระฆัง เป่าปี่ เป็นการเอิกเกริก กระบวนธงสีเหลืองและกระบวนช้าง แห่หน้าหน้าขาคซึ่งช้างอย่างสง่างามตั้งข้อความไว้ว่า

เจ้านาคซึ่งช้าง กระคิงคังกร่าง กางฉัตรมรยา
 อภิรมชุ่มสาย จามรซ้ายขวา กระชิงบังสุรียา พัดโบกแกว่งไกว
 (สุนิศาภพ หน้า ๕๓)

ส่วนพระเจ้ากรุงสวักดีและพระมเหสีประทับมาในขบวนเสด็จซึ่งตามหลัง นาคอีกทีหนึ่ง ส่วนสาวสนมและพนักงานฝ่ายในที่ตามเสด็จ บ้างก็ขี่ช้าง บ้างก็ขี่คาน หาม บ้างเดินเท้ายึดเย็บคียบีคกันมาตามทาง

^๑สุพัตรา สุภาพ, สังคมและวัฒนธรรมไทย, หน้า ๑๕๐.

ในพระราชพิธีสิบสองเดือนกล่าวถึงการแห่นาคหลวงไว้ดังนี้

เจ้าที่เจ้าทรงผนวช แต่งพระองค์ที่ทิมคคพระมหาปราสาทเหมือนอย่างเมื่อ
สมโภชแล้วทรงเสด็จขึ้นพระกลศกำแพงระลอ มีมหาดเล็กตามเป็นกระบวน ๆ
ตามลำดับยศ ออกไปที่เกยปลูกชั้นใหม่ตรงพลับพลาเปลื้องเครื่อง รายมา
ความหน้าทอมิว เข็มมกรบองค์เจ้าที่ทรงผนวช เมื่อถึงพร้อมกันแล้วก็เสด็จ
ขึ้นเกย...

(พระราชพิธีสิบสองเดือน หน้า ๔๕๖)

สรุปได้ว่า ในสุบินคำกาศพยากรณ์แห่นาคดูจะเอิกเกริกกว่ามาก อาจเป็นเพราะ
เป็นเรื่องที่แต่งขึ้นจะพรรณนาให้ยิ่งใหญ่อย่างไรก็ได้ และเป็นการบวชคนคนเดียว แต่
ในพระราชพิธีสิบสองเดือนเป็นเรื่องของพิธีที่กระทำกันอยู่จริง และบางครั้งก็มีเจ้านาย
ที่ทรงผนวชพร้อม ๆ กันหลายพระองค์ พิธีการต่าง ๆ จึงเป็นไปตามความเหมาะสม
นอกจากนั้นในพระราชพิธีสิบสองเดือนยังกล่าวถึงการไปรยทานของนาคหลวงก่อนเข้า
โบสถ์ แต่ในสุบินคำกาศพยากรณ์ได้กล่าวถึง

๑. การทำพิธีอุปสมบทในพระอุโบสถ

เมื่อนาคเข้าในพระอุโบสถแล้ว ก็ไปจุกเทียนบูชาพระ แล้วกลับมานั่ง
ที่ที่จัดไว้บิดามารดาหรือผู้เป็นเจ้าของนาคจะส่งผ้าไตรให้นาค ผ้าไตรที่จะบวชนั้นมักมี
ดอกไม้สร้อยผูกโคร่งไม้ค้ำรูปผ้าไตร มีอุบะห้อยรอบคลุมผ้าไตรอยู่ ก่อนจะรับผ้า
นาคจะต้องกราบบิดา มารดาเสียก่อน แล้วอุ้มไตรเดินคุกเข่าประณมมือเข้าไปขอบรรพชา
ต่อพระอุปัชฌาย์ เรื่องการขอบรรพชานี้ กรมพระสมมตฯ ทรงอธิบายไว้ว่า

วิธีขออนุญาตตามลัทธิฝ่ายธรรมยุติกนิกายและมหานิกาย คือมียืนวันทาบ้าง ไม่ยืนบ้าง
ท่านองนั้น ขานอย่างไรเพราะก็มี อย่างมคธก็มี ว่ากันเป็นพุทธธรรมคาก็มี
ที่ขานได้เรียบร้อยก็มี ที่ประหมาเสียงสั้นไปบางเสียงเบาไปบางก็มี มัก
ประหมากันเสียมาก...

ในเรื่องสุบินคำกาศย์กล่าวถึงการขอพรพรชาไว้ตรงกันดังนี้

ข้าวกอกทั้งคอกไม้	หยิบเรียงรายเป็นเก้าก่อง
เจ้านาคคนบสนอง	ถวนเควพพนบมาทงสุ
นั่งสามยืนก็สาม	ประกอบความตามจำนง
แล้วยืนกายชื้ออกรง	มือชื้อน้ำไครจีวร
เขาใส่กรวยเกสซ์	ทั้งชื้อปเทีย่นหอมมังกร
นอมกายบายบพจร	ยืนตรงหน้าพระอุปัชฌาย์
กระแอมคอให้เสียงคล่อง	ว่าท่านองอุกาสะกา ^๑
นั่งลงขอพรพรชา	ตามองว่าพระบาลี
แล้วว่าสัพพะทุกชะ	นิสสรณะครบสามที
ทานรับนาคถวายดี	ว่าข้าอีกถวนสามครา
จึงทานเคลร์คัสค	เกี่ยวกอนาคเป็นสมณา
ให้เข้าในศาสนา	ให้เสียเพศจากสงสาร

(สุบินคำกาศย์ หน้า ๕๔-๕๕)

เมื่อขอพรพรชาเสร็จแล้วนาคจะออกมาครองผ้า เรื่องการครองผ้านี้
กรมพระสมมตา ทรงอธิบายไว้ว่า

ถ้าเป็นนาคหลวงราชบัณฑิตห่มให้ ถ้าเป็นนาคชาวบ้านพวกพี่น้องพวกพ้องที่
เคยบวชมาแล้วรู้จักวิธีห่มผ้าห่มผา ก็เขาช่วยห่มให้โดยเรียบร้อยก็มี เจ้า
นาคห่มไคเองเพราะเคยบวชเป็นสามเณรมาแตกอนหรือเคยเห็นเคยสั่งเกศ
มาห่มไคไคโดยเรียบร้อยก็มี... เมื่อเวลาห่มผ้านั้นประโคมคัวย แต่ถ้านาค
หลวงไม่ประโคม^๒

๑ ในพระราชนิพนธ์สิบสองเดือนอธิบายว่า ท่านอง อุกาสะ วันทามิ ภัณฑะ นี้
เป็นการขานนาคอย่างเก่า และใช้เมื่อทรงผนวชในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทั้งฝ่าย
ธรรมยุติกและมหานิกาย แม้ภายหลังเมื่อพระเจ้าตากเชื่อทรงผนวชจะใช้ท่านองเอสาห์
ภัณฑะ เจ้านายชั้นหม่อมเจ้าก็ยังคงใช้ท่านองอุกาสะ น้อย

๒ กรมศิลปากร, ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต, หน้า ๑๑๑.

ในเรื่องสุนันทาคำภพบรรยายว่า เมื่อพระอุปัชฌาย์คลี่รัตนคคเกี่ยวกับอนาคแล้ว พระติสสเถโร ก็จับมืออนาคบอกกรรมฐาน หลังจากนั้นก็บรรยายถึงนาคสุนันทาว่า

ออกมาหนึ่งผ้าสบง
สังฆาฏิพาดบนมา

ทรงจีวรอีกอังสา
คาครัดคกงามสบสม

(สุนันทาคำภพ หน้า ๕๕)

สังเกตได้ว่าไม่มีการบรรยายว่าราชบัณฑิตห่มให้ อาจเป็นเพราะสุนันทาเคยบวชเป็นเณรมาก่อนจึงห่มเองได้ และไม่มีการประโคมดนตรีก็คงเป็นเพราะเป็นธรรมเนียมนาคหลวง ดังที่กรมพระสมมตฯ ทรงอธิบายไว้นั้นเอง

เมื่อห่มผ้าเสร็จแล้วนาคจะเข้าไปขอศีลจากพระคู่สวด (พระกรรมวาจาจารย์ หรือพระอนุสาสน์อาจารย์) ดังในเรื่องสุนันทาคำภพบรรยายไว้ว่า

ไปสู่กรรมวาจา
ขอศีลไครสรณาคม
จึงทานกรรมวาจา
ป้องกันตั้งนะโม
ให้ศีลว่าพุทฺธัม
ครั้นจบว่าพุทฺธัง
เจ้านาครับศีลจบ

ทำวันทามือประนม
นั่ง เคารพนอมศรีโร
จับคาลปัตร เล่มหนึ่งโต
ว่าท่านองเสียงกังกัง
คำสั่งสกฤตเพราะควรวัง
แปลคำสยามตามภาษา
กราบนอบนมนอมวันทนา

(สุนันทาคำภพ หน้า ๕๕)

จากนั้นเป็นการขอนิสัย^๑ ดังที่ สุพัตฺรา สุภาพ อธิบายไว้ว่า

เมื่อรับศีลจากพระคู่สวดแล้ว นาคจะอุ้มบาตรเข้าไปหาพระอุปัชฌาย์ กล่าวคำขอนิสัยแล้วพระอุปัชฌาย์คล้องบาตรให้ผู้นวน^๒ แล้วบอกคำว่บาตร สบง จีวร เป็นภาษาบาลี ต่อจากนั้นให้ผู้นวนไปยืนห่างจากสงฆ์ประมาณ ๑๒ ศอกหรือกว่านั้นเล็กน้อย^๒

^๑ในพระราชพิธีสิบสองเดือนอธิบายว่า การขอนิสัย นี้เริ่มในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

^๒สุพัตฺรา สุภาพ, สังคัมและวัชณธรรมไทย, หน้า ๑๕๐.

ซึ่งในเรื่องสุบินคำกาพย์ บรรยายไว้ตรงกันดังนี้

เจ้านาครับศีลจบ	กราบนอนบนน้อมวันทนา
ไปสู่วะอุปัชฌาย์	ว่ากัควาณิสสัยัง
แล้วว่าอุปัชฌาโย	ทานจึงวาปมิรูบัง
เจ้านาครับวาจิง	อุบาสะสัมปกิจจา
แล้วว่าอัชชัคคเค	สามจบแล้วทำวันทา
เจ้านาคกลับออกมา	ตะพายบาตรอยู่สุดสงฆ์

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๕๕)

จากนั้นเป็นการซักถามนาคและสาวกษัตริย์จตุตถกรรม โดยพระครูสวจะสมมติ
 คนเป็นผู้สอนและชักชวนผู้บวช เมื่อซักถามเสร็จพระครูสวจะกลับไปท่ามกลางสงฆ์
 และเรียกผู้บวชเข้าไปขออุปสมบทต่อสงฆ์ โดยมีการซักถามอันตรายกขรรณ (เป็นโรค
 เรื้อน ฝี กลาก หิด สมน้ำหมี หรือเปลา) มีหนีสันหรือเปลา เป็นข้าราชการหรือเปลา
 พ่อแม่อนุญาตให้มาบวชหรือเปลา) เมื่อถามเสร็จก็มีการสาวกษัตริย์จตุตถกรรมวาจา^๑
 ซึ่งขั้นตอนเหล่านี้มีปรากฏในเรื่องสุบินคำกาพย์ดังนี้

อนุกรรมวาจา	ทำวันทากรรมกรวลง
ออกมาทั้งสององค์	องค์หนึ่งถามเจ้านาคเนร
ทวนหรือชื่อนาคะ	อุปัชฌายะชื่อทิสสะเถร
ส่วนเจ้านาคเนร	ก็รับคำโอกาสพลัน
ทวนยืนจั้นเรียงหน้า	คั่งนะโมขึ้นพร้อมกัน
จึงสวดบาลีนั้น	วาปมัจ เป็นประธาน
ความเรื่องพุทธวาที	ถามรายก็แจ้งอาการ
เข้าไปกราบอาจารย์	สวดค่อนหน้าพระอุปัชฌาย์
เรียกนาคเข้าไปนั่ง	อยู่เบื้องหลังกรรมวาจา
บนนิ้วเหนือเกศา	ว่าอุลลุมปครบสามที
ทวนยกอุปสมบท	ขึ้นปรากฏเป็นพระสมิ
ไต่ถามตามบาลี	แล้วสาวกษัตริย์จตุตถกรรม

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๕๕-๖๐)

ต่อไปเป็นการบอกอนุศาสน์^๑ ซึ่งหมายถึงการสอนของพระอุปัชฌาย์แก่พระที่บวชใหม่ว่ามีสิ่งควรปฏิบัติและไม่ควรปฏิบัติอย่างไร

สิ่งควรปฏิบัติได้แก่ ๑. เทียวบิณฑบาต ๒. นุ่งห่มผ้าบังสุกุล
๓. อยู่โคนไม้ ๔. ฉันทาคองค้ำยน้ำมูกรเน่า

สิ่งไม่ควรปฏิบัติได้แก่ ๑. เสพเมถุน ๒. ลักขโมย
๓. ข่าสัคว์ ๔. โ้อวคคุณพิเศษที่ไม่มีในคน^๒

เรื่อง การบอกอนุศาสน์นี้ ในเรื่องสุมินคำกาพย์กล่าวไว้เพียงว่า
ออกมายืนตะพายบาตร ให้อนุศาสน์เสร็จถ้อยคำ

(สุมินคำกาพย์ หน้า ๑๐๐)

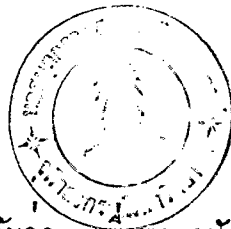
และขั้นตอนสุดท้ายคือการกรวณน้ำอุทิศส่วนกุศลและจกัมพรสพลมโภช ดังที่กรมพระสมมตฯ ทรงอธิบายไว้ว่า

ครั้นถวายเครื่องสักการะแล้ว พระภิกษุที่บวชใหม่ถวายผ้าไตร ไทยธรรม แก่พระอุปัชฌาย์พระกรรมวาจา และพระสงฆ์ที่นั่งหัตถบาตรทั่วกันแล้วออกมา รับของ ผู้มีศักดิ์และมีอำนาจใหญ่ถวายก่อน และพวกญาติพี่น้องมิตรสหายต่อไป ของที่มาถวายกันนั้นมีผ้าสบงจีวร เป็นพื้นของอื่น ๆ มีบ้าง ครั้นรับของเสร็จแล้ว พระอุปัชฌาย์ ยะธา พระสงฆ์รับสัพพ็อนุโมทนา พระที่บวชใหม่ตรวจน้ำ เป็นเสร็จการบวชกันเพียงนี้ เมื่อเสร็จการแล้วประโคมอีกครั้งหนึ่ง การต่อไปนี้ ถ้าเจ้าของจะมีงานฉลองต่อไป ก็มักมีกระเปาะของ ไซพวกที่ถือพลองแห ไปบ้าง หามุกุใหม่บาง บางพวกก็ไปส่งพระที่กุฎิแล้วกลับบ้าน เป็นเสร็จการบวชนาคเท่านั้น^๓

^๑ในพระราชพิธีสิบสองเดือนอธิบายว่า การบอกอนุศาสน์ เริ่มมีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

^๒สุพัศรา สุภาพ, สังคัมและวัฒนธรรมไทย, หน้า ๑๕๐-๑๕๑.

^๓กรมศิลปากร, ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต, หน้า ๑๑๓.

ในสุบินคำกาศพยาบรยายไว้ตรงกันว่า เมื่อพระอุปัชฌาย์ได้บอกอนุศาสน์แล้ว ก็มีการถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์ที่มาพร้อมพิธี จากนั้นพระอุปัชฌาย์ให้ศีลห้า พระเจ้ากรุงสาวัดดีและพระมหาลีคลอกจนพนักงานฝ่ายในร่วมตักบาตร จากนั้นพระอุปัชฌาย์ก็สวดยกดา ถึงตอนนี้ภิกษุใหม่คือสุบินก็จะกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศล จากนั้นก็จะรับพรจากสงฆ์ต่อไปจนจบพิธี ทั้งข้อความที่ว่า

ตรวจน้ำเหนือภูวคณ	อุทิศบุญแก่ทั่วไป
จึงยกบายศรีทอง	ทักษิณาทนอุทิศสกลไส
สมโภชพระสมิใหม่	นิมนต์นั่งอยู่ท่ามกลาง
ประโคมฆ้องแตรสังข์	เสียงระทึกก้องคางคาง
คนตรีแลดุริยางค์	เสนาะศัพท์โกลา
สงฆ์จับมวงกลมวง	สวดพระหุ่่งสุัพพะพุทธา
ครั้นจบพระคาถา	คางคางไปสูภุมิ

(สุบินคำกาศพยา หน้า ๑๐๑)

ส่วนเรื่องการฉลองหลังบวชในเรื่องสุบินคำกาศพยาบรนี้ พระเจ้ากรุงสาวัดดีโปรดให้มึงงานมทรสพคาง ๆ ทั้งข้อความที่ว่า

สมเด็จพระจักรา	เข้านั่งในพลับพลาศรี
พระทัยก็เปรมปรีดิ์	ไทเลนงานมทรสพ
สมโภชพระสมิ	เสียงอึงมึงน้นจบ
ท้าวไทเลนงานสม	ทุกสิ่งสรรพในพรรณนา

(สุบินคำกาศพยา หน้า ๑๐๑)

ค) ประเพณีที่เกี่ยวกับการตาย

ในเรื่องที่เกี่ยวกับการตายนี้จะเห็นได้ว่าตั้งแต่ก่อนตายจะมีการบอกหนทาง ทั้งที่สุพิตรรา สุภาพ ได้กล่าวไว้ว่า

โดยทั่วไป เมื่อมีผู้ป่วยหนักใกล้จะหมดลมหายใจ แต่ประสาธุและประสาธคา ยังรับรู้ได้ ญาติมิตรหรือผู้ที่อยู่ด้วยในขณะนั้นมักจะบอกหนทางให้ คือให้ไปสู่ที่ใด เช่น บอกให้ระลึกถึงพระพุทธรูป โดยกระซิบบว่า อรุหุ่ อรุหุ่ หรือ พุทโธ พุทโธ หรือบางทีก็จึกคอกไม้รูปเทียนใบกรวย ใบคอง ให้ผู้ป่วยหนักประณมมือถือ โดยทางโลกถืออวณำไปนมัสการบูชาพระ เชี่ยวแก้วบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ส่วนทางธรรมก็ถืออวณำเป็นการสอนให้รู้จักไหว้พระ รักาศีล ภาวนา บางทีก็นิมนต์พระสงฆ์หรือคังพระพุทธรูปไว้ไกล ๆ แล้วบอกผู้ป่วยให้ระลึกถึงคุณพระรัตนครัย บางรายก็อัญเชิญพระพุทธรูป หรือ นิมนต์พระสงฆมานั่งเป็นประธาน เพื่อจะได้

ตกเตือนสั่งสอนแก่ผู้ที่ใกล้จะตาย หากคนป่วยไม่ได้ยินก็ยังมีสายตาที่มอง
เห็นได้ และการได้เห็นพระนั้นก็ช่วยให้ผู้ป่วยมีจิตใจที่สงบขึ้น ไม่
กระวนกระวาย และได้สิ้นลมคือนาพระพุทฺธ พระธรรม และพระสงฆ์
ทำให้จิตใจนึกถึงแต่สิ่งที่ดีและไปสู่สุคติได้^๑

เรื่องการบอกหนทางนี้มีนิทานกล่าวไว้ใน ประเพณีทำศพ ที่พระจรรยาพนม
และหลวงวิศาลกรมกร เรียบเรียงว่า

มีเรื่องราวกล่าวกันว่า ครั้งก่อนยังมีนายพรานผู้หนึ่งเป็นผู้ชำนาญในการ
ล่าสัตว์ ครั้นป่วยหนักถึงใกล้ตาย หลับตาลงไปเห็นแควสัตว์ต่าง ๆ กวายน
กุกกวยมาก จึงบอกแก่ภิกษุหนึ่งเป็นบุตรชายของตนและทำการพยาบาลอยู่ ณ
ที่นั้นให้ช่วย พระภิกษุรูปนั้นรู้ว่าโยมมีกรรมมาก จึงจัดดอกไม้ธูปเทียนใส่
มือให้ แล้วบอกโยมว่า "โยมจงเลี้ยงแควดอกไม้ธูปเทียนนี้เป็นเครื่องบูชา
พระรัตนตรัย" นายพรานป่วยหนักนั้นก็แควดอกไม้ธูปเทียนตามคำแนะนำ
จึงบังเกิดความเลื่อมใสมีใจเป็นกุศล ครั้นสิ้นชีพวายชนม์ก็ไปบังเกิดในสวรรค์
เพราะเหตุชั้นชั้นหลังจึงกระทำกันต่อ ๆ มา หวังให้ผู้ป่วยหนักบูชาพระ
รัตนตรัยเป็นเครื่องระลึก และเมื่อจะมีศพพึงให้ศพถือกรวยดอกไม้ธูปเทียน
อีกด้วย^๒

ในสุบินคำกาพย์มีตอนที่กล่าวถึงพิธีทำศพคือตอนที่นายพรานเนสาห์สิ้นชีวิตและ
ผู้คนที่อยู่แวดล้อมนายพรานเนสาห์เมื่อใกล้สิ้นลม ก็พยายามบอกหนทางให้ แต่เป็น
เวรกรรมของนายพรานเนสาห์ที่จะต้องไปรับโทษในนรก จิตใจจึงไม่สงบ ห่วงแต่เรื่อง
ทางโลก คือห่วงบุตร ห่วงภรรยา ห่วงข้าทาส เมื่อสิ้นใจจึงไปสู่ นรก ดังข้อความที่ว่า

ผู้คนทั้งเรือน หัวอกเปลี่ยนแปลง แคล้วแคล้วน้ำตา
ที่ผู้บุญ บอกให้ภาวนา ไตรลักษณ์ภาควา อุตสาห์มันไป
เขาสอนใส่หู นอนนิ่งกลิ้งอยู่ เพื่อพะวงหลงใหญ่
ดวงจิตคิดหวัง ลูกเมียซาไท พอรังจับคัมใจ สูหองนรกานต์
(สุบินคำกาพย์ หน้า ๒๕)

^๑สุพัตรา สุภาพ, สังคัมและวัฒนธรรมไทย, หน้า ๑๕๖.

^๒กรมศิลปากร, ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต, หน้า ๑๒๖.

เมื่อนายพรานเนสาทสิ้นใจแล้ว พวกพรานก็ปรึกษากันและเห็นควรที่จะกราบบังคมทูลให้พระเจ้ากรุงสุวาทิตีทรงทราบ ซึ่งเมื่อทรงทราบแล้วก็ทรงรับอุปถัมภ์ในเรื่องการจักศพ เช่น พระราชทานเครื่องสักการะต่าง ๆ ตลอดทั้งโลงศพด้วย เป็นโลงศพที่สวยงามตกแต่งแบบไทยแท้ งานวิจิตรด้วยลวดลายไทย ดังข้อความที่บรรยายไว้ดังนี้

ห้องโลงทรมับพื้นแดง	ลายก้านแย่งทรงกระป็น
ผูกทองอังกฤษลั่น	ซ้อนกระตาศำเขียวเหลือง
สักหลาดมิกบมกระหนก	ทับกระจกแสง เมลือง เมลือง
วาดเขียนนุระบายเครื่อง	ทุกเครื่องกานวิจิตรงาม
ปากชวยทรวัยแม่ลาย	มีกระหนกลายประจำยาม
สีมุขมีหน้าพราหมณ์	ประจำเหลี่ยมแลลานใจ
รักเกล็ดกระหนกทางโค	ห้อยใบโพธิ์คอกไม้ไหว
ประดับกุละโม	แสงเลื่อมเลื่อมแลพรายตา
ทำรูปสุบรรณลวน	หน้าสมควรรูปเทวา
นาคสะคุงโบระกา	มีขอฟ้าแลหางหงส์

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๓๑-๓๒)

เมื่อบรรจุกศพลงโลงแล้วก็จะช่วยกันหามโลงศพไปยังป่าช้า ถ้าเป็นศพขุนนางหรือศพที่ใส่โลงพระราชทานก็จะมีกรมการประโคมดนตรีด้วย กิ่งที่ ประจักษ์ ประภาพิทยากร ได้อธิบายถึงการทำศพนางวันทองว่า

คอนนี้มีการชุกศพที่ประหารไปแล้วมาอาบน้ำศพ เอาศพใส่หีบพระราชทาน หีบศพนี้เป็นหีบทุกคัน หีบแบบนี้สร้างในรัชกาลที่ ๑ สำหรับพระราชทานใส่ศพผู้มีบรรดาศักดิ์ มีเครื่องประโคม คือ ปี่ชวา กลองชนะ...

ศพของนายพรานเนสาทก็ใส่โลงพระราชทานและเมื่อหามไปยังป่าช้า ก็มีการประโคมดนตรีด้วย เครื่องดนตรีที่ประโคม เช่น กลอง ปี่ และฆ้องโหม่ง ส่วนลูกเมียและข้าทาสบริวาร เคนร้องให้ตามมาข้างหลัง^๒

^๑ประจักษ์ ประภาพิทยากร, ประเพณีและไสยเวทในขุนช้าง-ขุนแผน, หน้า ๖๒.

^๒กรมศิลปากร, สุบินคำกาพย์, หน้า ๓๒.

เมื่อนำศพมาตั้งที่เผาแล้วขึ้นไปก็ถึงพิธีเผาศพ เรื่องการเผาศพนี้ พระจรมุขวณะพัฒน์และหลวงวิศาลกรณกร ได้อธิบายไว้ว่า

ก่อนจะเผาศพต้องนำไปในที่กำบังแล้วเปิดฝาโลงออกและยกศพออกจากโลง วางบนผ้าขาว เขามีคคักเข็อกตราสังและผ้าที่ห่อศพออก ให้ศพนอนหงาย แล้วเอาผ้าขาวที่รองนั้นพับปิดศพให้เรียบร้อย แล้วเอากิ่งไม้มาวางบนศพ พอรองบึงสุกแล้วจึงเอาผ้าบังสุกุลพาดลงบนกิ่งไม้นั้นอีกทีหนึ่ง นิมนต์ พระสงฆ์มาชกมหาบังสุกุล เมื่อเสร็จแล้วจึงยกศพใส่ในโลงและให้ศพนั้นคว่ำหน้าลง โลงนั้นต้องคักกนโลงให้เป็นช่องเท่าคาราวงเหล็ก สำหรับไฟที่เผาจะได้ลอคขึ้นใหม่ศพได้ แล้วต้องนำศพเวียนเชิงตะกอนสามรอบ ในเวลาที่เวียนศพนั้นผู้ที่เป็นลูกหลานและภรรยาหรือวามบริวารของผู้ตายทั้งหมด ต้องเดินตามศพเพื่อเป็นการแสดงความเคารพ เมื่อเวียนครบสามรอบแล้วจึงนำโลงศพขึ้นตั้งบนเชิงตะกอน... การเวียนเชิงตะกอนสามรอบนั้นหมายความว่าเมื่อแรกเกิดมานั้นเป็นเด็ก แล้วถึงความเป็นหนุ่มเป็นสาว แล้วก็แปรผันไปอีกจนความชรา นี้ชื่อว่า อนิจจัง การที่แปรปรวนไปนั้นมีความเจ็บไข้ได้ทุกข์ทนายากชื่อว่า ทุกข์ ในที่สุดถึงความสลายไปคือแตกทำลายตายจากภพนี้ จะเอาอะไรเป็นสวระหาได้ไม ชี้ว่า อนตตา การเวียนสามรอบนั้นคือหมายถึง ทุกข์ อนิจจัง อนตตา ฉะนี้ ผู้ที่เดินตามศพนั้นแสดงว่าเป็นเจ้าของศพและทำเป็นผู้เคารพในศพนั้นด้วย...

ในสุบินคำกาพย์ กล่าวถึงการเดินเวียนรอบเมรุแล้วยกโลงศพขึ้นสู่เชิงตะกอนดังนี้

หญิงชายเดินตามทาง	เหยียบบิมายางตั้งนานา
ครั้นไปถึงป่าช้า	อุตราวัชรอมเหลียมเมรุ
สามรอบแล้วปลงลง	คนมันคงในกะเกณฑ์
ยกศพเข้าใส่เมรุ	ตั้งเหนือพื้นเชิงตะกอน

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๓๒)

เมื่อยกศพขึ้นสู่เชิงตะกอนแล้ว ถ้าเป็นพิธีชาวบ้านทั่ว ๆ ไป ก็จะมีการตั้งเบียงลงที่เชิงตะกอนและล้างหน้าศพ^๒ แต่ในสุบินคำกาพย์ มิได้กล่าวถึงพิธีเหล่านี้เป็นแต่ระบุว่ามีการถวายทานแด่พระสงฆ์คือแจกผ้าสบงและจีวร ส่วนพวกแพรก็ห้ามลาชณะบรรจุอาหาร กลับวัดไป^๓ จากนั้นก็เป็นการเผาศพซึ่งเรื่องการจุดไฟเผาศพนี้ พระจรมุขวณะพัฒน์

^๑กรมศิลปากร, ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต, หน้า ๑๓๘-๑๓๙.

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๘.

^๓กรมศิลปากร, สุบินคำกาพย์, หน้า ๓๓.

และหลวงวิศาลกรมกรได้อธิบายไว้ว่า

เมื่อล้างหน้าศพเสร็จแล้วจึงจุดไฟเผา เชื้อเพลิงของใครก็ต้องจุดไฟ
เอาเอง ห้ามไม่ให้คอกัน เพราะไฟเป็นของร้อนถ้าคอกันก็ติดเนื่อง ๆ
สืบกันไปเหมือนคนผูกเวร เวรยอมไม่สิ้นสุดลงได้การที่ท่านไม่ให้คอก็คือข้อ
ทางแห่งการระงับเวร

เมื่อไฟไหม้แล้วเอาผ้าขาวที่คลุมโลงนั้นโยนข้ามไฟ โยนข้ามไปข้ามมา
ให้ครบสามครั้งจึงหยุด การเอาผ้าโยนข้ามไฟสามครั้งคือ แสดงถึงการข้าม
ของร้อน มีรากะ โทสะ โมหะ เป็นมูล ต้องข้ามด้วยกรรมอันเป็นไปในทาง
บริสุทธิ์คือ พระอริยมรรค อริยผล และพระนิพพาน *

ในเรื่องสุบินคำกาพย์กล่าวถึง การจุดไฟเผาศพและการโยนผ้าสามที่ดังนี้

จุดไฟใส่พื้นขุก	พระเพลิงลุกขึ้นพลามพลาม
คนยืนฉีกผ้าข้าม	สามทีแล้วอยู่รักษา

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๓๓)

นอกจากนั้นก็บรรยายว่าคนที่โยนผ้าขาวนั้นคงดูแลจนศพไหม้เป็นผุยผง ตกค้ำ
มีการจุดดอกไม้ไฟ จุดพลุ แล้วเริ่มการแสดง การละเล่นต่าง ๆ ดังข้อความต่อไปนี้

ศพไหม้เป็นผุยผง	พอค่ำลงจวนเวลา
แดงควัซันระหะ	จุดดอกไม้ให้คนดู
ฐานค้ำดอกไม้ระลอก	เป็นซอซอเขี้ยวศรีหู
สีมุขงามนาคู	อีกผอยทองตุ๊กไปรยปราย
เสียงประทัดแตกดวงเอย	พลุกก็โพลงซวงพรุ่ยพราย
จุดตรวจซันุ้สังหาย	คอยกลับลงโรงโรงซึ่ง
ซ่างแลนขอเกี่ยวกค	มามีพิยศควมตะบึง
คนโทคบมืออึ่ง	เล่นสนุกสบายใจ

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๓๓)

ลักษณะการฉลองงานศพด้วยการจุดดอกไม้ไฟ จุดพลุ หรือมีการแสดงการละเล่น
ต่าง ๆ นี้มักจะกระทำในกรณีที่เจ้าภาพเป็นผู้มั่งอันจะกิน หรือเป็นศพที่อยู่ในพระบรมราช
ูปถัมภ์ ดังจะเห็นได้จากเรื่องอื่น ๆ อีก เช่น ศพพันศรโยธา หรือศพวันทองในขุนช้าง-ขุนแผน

* กรมศิลปากร, ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต, หน้า ๑๓๘-๑๓๙.

นอกจากนั้นการตกแต่ง เมรุอย่างสวยงามปักราชวัติฉัตรธง ก็เป็นประเพณีในการทำศพ
ขุนนางที่พระมหากษัตริย์ทรงอุปถัมภ์ ในการแต่งศพเช่นในขุนช้าง-ขุนแผน กล่าวถึง
การตกแต่งสถานที่ในงานศพนางวันทองว่า

แล้วจัดแจงผูกแขวงราชวัติ
บัวทองรองหีบเหมกุดัน
คอกไม้รอยหยอยพวงพุกลิ้นแฉม
ฝูฉนวนตั้งเขียนเรื่องอิเหนา
มานชาวปักทองละอองพราย
สีมมยักพันกุ่มบายคาย
เป็นระยะที่พระจะสวดเรียน

จามรฉัตรงามคิมฉัตรแกม
สามชั้นสามยอดสล้างแหลม
แกมกับระย้าแก้วคูแพรวพราย
ที่หุ้มเส้าใส่กระจุกกระจ่างฉาย
แล้วก็รายโคมแก้วทั้งแถวเทียน
เอาแขวงมั่งตั้งรายระบายเขียน
เอาเลื้อยสาครลาดเลี่ยนล่อตา*

ส่วนในสุบินคำกาพย์ ก็กล่าวถึงการตกแต่งสถานที่ในงานศพพรานเนสาทว่า

แปดเส้าใส่ฉากทัศน์
ประดับฉัตร เหมงจรงค
ชั้นประคองงามขึ้น
ไม้ไผ่ขัดเรียบรอง

แขวงสามชั้นราชวัติธง
ปักบัวคูมจามรทอง
รูปฝรั่งยืนข้างละสอง
เป็นคานหามตามวิสัย

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๓๒)

ในเรื่องของโรงมหรสพก็มีกล่าวในงานศพนางวันทองและพรานเนสาท
เหมือน ๆ กันดังนี้

งานศพนางวันทอง เห็นได้จากรับสั่งของพระพันวษาที่ตรัสกับพระไวยว่า

จัดแจงให้งามตามแต่ใจ
มีทั้งโขนละครมอญรำ
ตีระโคมของกลองให้ก้องคัง
ร่านมาเครื่องประดับสรรพเสร็จ
คอกไม้ไฟของระหาศารพัน

จะต้องการสิ่งไรอย่าอุปถัมภ์
มวยปล้ำค้ำคางจงมีหนึ่ง
ให้หีบคังใส่ศพให้ครบครัน
การเล่นเบ็ดเตล็ดทุกสิ่งสรรพ
ทำให้ทันการของเองอย่าเกรงใจ^๒

* กรมศิลปากร, ขุนช้าง-ขุนแผน (กรุงเทพมหานคร : ศิลปามรรณาการ, ๒๕๑๓)
หน้า ๔๔๔.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔๒.

ในสุบินคำกาศย์กล่าวถึงการแต่งเมรุ ปลุกสามสร้าง* และโรงมหรสพดังนี้

ยกเมรุปลุกสามสร้าง
รอบเมรุลายรวีโก
ตั้งระหาคอกไม้ไฟ
โรงหุ่นโรงละคร

ทำตามอย่างปักฉัตรชัย
ภายในเมรุยกเชิงตะกอน
เปนแถวไปสวางสลอน
โรงระบำท่ากระบศรีน

(สุบินคำกาศย์ หน้า ๓๒)

ในงานศพพันศรีโยธาและขุนศรีวิชัย ก็กล่าวถึงการปลุกสามสร้างและการ
มหรสพต่าง ๆ ดังนี้

ครั้นเสร็จจักษ์ทั้งสองศุพ
ปีกลองคร่าเครงโหมงเหมงไป
ประทัดพลุพลุตั้งอยู่ฝั่งฉาง
โป่งบิบัติบราวูบิวป่าวเปรี้ยว
ครั้นแสงทองส่องฟ้าเพลาสวาง
มีโชนหุ่นชักอยู่ชวักไชว

เวียนประจบแล้วตั้งในเมรุใหญ่
คำจุกคอกไม้ไฟพะเนียง
จึงหันกรวควางคร่างสงเสียง
จอหนึ่งตั้งเรียงเล่นครั้นไป
พระสงฆ์ลงสามสร้างโมชาโค
เสียงพระถววยใครไทยทาน^๒

เมื่อเผาศพแล้ววันรุ่งขึ้นจะเป็นวันเก็บกระดูก ในพิธีเก็บกระดูกจะมีการแปร
รูปกระดูก กล่าวคือครั้งแรกทำรูปของกระดูกให้เป็นรูปคนนอนหงาย หันศีรษะไปทาง
ทิศตะวันตกสมมติว่าตาย แล้วจึงนิมนต์พระมาบังสุกุลตายเสร็จแล้วลบรูปเดิม ทำรูปขึ้น
ใหม่ให้เป็นรูปคนหันศีรษะไปทางทิศตะวันออก สมมติว่าเกิด บางรายเจ้าภาพเอาแก้ว
แหวนเงินทองโปรยลงบนกระดูก แล้วประพรมด้วยของหอมอีกทีหนึ่ง แล้วจึงนิมนต์พระ
มาชักบังสุกุลเป็น เมื่อเสร็จจากการบังสุกุลแล้วก็เก็บกระดูกไปไว้สักการบูชาบ้าง
ไปบรรจุไว้ในพระเจดีย์บ้างตามแต่ความปรารถนา เพื่อบุตรและธิดาหรือวงศ์ญาติระลึกถึง
ก็จะได้ไปยังที่นั้น ได้กระทำบุญกุศลอุทิศส่วนกุศลส่งไปให้ตามความกตัญญูตเวทีที่นิยม
กระทำกันสืบ ๆ มา^๓

*พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๔๘๓ อธิบายว่าสามสร้างคือที่ยก
พื้นสูงสำหรับพระสงฆ์นั่งสวดคอกิธรรมอยู่สี่มุมเมรุ

^๒กรมศิลปากร, ขุนช้าง-ขุนแผน หน้า ๔๔.

^๓กรมศิลปากร, ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต, หน้า ๑๔๑.

ในสุบินคำกาศย์มีการกล่าวถึงการเก็บกระดูกว่ากระทำในวันรุ่งขึ้นจากวันเผา โดยญาติพี่น้องของผู้ตายจะไปทำพิธีมีการแปรรูปกระดูกคือ กวาดกระดูกเข้ากันให้เป็นตัว โดยหันศีรษะของเต้ากระดูกนั้นไปทางทิศตะวันตก จากนั้นจะตักเหล่าที่เตรียมไปนำไป จุ่มที่ปากของเต้ากระดูกแล้วจึงเก็บกระดูกใส่หม้อ ใช้ผ้าขาวห่อและปิดฝาให้เรียบร้อย พันไว้ด้วยค้ายถือเป็นอันเสร็จพิธี ดังข้อความที่ว่า

ครั้นแล้วสำเร็จการ	กลับเรือนบ้านต่างคนไป
พรุ่งอรุณทัย	เจ้าศพไปแต่เช้าขมัว
คัมชาคูกวาดเข้ากัน	ก็ขยำปั้นให้เป็นตัว
คืนมือสะเอวหัว	ฉินศีรษะไปประจิม
ลูกเมียญาติพร้อม	นั่งเรียงล้อมเตรียมรับ
เช่นวิกตักเหล่าจุ่ม	ลงที่ปากปากผีสาบ
เก็บกระดูกใส่ในหม้อ	ผูกเทหือเป็นจุกกลาง
พันค้ายเอาไว้วาง	แล้วกลับคืนไปยังเรือน

(สุบินคำกาศย์ หน้า ๓๓)

ง) ประเพณีการทำบุญในเทศกาลต่าง ๆ

ในเรื่อง สุบินคำกาศย์ นี้ ได้กล่าวถึงการทำบุญในเทศกาลต่าง ๆ เช่น การทำบุญเดือนสิบ ประเพณีสงกรานต์ การทำบุญในวันเข้าพรรษา การทอดกฐิน ทอดผ้าป่า การทำสลากภัต ตลอดจนการทำบุญในชั้นพื้นฐาน เช่น การใส่บาตรทุก ๆ เช้า ซึ่งแม้จะกล่าวถึงอย่างฉาบ ๆ มิได้อธิบายพิธีกรรมอย่างละเอียดแต่ก็แสดงให้เห็นว่า ผู้แต่งพยายามปลูกฝังให้ผู้อ่านใส่ใจและส่งเสริมในกิจทางศาสนาซึ่งเป็นสิ่งดีงาม ดังข้อความต่อไปนี้

พึงเทศน์ไม่ขาด	หุงข้าวใส่บาตร	เช้าเช้าทุกวัน
เดือนสิบสงกรานต์	ไต่ทานของตน	ถวายเทียนน้ำมัน
ชนทรายเข้าวัด	ทำสลากภัต	ทอดกฐินผ้าป่า
ให้ทานไม่เท่า	บาตรกลกรจนา	ศาลิบัตรพิคัง
		ญาติประยูรวงศ์

(สุบินคำกาศย์ หน้า ๕๑)

จ) ประเพณีการฉลองควัยมหรสพสมโภชหรือการละเล่นพื้นเมือง

ในวรรณคดีโบราณ หากมีคอนใดที่กล่าวถึงงานพิธีไม่ว่าจะเป็นงานมงคลหรืออวมงคลก็ตาม จะต้องมีการฉลองควัยมหรสพสมโภชหรือการละเล่นพื้นเมืองเสมอ เช่น ในอิเหนา ตอนกล่าวถึงงานพระเมรุที่เมืองหมันทยา เมื่อมีการตั้งทานแล้วก็มี การฉลองควัยมหรสพต่าง ๆ ดังข้อความที่ว่า

บัคัน
ตั้งหุ่นโขนโรงใหญ่ของระทา
คุรันพระศัพทก็มาถึงหน้าเมรุ
ตางเลนเตนร่าท่าทางที

พนักงานการเล่นทุกภาษา
มานอนโรงคอนทาแต่ราตรี
ก็ให้ฉาวกราวเขนชั้นอิงมี
เสียงของกลองคีตทุกโรงงาน^๑

นอกจากนั้นยังมีกีฬาพื้นเมืองคือการชกมวย ซึ่งมีทั้งมวยชายและมวยหญิง ดังข้อความที่ว่า

บัคัน
ย่างเท้าสาวหมัดกักฟัน

คูมวยลูกชันขมิ้มมัน
ตั้งมันตาเขม็งคอยรับ^๒

หรือกล่าวถึงมวยหญิงว่า

คูแรกหัวไรจุกจับกระเหมา
แตงตัวผิวเสกขมึ้นทา

หน้าเงาเจ้าคารมณมประมา
หม่นผาแพรแดงตะแบงมาน^๓

และในงานอภิเษกจรกากับบุษบาก็มีมหรสพสมโภชท่านองเดียวกันคือ มีโขนละคร หุ่น และมวย เป็นต้น^๔

ในขุนช้าง-ขุนแผน พิธีศพของพันศรโยธา ขุนศรีวิชัย และวันทอง ก็มีมหรสพสมโภชเช่นกัน ได้แก่ โขน ละคร หุ่น มอญรำ หนัง และมวยปล้ำ เป็นต้น^๕

^๑กรมศิลปากร, อิเหนา พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร : ศิลปายรรณาการ, ๒๕๑๔), หน้า ๕๔.

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๔.

^๓เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕.

^๔เก็บความจากอิเหนา หน้า ๕๕๔-๕๕๕.

^๕เก็บความจากขุนช้าง-ขุนแผน หน้า ๔๔ และหน้า ๔๕๒.

ในสุบินคำกาศย์มีตอนที่กล่าวถึงการละเล่นหรือมหรสพต่าง ๆ อย่างละเอียด
ในตอนที่กล่าวถึงการสมโภชนาคหลวง คือสุบิน จัดให้มีการต่อสู้ประเภทต่าง ๆ เช่น
กระบี่กระบอง หัวล้านชนกัน และนมหยานคีเ้ง เป็นต้น และกล่าวถึงมหรสพต่าง ๆ ได้แก่
โขน หุ่น ละคร งิ้ว และทะแยมอญ เป็นต้น^๑

๒) ค่านความคึกความเชื่อ

นิพนธ์ คันธเสวี ได้กล่าวถึงวัฒนธรรม ตามความหมายแห่งสังคมศาสตร์ว่า
วัฒนธรรม หมายถึงรวมถึง ทัศนคติ^๒ ค่านิยม^๓ ตลอดจนความเชื่อในเรื่องต่าง ๆ เช่น
ความเชื่อในเรื่องนรกสวรรค์ ความเชื่อเกี่ยวกับผีसाงเทวดา เป็นต้น^๔

เรื่องสุบินคำกาศย์ ได้สะท้อนความคึกซึ่งอาจจัดเป็นทัศนคติ หรือ ค่านิยม
ตลอดจนความเชื่อของคนในสังคมที่ปรากฏในเรื่องดังนี้

ก) ความรักพระมหากษัตริย์

ความรักพระมหากษัตริย์หรือความยึดมั่นในสถาบันพระมหากษัตริย์นี้ เป็นสิ่งที่
มีอยู่ในสังคมไทยมาแต่อดีตจนปัจจุบัน ในสมัยโบราณที่มีการปกครองในระบอบสมบูรณา
ญาสิทธิราช พระมหากษัตริย์ทรงอยู่ในฐานะสมมติเทพ หรือเจ้าซึ่งอยู่เหนือชีวิตของคนทั้งปวง
อย่างเช่นพระพันวษา ในขุนช้าง-ขุนแผน จึงทรงเป็นทุกสิ่งทุกอย่างของประชาชน สามารถ
บันดาลความมั่งมี ยากจน ตลอดจนความเป็นความตายได้ด้วย ขณะเดียวกันก็ทำหน้าที่
ปกป้องประเทศชาติ ปกครองประชาชนให้อยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข ประชาชนจึงมีหน้าที่

^๑ เก็บความจากสุบินคำกาศย์ หน้า ๑๐๑-๑๐๓.

^๒ ทัศนคติ ในที่นี้ นิพนธ์ คันธเสวี อธิบายว่าหมายถึงความรู้สึกภายใน เช่น
ความรู้สึกชอบ ชัง หรือเฉย ๆ คอบุคคล วัตถุ องค์กร หรือคณะบุคคล

^๓ ค่านิยม ในที่นี้ นิพนธ์ คันธเสวี อธิบายว่า ความรู้สึกว่าจะอะไรเป็นของควร
ไม่ควร หรือเป็นของดี ไม่ดี

^๔ นิพนธ์ คันธเสวี, ความหมายของวัฒนธรรม, เอกสารการสัมมนานักวิจัยทาง
วัฒนธรรม รุ่นที่ ๑ (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๒๔),
หน้า ๖๒-๖๓.

ถวายความจงรักภักดีของเทิดทูนให้ความสำคัญยิ่งกว่าสิ่งอื่น ดังที่หม่อมราชวงศ์ศึกฤทธิ์ ปราโมช ได้กล่าวไว้ว่า

แม้ในปัจจุบันประเทศไทยมีการปกครองในระบบประชาธิปไตย อำนาจของพระมหากษัตริย์ลดน้อยลง แต่พระบรมเชษฐาณูภาพก็มีไคลคน้อยลงตามไปด้วย ทรงขามพระมหากษัตริย์กลับมีบทบาทมากขึ้นทั้งในค่านพิธีการ ค่านสังคม และการปกครอง ตลอดจนเป็นผู้นำในค่านชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎร

ดังนั้นจึงไม่เป็นเรื่องแปลกที่ค่านิยมในเรื่องความรักพระมหากษัตริย์นี้จะคงอยู่ในสังคมไทยอย่างเหนียวแน่นจนทุกวันนี้

ในสุบินคำกาพย์ มีข้อความที่นายพรานเนสาทราฟังกับตนเองหลังจากที่ได้รับ การแต่งตั้งเป็นขุนพฤกษาแล้ว ข้อความนั้นแสดงให้เห็นถึงความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ การยกย่องให้ความสำคัญต่อสถาบันนี้ว่า มีอิทธิพลต่อความเจริญทางวัตถุของเอกภุมบุคคล เช่น การพระราชทานยศและทรัพย์สินสูงการ นอกจากนั้นก็เป็นสถาบันที่ให้ความอบอุ่นทางค่าน จิตใจแก่ประชาชนและมีความสำคัญยิ่งกว่าสิ่งอื่นใด ดังนี้

พ่อแม่มีคุณเล่า	บมิเท่าคุณราชา
ปลูกเลี้ยงปลูกเกตุสา	ไค้ความสุขเป็นโกฏิแสน
มีศักดิ์มีไพรบาว	มียุ่งชาวแลแกวแหวน
ใครใครมตุงแคลน	ยอมเกรงกลัวทุกแห่งหน
คนซังไปทั้งสิ้น	เจ้าแผ่นดินไม่ซังตน
ประเสริฐเป็นพิภพ	ความทุกข์ภัยไม่เคืองครีอ
รอยปากวาทีล้ำ	จะยั้งคำเจ้านายหรือ
ทานยอคำเดียวลือ	ยอมนับหน้าเท้าวินตาย
ควรกูจากเคหา	เข้าไปป่าเหี่ยวชวนชวาย
หาของวิเศษถวาย	เอาความชอบตอบแทนคุณ

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๒๐)

ข) ความรักพวกพ้อง

ค่านิยมในเรื่องความรักพวกพ้องนี้ สุพัตรา สุภาพ ไค้อธิบายไว้ว่าออกมาในรูปรักเพื่อนฝูง รักกลุ่มที่ตนเป็นสมาชิกหรือพินเพมาจากแหล่งเดียวกัน หรือแม้แต่ในหมู่คนที่ทำงานแล้ว ก็จะมีการรวมกลุ่มเป็นพวกเรา พวกเขา เจ้านาย หรือผู้บังคับบัญชา

จะมีพรรคพวกหรือพวกพ้องของตน และคอยปกป้องคุ้มครองลูกน้องที่จงรักภักดีต่อตน^๑

ในเรื่องสุบินคำกาพย์นี้ สะท้อนถึงความรักพวกพ้องของนายพรานเนสาห์และปกป้องให้พ้นภัยจากผู้อื่น ตลอดจนการแบ่งพวกเขา พวกเรา เช่น พวกพรานกับพวกเจ้าหน้าที่ของทางการ ดังข้อความที่บ่าวไพร่รำพันว่า

พอกันเป็นศรีสูง	คือจากมุงหลังคาเรือน
รณณตะวันเดือน	ไค้อยู่สุขสำราญ
หาญพอกันไม่	หมอบาวไพร่จะรำคาญ
ที่นบ้านย่านพราน	จะลุมลงเป็นคอกแซน
จะสนุกแต่หมูหนาย	จะเรือนช่ายุนาตออนแอน
ชมเหงทำคุณแคลน	จับเบ็ดไถไม้เกรงขาม

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๓๐)

ค) ความเคารพผู้อาวุโส

ในที่นี้ หมายถึง การเคารพเชื้อพั้งหัวหน้าหรือผู้นำที่มีอาวุโส เช่น เมื่อหัวหน้าสั่งให้ทำอะไรไค้ผู้อยู่ใต้ปกครองก็จะกระทำตามทันที ในสุบินคำกาพย์เห็นได้ในตอนที่พวกเสนาของพระเจ้ากรุงสุวักดิ์เดินทางมาถึงหมู่บ้านพราน นายพรานเข้าหัวหน้าหมู่บ้านเตือนให้ลูกบ้านหาอาหารมาเลี้ยงต้อนรับพวกเสนา พวกลูกบ้านรีบกระทำตามคำเตือนโดยพร้อมเพรียงกัน ดังข้อความที่ว่า

พรานเข้าเจ้าบ้านคักเตือน	หญิงชายทุกเรือน
หุงเข้าหากับฉับพลัน	
เน้อปลาพลาซ่าเหล้ากลั่น	คกแต่งครบครัน
ใส่ถาดคปิกปกชอมกล	
บางแบกบางทูนทุกคน	ยกมาบักคล
รักษาเลี้ยงคูหมูหนาย	

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๔)

ง) การยกย่องอำนาจ

สุพัตรา สุภาพ อธิบายว่า

อำนาจนี้มักจะเห็นชัดในระบบศักดินาหรือระบบราชการ และขึ้นอยู่กับชั้นหรือตำแหน่ง ตำแหน่งสูงมีอำนาจมาก คนก็กลัวมาก อำนาจสามารถบันดาลทรัพย์สินเงินทองและบริวาร นอกจากนั้นการที่ข้าราชการบางคนวางท่าความยศศักดิ์ในหมู่กันเองก็เป็นระเบียบจนเคยชิน และถือตัวว่าได้ทำการสนองพระเดชพระคุณเจ้านายใกล้ชิด ทำให้พลอยไต่ก่ล้นอายุขัยมีของเจ้านายทำให้ตัวเองไม่ใช่คนธรรมดา เมื่อเวลาติดต่อกับชาวบ้านจึงออกยศศักดิ์ให้ปรากฏ *

ในสุบินคำกาพย์ เห็นคำนิยมการยกย่องอำนาจได้ชัดในตอนที่นายพรานเนสาทได้รับการแต่งตั้งใหม่ ๆ กล่าวคือ นายพรานเนสาทวางท่าเป็นขุนนาง ไม่เกรงกลัวใคร ดังข้อความที่บรรยายว่า

ใส่เสื้อใส่หมวกตาด
แบกปืนเค็มความหลัง
จะขางจะนาคกราย
ทวงทีเป็นผู้ใหญ่

ได้หมู่ญาติเป็นกำลัง
เหลียวมาดูแล้วเดินไป
แปลกเชิงชายกว่าแต่ไร
ใครพานหน้าให้หลีกเสียด

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๑๐)

นอกจากนั้น บรรดาชาวบ้านที่เป็นพรานด้วยกันต่างก็มาแสดงความเคารพอ่อนน้อมด้วย ดังข้อความที่ว่า

บรรดาหมู่พวกพราน
ดูหนึ่งประนมกร
แต่นั้นขุนเนสาท
บังคับคนทั้งหลาย

สิ้นทั้งบ้านขึ้นมาสลด
มาพุดจาเรียกมุขนาย
ไต่โอกาสมีควมสบาย
เป็นผู้ใหญ่ในคามา

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๑๑)

จ) การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ใน สุนิบคำกาพย์ สะท้อนถึงความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของประชาชนในหมู่บ้านพราน เช่น เมื่อทราบว่าพรานเข้าเจ้าบ้านต้องการฝากฝัง นายพรานเนสาทกับพวกอำมาตย์ ให้พวกอำมาตย์ช่วยเหลือพระเจ้ากรุงสวางค์ดีให้ต่างคนก็หาของมากำหนดอำมาตย์เท่าที่จะหาได้ คงข้อความที่ว่า

เนสาทคึกาพร้อมกัน หาของกำนัล
คนเล็กคนน้อยคามี,
มันคัมเน้อย่างอย่างดี ลูกส้มกะลุมพี
ไลชะละอมคาคหาบไวไว

(สุนิบคำกาพย์ หน้า ๘-๙)

นอกจากนั้นคอนทาคพนายพรานเนสาท ก็พากันมาช่วยงานเพราะลำพังนางสุภาคีแต่ผู้เดียวก็คงยากที่จะทำการได้สำเร็จ และเมื่อนางสุภาคีทำบุญฉลองคุณสุนิบและบวชสุนิบ ก็พร้อมใจกันอนุโมทนาและให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีจนงานสำเร็จลุล่วง

ฉ) ความนิยมการสืบทอดอาชีพบรรพบุรุษ

เรื่องการสืบทอดอาชีพบรรพบุรุษนี้ในสุนิบคำกาพย์เห็นได้ในตอนที่นายพรานเนสาทตายแล้ว นางสุภาคีก็ประสงค์จะให้ สุนิบสืบทอดอาชีพพรานต่อไป (ดูรายละเอียดจากบทวิเคราะห์ นางสุภาคี)

ช) ความนิยมให้บุตรมีเหย้าเรือนเมื่อถึงวัยอันสมควร

ในสมัยโบราณพ่อแม่ส่วนใหญ่มักปรารถนาให้ลูกมีคูครองเป็นฝั่งเป็นฝา เมื่อถึงวัยอันสมควรดังเช่น นางสุภาคีได้พยายามเกลี้ยกล่อมลูกชาย และเสนอแนะหญิงที่นางเห็นสมควรมาเป็นสะใภ้ซึ่งตรงกับคำอธิบายของ สุพัตรา สุภาพ เกี่ยวกับเรื่อง การเกี่ยวพาราสิว่า

พ่อแม่สมัยก่อนมีอิทธิพลสูงในเรื่องการเกี่ยวพาราสิ พ่อแม่จะเป็นผู้คอยควบคุมดูแลอย่างเคร่งครัด เพราะในสมัยนั้นมีคามารคเป็นผู้รับผิดชอบและกำหนดการแต่งงานของบุตร จึงพยายามจะเป็นผู้เลือกคูครองให้กับลูก...

ส่วนนางสุภาณี ก่อตั้งกรรมฐาน นางก็ฝันนอนใกล้รุ่งเช่นกัน
ถึงข้อความที่ว่า

เมื่อยามไถ่ขัน กระชั้นรุ่งแสงไส เทวาคลใจ ให้นิมิตฝัน
(สุบินคำกาพย์ หน้า ๑๓)

และต่อมาไม่นานนางก็ตั้งกรรม และหากพิจารณาให้ลึกซึ้งจะเห็นว่าความฝันของนางสุภาณีในเรื่อง สุบินคำกาพย์ นี้ นับว่าเป็นกลวิธีการแต่งของผู้เขียนที่พยายามสร้างให้สอดคล้องกับเหตุการณ์ที่จะติดตามมาในภายหลัง เช่น นางฝันว่าหลงทางเข้าป่าไปพบแหล่งน้ำกว้างใหญ่ มีสัตว์มากมาย เกิดความกลัว เพราะไม่ทราบว่าข้ามแหล่งน้ำนั้นได้อย่างไร จากนั้นนางให้วอนเทวให้ช่วยเสด็จมาชี้ทาง ในที่สุดได้มีคานสเหาะผ่านมาและได้มอบแก้วมีค่าให้แก่นาง และกล่าวกับนางว่า "เจ้าอย่าแหวะวางเดินไปแค่ตรง" จะเห็นได้ว่าคำพูดของคานสนั้นมีนัยที่ตักเตือนนางให้ยึดมั่นในสิ่งที่ดีที่ถูกต้อง กว่านางจะรู้ถึงคุณค่าของแก้วคานสนั้น ก็ต้องลงไปพบกับความทุกข์ทรมานในนรกเสียก่อน เพราะความที่นาง แหวะวาง ยึดมั่นในทางโลก บุตรจะบวชก็ไม่สนับสนุน คือถึง มีทิวจนได้รับบทเรียนดังกล่าวแล้ว

นอกจากนั้นในท้องเรื่อง ผู้แต่งได้กำหนดให้มีการทำนายฝัน ซึ่งดูเหมือนจะพยายามเตือนสตินายพรานเนสาทและนางสุภาณีอีกเช่นกัน ถึงข้อความที่ว่า

ชี้พอพราหมณา แจงในปัญญา พร้อมกันทำนาย
ว่าเจอายาเศวรา หนาคาหมองไหม้ ไซ้ฝันร้าย ฝันเป็นสวัสดิ
ฝันหลงหนทาง เหมือนหนึ่งตัวนาง เราท่านทั้งนี้
ถือผิดเป็นชอบ มีคมนอนทริย เกิดในโลภภัย รักษทรพิชิตสูงการ
ฝันว่าจวนค่า ไปพบแม่น้ำ คือไอชะงสาร
ขวางหนามนุรย เทพทั่วทุกสถาน จักข้ามกันดาร ยากพันพรรณนา
ฝันเห็นฤาษี บุญญาบารมี แห่งนางสร้างมา
ติดตามคำชู้ สติปัญญา ไถแก้วจินดา คือไถทางสวรรค์
ฝันว่าเทวี ไถควงมณี รักมีพรายพรรณ
จะเกิดลูกชาย ผู้หนึ่งจากกรรม เลาเรียนรูธรรม ในพระศาสนา
เป็นองคณิกปราชญ์ ปัญญาเฉลียวฉลาด บาลีศาธา
ประจักษ์แสงแก้ว สองสว่างโลกา ใหญ่ชญา เห็นทางนฤพาน
จักไปรศพอมแม เผาพันธุเขากก จากเพศเป็นพราน
ให้ตั้งอยู่ใน คุณแก้วสามประการ สูสวรรค์พิมาน อยู่สุขเย็นใจ
(สุบินคำกาพย์ หน้า ๑๖)

แต่ด้วยความดีใจว่าจะได้บุตร ทั้งนายพรานเนสาทและนางสุภาคีจึง
ละเลยนัยอันลึกซึ้งของความฝันนั้น ยังคงประพฤติกะยี้ค้มันในคติทางโลกต่อไป จึง
ได้ความเดือดร้อนด้วยกันทั้งคู่ คือนายพรานเนสาทก็คงทำมาบปมาสัจวัตต์ชีวิตต่อไปจน
เจ็บป่วยอย่างกระชั้นชิดและตายไปทนทุกข์ทรมานในที่สุด ส่วนนางสุภาคีก็ยังคงเบา
ความไม่เห็นคุณค่าของสิ่งที่ซี้แนะ กระทั่งได้บทเรียนด้วยตนเองจึงค่อยหลุดพ้น
จากกิเลสและความเขลาทั้งปวงได้

๗) ความเชื่อในเรื่องบาปบุญและนรกสวรรค์

สุพัศรา สุภาพ ได้กล่าววว่า การยอมรับบุญรับกรรมโดยไม่โต้แย้งเป็นค่านิยม
อันหนึ่งในชนบท โดยมีความเชื่อวว่าถ้าทำดีจะไคดี ถ้าทำชั่วจะไคชั่ว ฉะนั้นการที่บุคคล
ประสบโชคร้ายก็เชื่อวว่าเป็นเรื่องของกรรมเก่า ถ้าประสบโชคก็เชื่อวว่าเป็นเพราะกรรมดี
ที่ทำได้เกือหนุน

เรื่องสุบินคำกาพยนี้ สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อในเรื่องบาปบุญคือนายพรานเนสาทเมื่อมีชีวิตอยู่ทำแต่มาปเวลาตายจึงทุกข์ทรมาน และเมื่อสิ้นใจไปแล้ว
ก็ไปรับกรรมในนรก นอกจากนั้นยังกล่าวถึงความเชื่อเกี่ยวกับนรกซึ่งสัมพันธ์กับการ
ทำมาปกรรมต่าง ๆ ดังที่นางสุภาคีได้เล่าถวายพระเจ้ากรุงสุวดีตัวอย่างละเอียดลออวว่า

นรกใหญ่มีแปดชุม มีกำแพงเหล็กล้อม มีกระดานเหล็กแดงปิดไว้ที่คอนบน มีลักษณะ
เหมือนกันทั้งแปดชุม คือ แต่ละชุมมีสี่มุม มีประตูยนต์ปิดไว้ทั้งสี่ด้าน และมีสิริคุศ
สี่คนอยู่เฝ้ารักษา นรกทั้งแปดชุมนี้อยู่ติดกันไปเหมือนแปลงนา มีความลึก
ความกว้าง ความสั้น ความยาว แตกต่างกันดังนี้

๑. ลัษีพนรก มีความกว้างและลึกไคห้าร้อยโยชน์ ฝูงสัตว์ที่รับโทษ
ในนรกขุมนี้จะมีไฟลุกท่วมตัวและเวียนวายตายเกิดอยู่ร้อยปี
๒. กาศสุทร มีความกว้างและลึกไคพันโยชน์ มีความหนาความริ ฝูงสัตว์
ที่รับโทษในนรกขุมนี้จะนอนคว่า ถูกคึดด้วยประทัดและมีสภาวะ
เป็นเปรตอยู่ในนรกนี้เป็นเวลาพันปี
๓. สังฆาฐนรก มีความกว้าง ความลึก ความยาว ความหนา ไคสองพัน
โยชน์ สัตว์ที่รับโทษในนรกขุมนี้ ต้องถูกจองจำด้วยโซ่คา
เป็นเวลาสองพันปี

๔. โรฎพนรก มีความกว้าง ความยาว ความลึก ถึงสิบพันโยชน์ สัตว์ที่รับโทษในนรกขุมนี้จะมีรูปร่างวิกลพิการและมีอายุถึงสี่พันปี
๕. มหาโรฎพนรก มีความกว้าง ความยาว ความลึกไค้แปดพันโยชน์ สัตว์ที่รับโทษในนรกขุมนี้จะมีรูปร่างหน้าตาต่าง ๆ กันไปบ้างก็สูงใหญ่ มีอายุถึงแปดพันปี
๖. ชุมคาปนนรก มีความกว้าง ความยาว ความลึกไค้พันโยชน์ สัตว์ที่รับโทษในนรกขุมนี้จะกินแต่น้ำเหล็ก คอเปื่อย ปากแห้ง อายุยืนถึงกึ่งกัลป์
๘. มหาอวิจันรก มีความกว้างยาวถึงหมื่นโยชน์ สัตว์ที่รับโทษในนรกขุมนี้จะถูกเสียบด้วยทอกมีกงจักรพัดอยู่เหนือศีรษะ มีอายุยืนถึงหนึ่งกัลป์

นรก ๘ ขุมนี้ยังมีนรกขุมเล็ก เรียงรอมอีกเป็นสิบ ๆ ขุม แต่ละขุมมีขนาดประจำอยู่และมีลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

๑. นรกเวครณี - มีลักษณะเป็นแม่น้ำแกลบ มีข้าวสับ ข้าวพอง พวกเปรตที่รับโทษในนรกขุมนี้จะถูกพิษแกลบ พิษข้าว ทำให้แสบคันมากถึงกับต้องรองคราง ไค้รับทุกข์เวทนามาก
๒. นรกโบกชรพรวรช - เป็นนรกสระบัว รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีหนามยาว เจ็คข้อมือ คอยคักรางสัตว์นรกให้ขาดเป็นสองทอน ไค้รับทุกข์เวทนา
๓. นรกนิมพลี - สูงเจ็คพันวา มีคันทันแว้เรียงหล่นกัน หนามงั้วยาว สิบหกนิ้วล้วนแต่แหลมคม คอยเสียบพวกเปรตที่คองเป็นคันทันงั้วให้บาดเจ็บ
๔. นรกโอบะบรรพค - เป็นนรกที่ระอุด้วยกองถ่านไฟ มีความร้อนสูง พวกเปรตนอนเหงื่อไหล คับปอดพองระอุ หนทุกข์ทรมานไปตาม ๆ กัน
๕. กาโกสังฆานรก - เป็นนรกที่มีแรงกาปากเหล็กมีงมีนและวิ่งไค้เร็ว กวาลมคอยจิกกินเปรตเป็นอาหาร
๖. สังฆาโสนนรก - เป็นนรกที่มีฝูงสุนัขตัวเหาซาง มีเขี้ยวขาวคม คอยตะปบกัดพวกเปรต
๗. โลหะกุมภินรก - เป็นนรกที่มีลักษณะเหมือนหม้อ มีฝาทองแดงปิด สัตว์นรกที่แอดักยัคเยียดกันอยู่จะถูกคมคายนารอนจก ร้ารอกกันระงม
๘. อังการะสุมนรก - เป็นนรกใหญ่มีเปลวไฟอันร้อนแรง ฝูงสัตว์ที่ตกลงไป หัวใจจะถูกเผาไหม้ มีโลหิตคอกตามหูตา
๙. กูถนรก - เป็นนรกที่สกปรก มีกลิ่นเหม็นมาก สัตว์ที่รับโทษในนรกขุมนี้จะต้องจมอยู่กับสิ่งโสโครกต่าง ๆ เช่น หนอง ซึ่งมีขนาดเทาล่าตาลและยักตัวไปมา

นอกจากนั้นยังแจ่มแจ้งว่า ผู้ที่ประพฤติดีศีล ๕ ข้อ จะต้องรับโทษในนรก
 ชุมต่าง ๆ กันดังนี้

๑. ขาสัตว์ตัดชีวิต	- ตกสญชีพนรก
๒. ลักทรัพย์	- ตกสังฆานนรก
๓. ประพฤติผิดในกาม	- ตกโรรูนรก
๔. กล่าวคำเท็จ	- ตกกาฬสูตรนรก
๕. เสพสุรายาเมา	- ตกลาปนนรก

ส่วนผู้ที่ทำบาปด้วย กาย วาจา ใจ จะได้รับโทษดังนี้

๑. บาปทางกาย	- มี ๓ ลักษณะ คือ ขาสัตว์ตัดชีวิต ลักทรัพย์ผู้อื่น
และล่วงเกินภรรยาผู้อื่นทางกาย
๒. บาปทางวาจา	- มี ๔ ลักษณะ คือ พุคปลก พุคหยาบ พุคคำคะนอง
และพุกสอเสียด
๓. บาปทางใจ	- มี ๓ ลักษณะ คือ ใจหยาบ ใจพยาบาท ใจขุ่นมัว
โกรธซึ่งโดยไร้เหตุผลและใจที่กลางแกลงในศาสนา
ที่ตนนับถือ

พวกที่ทำบาปครบทั้ง กาย วาจา ใจ จะตกนรกชั้นในคือนรกชุมใหญ่ ส่วน
 ผู้ที่ทำบาปเป็นบางข้อจะตกนรกชั้นนอก

(เก็บความจากสุบินคำกาศย์ หน้า ๗๔-๗๕)

ในเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับสวรรค์ มีกล่าวถึงตอนที่นายพรานเนสาทพันสภาพ
 เปเรคเพราะสุบินบวชให้ กลั้มกลายเป็นสวรรค์ เสวยสุข ซึ่งตอนนั้นผู้แต่งได้บรรยาย
 ถึงสวรรค์ไว้ดังนี้

มีวิมานเจ็ดชั้น แต่ละชั้นประดับด้วยแก้วเก้าประการดังนี้
 ชั้นที่หนึ่งประดับด้วยมุกดาหาร ชั้นที่สองแก้วโมรา ชั้นที่สามแก้วมณี
 ชั้นที่สี่มรกต ชั้นที่ห้าไพฑูรย์ ชั้นที่หกทับทิม และชั้นที่เจ็ดประดับด้วยเพชร
 นอกจากนั้นทางหงส์ ซอฟา ปราณี ยั่งล้วนประดับด้วยทับทิมแกมทองอย่างสวยงาม
 ส่วนความสูงนั้นผู้แต่งระบุไว้ว่าสูง เก้าโยชน์ มีสวนอุทยาน มีสระโบกขรณี
 นอกนั้นก็ม้านางฟ้าแปดหมื่นสี่พันองค์ และมีนางกำนัลสิบสองคน แต่ละคนมีหน้าที่
 ประจำตัวดังนี้คือ เข็ญเคว็องสังวาลคนหนึ่ง เข็ญพานพระศรีรัตนหนึ่ง เข็ญ
 พระแสงสุวรรณคนหนึ่ง เข็ญพิศวาลวิชนีคนหนึ่ง เข็ญพระเต้าคนทีคนหนึ่ง
 เข็ญพระแสงโมรารคนหนึ่ง เข็ญพานภูษาคคนหนึ่ง เข็ญมหามงกุฏและกุกุณฑลคนหนึ่ง
 เข็ญเคว็องเนลิมศรีรัตนหนึ่ง เข็ญเคว็องเสวยคนหนึ่ง บูพระแทนทองเขนยคนหนึ่ง
 และคนสุดท้ายทำหน้าที่ขับกล่อม

(เก็บความจากสุบินคำกาศย์ หน้า ๑๐๔-๑๐๕)

จากข้อมูลเกี่ยวกับ นรกสวรรค์ ที่ปรากฏในสุบินคำกาพย์ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วน่าจะสรุปได้ว่า ผู้แต่งได้รับอิทธิพลจากวรรณคดีโบราณ เช่น ไตรภูมิพระร่วง มีได้กล่าวอย่างเลื่อนลอย เพราะข้อความเหล่านี้ตรงกับเนื้อหาที่ปรากฏในหนังสือ ไตรภูมิโลกวินิจฉัยที่พระยาธรรมปรีชา (แก้ว) ได้เรียบเรียงไว้ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โดยอาศัยเค้าโครงจากไตรภูมิพระร่วง ดังนี้

ก. เรื่องราวเกี่ยวกับนรก - ในหนังสือ ไตรภูมิโลกวินิจฉัย เล่ม ๒ มีบทที่ว่าคัวยมหานรก ๘ ชุม เช่นเดียวกับที่ผู้แต่งสุบินคำกาพย์ ได้กล่าวไว้ดังนี้

อภุช มหานิรยา แลมหานรกชุมใหญ่ ๆ นั้นมีถึง ๘ ชุม คือสังขชีพนรกชุม • กาศสุคตนรกชุม • สังฆาตนรกชุม • โรรูนนรกชุม • มหาโรรูนนรกชุม • ตูบาปนรกชุม • มหาตูปนรกชุม • อวีจันนรกชุม • เป็นนรกชุมใหญ่ ๘ ชุม คัวยกัน... ๑

ข. เรื่องราวเกี่ยวกับสวรรค์ - ในสุบินคำกาพย์ผู้แต่งได้กำหนดให้ นายพรานเนสาทไปเสวยสุขในสวรรค์ ชั้นดาวดึงส์ ดังข้อความที่ว่า

แม่ยลกุศลให้ บิดาไทพันทุกชี
ขึ้นจากนรกมี ไปเกิดสวรรค์ชั้นดึงส์
(สุบินคำกาพย์ หน้า ๑๐๘)

ผู้แต่งได้กล่าวไว้ในชั้นดาวดึงส์นี้ มีอุทยานและสระโบกขรณี หลายแห่ง ได้แก่ นันท ฆะวนอุทยาน นันทาโบกขรณี จิตรลดาวันอุทยาน จิตรลดาโบกขรณี ปารุสกวันอุทยาน ปารุสโกโบกขรณี มิสสกวันอุทยาน และมิสสโกโบกขรณี เป็นต้น สถานที่ต่าง ๆ นี้จะกล่าวตรงกับไตรภูมิโลกวินิจฉัยซึ่งกล่าวไว้ดังนี้

กรมศิลปากร, ไตรภูมิโลกวินิจฉัยกถา เล่ม ๒ (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๒๐), หน้า ๑๐๑-๑๐๒.

เมืองคาวคิงส์นั้นประกอบด้วยทวารคนนาได้พันหนึ่ง อารามไปกุขรณีปฐิมณีที่ค
ประดับด้วยสวนสวรรค์และสระโบกขรณี...

และในตอนท้ายของบทที่พรรณนาเกี่ยวกับสวรรค์ในเรื่อง สุบินคำกาพย์
ผู้แต่งก็ได้กล่าวถึงนายพรานเนสาท ซึ่งกลายเป็นเทพบุตรเนสาทแห่งสวรรค์ชั้นคาวคิงส์
นั้นว่าได้เชยชมนางฟ้าที่เป็นบริวารอย่างมีความสุข ถึงข้อความที่ว่า

เทพบุตร เชยชมสมศรี สุข เกษมเปรมปรีดิ์
มีอาจะระว่าพรรณนา

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๑๐๕)

เรื่องการเสพเมถุนของเทพบุตรเนสาทนี้สะท้อนให้เห็นว่าผู้แต่งสุบินคำกาพย์มีภูมิรู้เกี่ยวกับตำนานเรื่องเทพพิศอสสมควร เพราะเทพบุตรเนสาทนั้นเป็นเทพในสวรรค์ชั้นคาวคิงส์ ซึ่งใครภูมิโลกวิจนัยได้ระบุไว้ว่าเทพในสวรรค์ชั้นนี้และชั้นจุมหาราชิกาเท่านั้นที่มีการเสพกามคุณเหมือนมนุษย์

๒) ความเชื่อในเรื่องเทพเจ้าและภูติผี

ความเชื่อในเรื่องเทพเจ้าและภูติผี เป็นความเชื่อที่มีมาแต่ดั้งเดิมตั้งแต่บรรพกาล
กิจสุวรรณ ได้กล่าวไว้ในเรื่อง ศาสนาตั้งเดิม ว่า

มนุษย์มีความเชื่อในอำนาจภูติผีก็คงเพราะเห็นความแตกต่างระหว่างคนคิน
และคนนอนหลับ คนมีชีวิตและคนตาย โยงมาถึงเรื่องขวัญของคน ซึ่งเชื่อ
กันว่าเป็นสิ่งเกี่ยวกับวิญญาณ แควขวัญอยู่ตอนเรามีชีวิตจึงต้องมีพิธีเรียกขวัญ
เราเชื่อกันมาแต่โบราณกาลที่เราเคารพธรรมชาติมิใช่เพราะเราเคารพ
ธรรมชาติด้วยตัวเอง แต่เราเคารพหรือเกรงกลัวสิ่งนอกเหนือจึงจัดเป็น
Animist เพราะเรามีได้เคารพต้นไม้ทุกต้นนับถือเฉพาะบางต้น^๒

*กรมศิลปากร, ไตรภูมิโลกวิจนยกถา เล่ม ๒ (กรุงเทพมหานคร :
กรมศิลปากร, ๒๕๒๐), หน้า ๑๑๕.

^๒บรรพกาล กิจสุวรรณ, "ศาสนาตั้งเดิม" คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓. (ข้อสำเนา)

นอกจากนั้น มรยธาท กิจสุวรรณ ยังกล่าวถึงความเชื่อของคนไทยเกี่ยวกับ เทวดาและภูติผี ไว้ดังนี้

- ก. ผีฟ้า พระอินทร์ พระพรหม ผีฟ้าอยู่ชั้นฟ้า พอมิเทวดาอยู่บนสวรรค์ จึงเรียกขานกันว่าสวรรค์ชั้นฟ้า
- ข. ครึ่งเทวดา เช่น รุกขเทวดา อากาศเทวดา พวกอยู่ในแผ่นดินด้วย เช่น เจาทุง เจาหา เจาป่า เจาเขา
- ค. ผีบรรพบุรุษ ผีเรือน ผีปู่ตายาย มีทุกภาคของไทย ทางเหนือเรียก ผีปู่ย่า ทางอีสานเรียกผีปู่ตา ทางใต้เรียกผีตายาย ทางภาคกลางเรียก ผีปู่ตายาย
- ง. ผีเลว (เลว - สามัญ) หรือผีร้าย เช่น พวกไม่มีศาล เรียกว่าผีห้าปี^๑

ในสื่อบินคำกาพย์ ความเชื่อในเรื่องเทพเจ้าและภูติผี ปรากฏในตอนท้ายพรรณ เนสาทออกกล่าสัจจ์ เป็นความเชื่อเกี่ยวกับเทวดาที่ว่าอาจสิงสถิตย์อยู่ตามต้นไม้ ภูเขา หรือหน้าผา เรื่องเทวดาที่สัมพันธ์กับธรรมชาตินี้ สุพัศรา สุภาพ ได้กล่าวไว้ว่า "เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมดั้งเดิมก่อนที่จะมีศาสนา กล่าวคือมนุษย์กลัวในปรากฏการณ์ ธรรมชาติหรืออำนาจลึกลับ จึงขจัดความกลัวด้วยการ เช่นสร้างบูชา จึงกลายเป็นลัทธิ นับถือผีหรือเทพเจ้าหลายองค์หรือองค์เดียว"^๒ ส่วนความเชื่อในเรื่องภูติผีปรากฏ ตอนที่/เป็นเกิดการผูกข้อมือเพื่อป้องกันผี ความเชื่อเรื่องผีจะมาอยู่กับเด็กนั้นมีมาแต่ ดั้งเดิม/คั้งที่ สุพัศรา สุภาพ กล่าวไว้

การท้าวขวัญเด็กแรกเกิดก็เพื่อป้องกันมิให้ผีมาเอาตัวเด็กไป หรือประเพณี รอนกระตัง คือโยนเด็กขึ้นลงแล้วร้องว่า "สามวันลูกผีสี่วันลูกคน ลูกใครมารับไป" ก็ทำเพื่อหลอกผีว่าเด็กมีเจ้าของแล้วจะได้ไม่มาเอาตัวเด็กไป เพราะเมื่อ รอนจบก็จะมีคนมารับสมอ้างว่าเป็นพ่อแม่ของเด็กและกระตังนั้น จะตองอยู่ ภายใต้วงสายสิญจน์คิณายันต์สี่ทิศ เป็นต้น"^๓

^๑มรยธาท กิจสุวรรณ, "ศาสนาตั้งเดิม" คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓. (อัดสำเนา)

^๒สุพัศรา สุภาพ, สังคมและวัฒนธรรมไทย, หน้า ๑๐๘.

^๓เรื่องเดียวกัน.

ฎ) ความเชื่อถือโชคกลางและดวงสังหรณ์

ศุภร มุนนาค ได้กล่าวถึงเรื่องโชคกลาง และนิมิตไว้ในหนังสือสมบัติกวีว่า

ก่อนจะเดินทางไปรบทัพจับศึกหรือทำการสิ่งใด คนโบราณต้องดูนิมิตเหตุกลาง
กลาง ๆ การดูเมฆ ถ้าเมฆเคลื่อนกลุ่มประชุมกันเหมือนรูปเมฆผ่าศพ อยาไป
ถ้าเป็นรูปพระเจ้าสองตัวก็คินัก ถ้าเมฆเลื่อนจากเหนือมาใต้เขาไปปิดบัง
ดวงอาทิตย์ไว้มีดี แต่ถ้าพอเข้ามาใกล้ดวงอาทิตย์กลับกระจายไปกลับดี^๑

นอกจากนั้น นิสา วิชพันธ์ ได้กล่าวถึงความเชื่อไว้ในรายงานความก้าวหน้า
ของการวิจัยโครงการ เชื่อถือโชคกลางว่า

สังคมไทยยังมีความเชื่อทางดวงสังหรณ์ต่าง ๆ เช่น เชื่อว่าเมื่อคาวหาง
ปรากฏบนท้องฟ้าแสดงว่าจะมีเหตุร้ายเกิดขึ้นในบ้านเมือง จึงจกหักเมื่อท่าน
กำลังจะออกจากบ้าน แสดงว่าท่านกำลังจะเคราะห์ร้าย แมงมุมตอกในบ้านใคร
จะเกิดทุกข์ร้อนในบ้านนั้น เป็นต้น^๒

นอกจากนั้นในเรื่องของ ดวงสังหรณ์ ประจักษ์ ประภาพิตยากร
ก็ได้อธิบายไว้ว่า

เราเชื่อกันว่าดวงสังหรณ์นั้นบอกเหตุการณ์ในอนาคตได้ คนแต่ก่อนเขาเรียกกัน
และแต่งกันเป็นคำราวี เข้าใจว่าอาจรวบรวมเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามที่ปรากฏ
ดวงนั้น ๆ ไว้ทำอย่างวิชาวัดิตินั้นเอง^๓

ดังนั้นจึงไม่เป็นเรื่องแปลกที่ความเชื่อในเรื่องโชคกลางนี้จะมีปรากฏในวรรณคดี
ต่าง ๆ หลายเรื่อง เช่น ในขุนช้าง-ขุนแผน ก่อนขุนไกรตายก็มีดวงสังหรณ์คือแมงมุมตอก^๔
หรือตอนที่ขุนช้างลวงพลายงามไปฆ่าก็เกิดกลางกับนางวันทองคือ กระหมื่นคว่ำ ง่วงนอนและ
แมงมุมตอก^๕ นอกจากนั้นก็ปรากฏในวรรณคดีเรื่องสังข์ทอง เช่น ดวงที่เกิดกับเทวคาที่จะ
จุติลงมาปฏิสนธิในครรภ์นางจันท์เทวี คือรูสีกร้อนรน และรัศมีหม่นหมอง

^๑ศุภร มุนนาค, สมบัติกวี (พระนคร : แพรวพิทยา, ๒๕๐๓), หน้า ๑๓๘.

^๒นิสา วิชพันธ์, "รายงานความก้าวหน้าทางการวิจัยโครงการ เชื่อถือโชคกลาง" คำค้นหา

^๓ประจักษ์ ประภาพิตยากร, ประเพณีและไสยเวทวิทยา ในขุนช้าง-ขุนแผน, หน้า ๑๑๓.

^๔กรมศิลปากร, ขุนช้าง-ขุนแผน, หน้า ๑๗.

^๕เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑๕-๕๑๖.

และในตอนที่พระสังข์ถูกเสนาจับตัวไปถ่วงน้ำ ก็เกิดลางกับนางจันท์เทวีซึ่งเข้าไปหาพื้น
ในป่า คือ กระหม่อมคา มีนกกาบินมาสกั๊กหน้าและวงเหงาหวานอน เป็นต้น^๑

ส่วนในเรื่องสุบินคำกาพย์ สะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับโชคกลางในค่านการ
ตฤกษ์ยามและเรื่องของนิมิต ดังนี้

- ก. การตฤกษ์ยาม ปรากฏในคตอนต่าง ๆ เช่นการตฤกษ์ยามของนายพราน
เนสาทเมื่อจะออกไปล่าสัตว์ การคำนวณดูเวลาที่เหมาะสมของ
พระเถระตอนที่บวชเณรสุนิ และกรณีที่พระเจากรุงสาวัตถี
ทรงมีรับสั่งให้โหรตฤกษ์ยามในตอนที่จะอุปสมบทสุนิ เป็นต้น

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๒๑, ๔๖ และ ๘๗)

- ข. เหตุการณ์ที่ถือว่าเป็นนิมิต เช่นตอนที่นายพรานเนสาทจะไปเข้า
เฝ้าพระเจากรุงสาวัตถีเพื่อถวายสิ่งของ เกิดมีหนูกตกลงมาโคน
ศิโรษะแล้วคลานไปทางทิศอีสาน ซึ่งเหตุการณ์นั้นนายพรานเนสาท
ถือว่าเป็นนิมิต^๒ นับว่าตรงกับตำราโบราณที่ทำนายเกี่ยวกับลาง
สังหรณ์เรื่องสัตว์คกกว่า

๑. "ตฤกษ์ศิโรษะอย่าขาม ให้ท้าวจักปรัม
จะปูนบำเหน็จยศคน"

๒. "ถ้าตฤกษ์แล้วคลานขึ้นมา บนเหนือศิโรษะ
ศิโรคมที่สุดๆ โดยจง ผู้ใหญ่จักให้ยศยศ
อันควรแก่ศักดิ์สมญา" สืบสัมพันธ์พงศ์

๓. "แล่นไปอีสานทิศา จะไต่ลาภมา
มากแล้วตนจะจำจร มิฉะนั้นกลับตอน
แลหายวาลาภเมืองไกล"^๓

^๑กรมศิลปากร, บทละครนอกเรื่องสังข์ทอง,

หน้า ๓ และหน้า ๘๘.

^๒กรมศิลปากร, สุบินคำกาพย์, หน้า ๒๕.

^๓ประจักษ์ ปรากฏพิทยากร, ประเพณีและไสยเวทวิทยาในขุนช้าง-ขุนแผน,

หน้า ๑๒๐-๑๒๒.

ตามท้องเรื่องสุบินคำกาพย์นั้น หนูตกลงมาบนศีรษะนายพรานเนสาท
นายพรานเนสาทก็รำพึงว่า

กูจกมีลาภ ยศศักดิ์นันทนา ขุนนางท้าวพระยา จะให้จำเวฐ
(สุบินคำกาพย์ หน้า ๒๔-๒๕)

และหนูนั้น "แล่นไปคล้ายคล้าย ฝ่ายทิศอีสาน" ก็ตรงกับเหตุการณ์ที่เกิดกับนายพราน
เนสาทคือเมื่อได้รับพระราชทานยศจากพระเจ้ากรุงสุวดีแล้วก็ต้องเดินทางจากบ้าน
ไปล่าสัตว์ในที่ไกล ๆ เป็นเวลาแรมเดือนและก็ได้สัตว์ และสิ่งของมาถวายพระเจ้า
กรุงสุวดีดีตามต้องการ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๖) คำานภาษาถิ่น

เนื่องจาก สุบินคำากาพย์ เป็นวรรณกรรมที่ได้รับอิทธิพลจาก สุบินสำนวนเก่า ฉบับภาคใต้ ดังนั้นจึงปรากฏคำที่เป็นภาษาถิ่นอยู่มาก นับเป็นการสะท้อนวัฒนธรรมทางภาษาอย่างหนึ่ง ดังที่ ชวน เพชรแก้ว ได้กล่าวไว้ว่า

ในเรื่อง สุบินกุมาร มีถ้อยคำที่เป็นภาษาถิ่นอยู่เป็นจำนวนมาก ถ้อยคำส่วนใหญ่มีใช้ในท้องถิ่นจังหวัดนครศรีธรรมราช คำบางคำในปัจจุบันเลิกใช้ไปแล้ว หรือมีที่ใช้น้อยลงไปทุกที วรรณกรรมท้องถิ่นจึงมีส่วนอย่างสำคัญในการบันทึกถ้อยคำภาษาถิ่นเก่า ๆ ไว้ ทำให้ผู้สนใจศึกษาได้ทราบถึงความเปลี่ยนแปลงทางภาษาไทยอย่างถี่^๒

ภาษาถิ่นที่ปรากฏใน สุบินคำากาพย์ แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างทางด้านการใช้คำและสำนวนของภาคกลางและภาคใต้ ดังนี้

ก) การใช้คำ

การใช้คำในภาษากรุงเทพฯและภาษาถิ่นอาจแตกต่างกันได้หลายประการ สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ได้พูดถึงคำในภาษาไทยไว้ว่า

"คำในภาษาไทยมักมีการคัดลอกพยัญชนะให้สั้นลงโดยคัดพยัญชนะที่ออกเสียงสั้นทิ้ง เช่น นาฬิกา เป็น นากา ตุลา เป็น เลา ฝาละมี เป็น ฟามี เป็นต้น"^๓ ใน สุบินคำากาพย์ มีคำที่มีลักษณะเช่นนี้ปรากฏอยู่บ้าง เช่น ประสา เป็น สา กระคุม เป็น คุม และ กระพริบตา เป็น พริบตา แต่ลักษณะการใช้คำที่ปรากฏเด่นชัดและแตกต่างจากภาษาของภาคกลางนั้น สามารถจำแนกเป็นประเด็นต่าง ๆ ได้ดังนี้

^๑ข้อสันนิษฐานของผู้วิจัยในบท "วิเคราะห์ประวัติสุบินคำากาพย์"

^๒ชวน เพชรแก้ว, สุบินกุมาร พระเวสสันดร เจ้าแฉกรับพระมหาจักรพรรดิ วรรณกรรมท้องถิ่นนครศรีธรรมราช (สุราษฎร์ธานี : ภาควิชาภาษาไทย วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, ๒๕๒๔), หน้า ๘๕.

^๓สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, คติชาวบ้านปักษ์ใต้ (พระนคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, ๒๕๑๒), หน้า ๓๔.

๑) ใช้คำคนละคำ

คำคนละคำในที่นี้ หมายความว่าคำที่มีความหมายเหมือนกัน แต่ภาษาถิ่นภาคใต้ใช้คำหนึ่ง ภาษาภาคกลางใช้อีกคำหนึ่ง แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง ในสุนิศาภพย์ มีการใช้คำตามลักษณะดังกล่าวคือ

ภาษาภาคใต้ใช้ว่า "น้าร้าย" ภาษาภาคกลางใช้ว่า "น้าชู้ร้าว"

ภาษาภาคใต้ใช้ว่า "มีก" ภาษาภาคกลางใช้ว่า "คีม"

๒) ใช้คำเดียวกัน

คำเดียวกันในที่นี้หมายถึง คำคำเดียวกัน แต่อาจมีความแตกต่างทางด้านเสียงและความหมาย ดังนี้

(ก) แตกต่างทางด้านเสียง ได้แก่

เสียงสระแตกต่างกัน

ในสุนิศาภพย์ มีคำภาษาถิ่นภาคใต้ที่มีเสียงสระแตกต่างจากภาษากลางดังนี้

ภาคใต้	ภาคกลาง	คำในภาษาใต้ที่ปรากฏ ในสุนิศาภพย์	คำในภาษาภาคกลาง
สระเอือ	สระเอีย	เปลี่ยน	เปลี่ยน
สระอี	สระอา	สะท้อน	สะท้อน
สระอุ	สระอือ	ครุ่นเครง	ครุ่นเครง

เสียงวรรณยุกต์แตกต่างกัน

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ได้พูดถึงเรื่องเสียงวรรณยุกต์ว่า

"คำของภาคกลางที่เป็นอักษรกลางและอักษรต่ำ ภาคใต้จะออกเสียงเป็นแบบอักษรสูงนำ เช่น มั่น-หมั่น มิ่ง-หมิ่ง ศาลา-หลา หมอคำแย-หมอคำแหย"^๑ ในสุ่มินคำกาพย์ มีคำต่าง ๆ ที่ออกเสียงวรรณยุกต์แตกต่างไปจากภาคกลาง เช่น

ภาคใต้	ภาคกลาง
ขมุน	ขุ่น
ปรังหยาม	ปรังยาม
จางหยาง, กระจ่าง	ชาหยั่ง

(ข) แยกต่างหากคำความหมาย

ในที่นี้หมายถึงคำคำเดียวกัน ภาษาภาคกลางใช้ในความหมายหนึ่ง ภาษาภาคใต้ใช้ในความหมายหนึ่ง แยกต่างกันไปดังนี้

คำ	ความหมายในภาษาถิ่นที่ปรากฏในสุ่มินคำกาพย์	ความหมายในภาษาภาคกลาง
กั้งกือ	- ค้างหู	- สัตว์เลื้อยคลานมีเท้ามาก
ซำ	- แอบ	- ทำอาการเดียวกันอีกครั้งหนึ่งหรือหลาย ๆ ครั้ง
จวน	- พบ	- เกือบจะ ใกล้จะ

ข) การใช้สำนวน

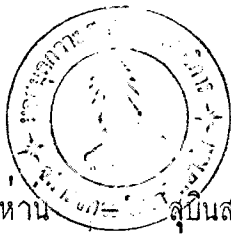
ทางภาคใต้มีการใช้สำนวนเฉพาะซึ่งแตกต่างไปจากภาคกลาง สำนวนเหล่านี้เกิดขึ้นจากปัจจัยต่าง ๆ เช่น การประกอบอาชีพ สภาพความเป็นอยู่ สำนวนที่คึกคักนี้เป็นสำนวนที่ปรากฏในสุ่มินคำกาพย์ คำอธิบายสำนวนเหล่านี้คึกคักมาจากสุ่มินสำนวนเก่า (หน้า ๑๒๐-๑๓๑) เพราะผู้วิจัยสันนิษฐานว่าสุ่มินคำกาพย์มีที่มาจากสุ่มินสำนวนเก่า ดังนั้นคำหรือสำนวนจึงอาจจะเป็นคำหรือสำนวนใต้ด้วย

^๑ สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, คติชาวบ้านบักซ์ใต้ (พระนคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, ๒๕๑๒), หน้า ๓๓.

- ทหารดวงสมุท - ทหารจำนวนมาก คำว่า "สมุท" หรือ "สมุทร" อยู่ในหมวดสังขยาใช้แสดงจำนวนเลข ในที่นี้หมายความว่า มีจำนวนมากมายเกินกว่าจะนับได้
- รุ่งรางราง เห็นลายมือ - เป็นสำนวนเปรียบเทียบความสว่างกับการมองเห็น ลายบนฝ่ามือ คือจะนับว่าสว่างก็คือเมื่อมองเห็นลายมือชัดเจน
- พองหนังหัว - ขนหัวลุกชัน
- เร่ชะลอน - เทียวเถลไถล
- เต็มทูนใหญ่ - จำนวนมาก ผู้หญิงทางปากมักใช้ขอมทูนสิ่งของจึงใช้คำว่า "ทูน" ภาคกลางใช้ว่า "เทิน"
- ราวสามชั่ววັก - การประมาณระยะทางโดยการขว้างสิ่งของ ๓ ครั้ง
- ตาหลุน - ตาโต ตาพอง ชาวปากมักใช้ในความหมายว่า "โลภมาก" ภาษาปากมักใช้บ้างท้องถิ่นใช้ว่า "ตาล่อ"
- นมคือมัทคอง - เป็นสำนวนเปรียบเทียบลักษณะเป็นมันของนมว่าเหมือนใบคอง
- โกนหัวสามแฉก - สุนิบสำนวนเก่าว่า "โกนหัวสามแฉ้ว" หมายถึงโกนหัวสามแฉกเพื่อประจานผู้ที่ถูกโกน ส่วนมากทำกับผู้ต้องโทษฉกรรจ์
- และเห็นชุกไฟ - สุนิบสำนวนเก่าว่า "แลเห็นชุกไฟ" ชุกไฟ หมายถึง ไฟสว่างไสวแฉงโร่
- ก็เกล้าเกล้า น้ำตาไหล - แคล่เกล้า หมายถึง น้ำตาคลอลตา หรือ หมายถึงอาการร้อนนัยน์ตา เช่น "ตาแฉงเกล้าเกล้า" หมายถึง ตาแฉง และมีน้ำตาคลอลอยู่ด้วย

นอกจากนั้นก็มีส่วนที่คล้ายคลึงกับสำนวนของภาคกลาง เช่น

- รักใจหาย - รักมาก
- ถูกความ - มีคดีเกิดขึ้นกับตัว มีเรื่องราวเกิดขึ้นกับตัว

สวนหน่วยคาเท่าใช้ห่าน

สุบินส่วนวนเกล้าว่า "สองหน่วยคาเท่าใช้ห่าน"

หมายถึง ตากลมใหญ่หน้าเกลี้ยคนากลัว ส่วนคำว่า "หน่วยคา" หมายถึง "ลูกคา" หรือ "นัยน์คา" นอกจากนี้ยังใช้เป็นลักษณะนามของของทุกอย่างที่กลมตั้งแต่ผลไม้จนถึงคา ซึ่งอักษรที่ใช้คำนี้ เหมือนภาคอีสานและพายัพ ภาคกลางมีส่วนเปรียบเทียบที่คล้ายคลึงกันว่า "คาโคเท่าใช้ห่าน"

๔) ค่านคติธรรม

กระทรวงวัฒนธรรม (พ.ศ. ๒๕๕๕) สมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ได้แบ่งประเภทของวัฒนธรรมไว้ ๔ ประเภทได้แก่ คติธรรม เนติธรรม วัตถุประสงค์ธรรม และสหธรรม ในส่วนที่เกี่ยวกับคตินั้น กรมการวัฒนธรรมได้อธิบายไว้ว่า "ได้แก่วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับหลักในการดำเนินชีวิต ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของจิตใจ และได้มาจากศาสนา"

ใน สุบินคำกาพย์ ได้สะท้อนถึงคติหรือหลักในการดำเนินชีวิตของคนในสังคม อันจะช่วยสร้างสรรค์สังคมให้เจริญก้าวหน้า ดังนี้

ก) หลักในการดำเนินชีวิตของเขาวชน

เขาวชนที่ดี ควรมีความกตัญญูรู้คุณต่อบุคคลที่มีอุปการคุณ เช่น พ่อแม่ ครูอาจารย์ นอกจากนั้นก็ควรขยันหมั่นเพียรในการศึกษาเพื่อสร้างตนให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของชาติ และควรรู้จักเคารพยำเกรงผู้ใหญ่ หลักในการปฏิบัติตนของเขาวชนเหล่านี้เราอาจเห็นได้จากสุบิน ซึ่งเป็นตัวละครเอกของเรื่อง สุบินคำกาพย์ ที่มีความกตัญญูต่อมารดา ปรารถนาจะให้มารดาได้พบทางสว่างของชีวิต และแสดงความกตัญญูต่อครูอาจารย์ด้วยการปรนนิบัติรับใช้ นอกจากนั้นเมื่อบวชเป็นเณรก็ขยันหมั่นเพียรในการศึกษา

"กรมการวัฒนธรรม, "วัฒนธรรมภาคปฏิบัติ คติธรรม เนติธรรม วัตถุประสงค์ธรรม สหธรรม" แนวการศึกษาวัฒนธรรมภาคปฏิบัติ (พระนคร : บริการสวัสดิการ ก.พ. สำนักงาน ก.พ. ในพระบรมมหาราชวัง, ๒๕๕๒), หน้าค่านำ.

ปฏิบัติธรรม ภูหน้าที่ของคนและปฏิบัติภารกิจประจำวันของเนรไทอย่างครบถ้วนบริบูรณ์ และยังเป็นเด็กที่มีความอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่ก้าวร้าวต่อผู้ใหญ่อีกด้วย

ข) หลักการปฏิบัติคนของผู้นำ

ผู้นำที่ดี ควรมีความยุติธรรม รักและหวังดีต่อผู้อยู่ใต้ปกครองให้ความอุปถัมภ์ คำชู ทั้งเช่น พระเจ้ากรุงสวางค์ที่ทรงชุบเลี้ยงนายพรานเนสาท เมื่อสิ้นชีวิตก็ทรงช่วยเหลือ เกี่ยวกับการจัดงานศพ และยังทรงอุปการะ เรื่องการบวชพระของสุบินผู้เป็นบุตร ส่วนนายพรานเนสาทเมื่อยังมีชีวิตอยู่ก็เป็นที่พึ่งของลูกน้องได้อย่างดี มีความยุติธรรม เมื่อตายไปลูกน้องและข้าทาสบริวารจึงต่างอาลัยรักกันถ้วนหน้า

ค) หลักการปฏิบัติคนของผู้ที่อยู่รวมกันเป็นหมู่คณะ

ผู้ที่อยู่รวมกันเป็นหมู่คณะหรืออยู่ในสังคมเดียวกันควรจะมี ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทั้งเช่นบรรดาญาติมิตรของนายพรานเนสาท ที่ต่างพากันหา ของกำนัลมาให้อำมาตย์เพื่อให้เพ็ญกุศลให้นายพรานเนสาทได้เป็นขุนนาง แสดงให้เห็น ถึงความร่วมมือร่วมใจในอันที่จะเสียสละเพื่อให้ญาติมิตรของตนได้ดี และเมื่อมีกิจการ อันใดก็ช่วยเหลือไม่ทอดทิ้งกัน ทั้งจะเห็นได้จากงานศพนายพรานเนสาทและงาน บวชสุบินที่ญาติมิตรต่างมาช่วยเหลือและร่วมอนุโมทนาด้วย ยิ่งกว่านั้นตอนที่นางสุภาภี รำพึงว่าคนใดคิดหนีใครบ้าง ก็แสดงให้เห็นถึงความอะลุ่มอล่วยในการค้าขายคือระบบ ใค้ของก่อน ผ่อนทีหลัง นับเป็นการช่วยเหลือกันทางเศรษฐกิจซึ่งทำให้คนในสังคม อยู่รวมกันด้วยความอบอุ่นใจ ใ่วางใจซึ่งกันและกันอีกด้วย

นอกจากคติหรือหลักในการดำเนินชีวิตของคนในสังคมดังกล่าวนี้แล้ว สุบิน คำกาพย์ ก็ยังสะท้อนถึงความคิดธรรมของประชาชน ทั้งผู้ที่เป็นท้าววาสและบรรพชิต "กระทำความคิดตามหลักศาสนา" เช่น ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม ไม่พูดเท็จ และไม่ดื่มสุรา เป็นต้น นอกจากนั้นก็ยังใส่ใจในการบุญ ช่วยกันทะนุบำรุง ศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง มีการทำบุญในเทศกาลต่าง ๆ เช่น หอคน้ำป่า หอคน้ำร้อน ร่วมสร้างสาธารณสมบัติ เช่น สร้างสะพาน ชุกสระน้ำ เป็นต้น และยังสะท้อนให้เห็น

* ภูรายละเอียกได้ใน 'แก่นเรื่องย่อ'

ถึงความไม่เที่ยงแท้ของสังขารหรือสิ่งทั้งปวงซึ่งตรงกับคำสอนทางศาสนาว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ดังที่เห็นได้จากการตายของนายพรานเนสาทที่เกิดเจ็บกะทันหันแล้ว ก็ตายไป บุตรภรรยาที่เคยสุขสบายก็กลับต้องลำบากเกียรติกษชื่อเสียงที่เคยมีก็หมดสิ้นไป ไม่มีใครนึกถึงซึ่งหากคนในสังคมสังวรเรื่องนี้ ก็เลสหรือความต้องการทั้งปวงก็คงจะลดน้อยลง นอกจากนั้นตอนที่กล่าวถึงความตกต่ำของนางสุภาวดี หลังจากที่นายพรานเนสาทตายที่กล่าวว่า ดวงชะตาตก มีเคราะห์ ทรัพย์สินทั้งหลายที่ได้มาอย่างไม่ถูกต้อง ความทำนองคลองธรรมก็มีอันให้หมดไป แสดงให้เห็นว่าสิ่งที่ได้มาโดยทุจริตนั้นย่อมไม่ยั่งยืน เป็นต้น เหล่านี้ล้วนเป็นคติธรรมหรือข้อคิดที่ผู้อ่านสามารถนำไปพิจารณาเพื่อให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ทั้งสิ้น

สรุปได้ว่า วรรณกรรมเรื่อง สุบินคำกาพย์ นี้ได้สะท้อนวัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ เช่น ในด้านประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ในด้านความคิด-ความเชื่อ ในด้านภาษาดีน และในด้านคติธรรม ที่ให้ข้อคิดสอนใจผู้อ่านหรือให้ตัวอย่างที่ดีเพื่อให้อ่านสามารถนำไปปฏิบัติคามให้เกิดประโยชน์แก่ตนและต่อส่วนรวมได้

ข. สะท้อนสภาพสังคม

เรื่องสุบินคำกาพย์นี้ นอกจากสะท้อนวัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นสภาพสังคมอีกด้วย/ หนึ่งคำว่า สังคม นั้น ไพฑูรย์ เครือแก้ว ได้อธิบายไว้ว่า

สังคม - กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกัน มีขอบเขตที่อยู่อาศัยแน่นอน เช่น สังคมไทย สังคมจีน ฯลฯ กลุ่มคนเหล่านั้นมีการติดต่อสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด มีการดำเนินชีวิตขั้นมูลฐาน คล้ายคลึงกัน ทั้งในด้านการกินอยู่หลับนอน ความต้องการ ความมุ่งหมาย รวมไปถึงระบบแห่งกฎเกณฑ์ประเพณี การแบ่งหน้าที่การงาน ความรับผิดชอบ ตลอดจนการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ ระบบอำนาจ การควบคุม และการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน . . .

ไพฑูรย์ เครือแก้ว, ลักษณะสังคมไทย (พระนคร : โรงพิมพ์เลียงเชียง
จงเจริญ, ๒๕๑๓), หน้า ๒๕-๓๑.

ส่วน สภาพสังคม ในเรื่องสุบินคำกาพย์นี้ เป็นไปในลักษณะที่สะท้อนให้เห็นความเป็นอยู่ของคนในสังคม การแบ่งหน้าที่การงาน ซึ่งออกมาในรูปการประกอบอาชีพ ความเจริญทางวัตถุที่สะท้อนถึงสภาพเศรษฐกิจและระบบอำนาจหรือการควบคุม ซึ่งออกมาในรูปการปกครอง ดังนี้

๑. ความเจริญทางวัตถุและความเป็นอยู่ของประชาชน

ในเรื่องสุบินคำกาพย์นี้ มีข้อความที่แสดงภาพบ้านเมืองที่ครึกครื้นไปด้วยผู้คนที่อยู่อย่างมีความสุข มีสุขภาพจิตดี มีสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ที่แสดงถึงความเจริญทางวัตถุ ตลอดจนมีวัตถุใช้สอยอย่างครบครัน ดังข้อความต่อไปนี้

ก) ความสนุกสนานของประชาชน

เป็นที่แสนสนุก บมีความทุกข์ ชักข์ของสิ่งใด
เล่นรำท่าเพลง ครุ่นเครงเวียงชัย หมูมาหมู่ไป นุ่งลายกรายกรุย
(สุบินคำกาพย์ หน้า ๕)

ข) ความเจริญทางวัตถุและผู้คนที่คับคั่ง

พลเพียบแน่นดิน มีวัดบ้านดิน ตรอกทางมากหลาย
ตั้งคูกปลูกถั่ววัน นั่งร้านเรียงราย มีเครื่องของขาย ทุกสิ่งสารพัน
(สุบินคำกาพย์ หน้า ๕)

๒. การประกอบอาชีพของประชาชน

ในเรื่องสุบินคำกาพย์ สะท้อนอาชีพต่าง ๆ ของประชาชน เช่น การเกษตรกรรม ได้แก่การเพาะปลูก เช่น ตอนที่กล่าวถึงพืชผลต่าง ๆ ดังนี้

ผลไม้ให้พืช เปรี้ยวหวานส้มจืด บเว่นวันตาม
ข้าวกล้าบริบูรณ์ หัวทั้งปรงหยาม นกหนูบูกาม มิได้มีทา
ทุกสิ่งถูกพร้อม พริกขิงกระเทียมหอม พักแพงถั่วงา
กล้วยออยมะพร้าว หมากพญูนยา เหลาชาวปู่ปลา บยากแก่ใจ
(สุบินคำกาพย์ หน้า ๕)

นอกจากนั้นก็มีอาชีพค้าขาย ดังข้อความที่ว่า

สมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ เสวยราชสมบัติ ปานเปรียบเมืองอินทร์
เย็นทั่วถ้วนคน ปรกติอยู่กิน ทำนาทาสิน ค้าขายสบายใจ

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๖)

และอาชีพการประมง ก็จะได้เห็นได้จากการกล่าวถึงอุปกรณ์ในการจับปลา เช่น จางหยาง โพง และโขงโลง เป็นต้น

๓. การปกครอง

ในสมัยโบราณ ประเทศไทยเรามีการปกครองในระบบสมบูรณาญาสิทธิราช ซึ่งเป็นการปกครองที่ไทยเราได้รับอิทธิพลจากอินเดีย นอกจากนั้นในเรื่องของกฎหมายเราก็ได้รับอิทธิพลจากอินเดียเช่นกัน ดังที่ชัยอนันต์ สมุทวณิชย์ กล่าวไว้ว่า คัมภีร์มनुศาสน์เป็นต้นเค้าของกฎหมายไทยซึ่งได้ใช้ติดต่อกันมาเป็นเวลาหลายร้อยปี การรับอิทธิพลจากคัมภีร์มनुศาสน์นี้ เรารับผ่านทางอาณาจักรมอญ อีกทอดหนึ่ง

ในสุบินคำกาพย์ ก็ได้สะท้อนให้เห็นถึงการปกครองในระบบสมบูรณาญาสิทธิราช คือ การมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข อยู่เหนือกฎหมาย มีอำนาจสั่งการต่าง ๆ นอกจากนั้น องค์พระมหากษัตริย์ ทรงมีอำนาจในการพระราชทานยศศักดิ์ หรืออำนาจแก่บุคคลที่พอพระทัย ซึ่งเป็นอำนาจที่สมบูรณ์มิใช่แต่เพียงในนาม ดังเช่น การปกครองในระบบประชาธิปไตย ตัวอย่างเช่น การที่ทรงแต่งตั้งนายพรานเนสาทให้เป็นขุนพฤกษา เป็นต้น

นอกจากอำนาจอันสมบูรณ์ของกษัตริย์แล้ว เรื่องสุบินคำกาพย์ ยังสะท้อนถึงกฎระเบียบต่าง ๆ ที่รวมอยู่ในเรื่องของการปกครอง เช่น การเก็บภาษีอากร การลงโทษเมื่อมีผู้กระทำผิด และการดำเนินการเกี่ยวกับคนของหลวง ดังนี้

ก) การเก็บภาษีอากร มีทั้งอากรขนอน อากรสัมพัทธ์สร และส่วย
ดังข้อความที่ว่า

ตั้งภูเขนพุกษา
โปรดตราให้รับสั่ง
ไต่ว่าทั้งอากร
ส่วยนาคามันดิน

คุมพรานป่าเป็นกำลัง
คุมหามเพื่อนอยู่ทำกิน
คานขนอนแลชืดชิน
ทั้งสวนเรือกแลเชิงเวียน

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๑๐)

ข) การลงโทษเมื่อมีผู้กระทำผิด มีทั้งตักเตือน จองจำ และปรับเป็นเงิน
ตามลักษณะการกระทำผิด เช่น

อาชญาสืบเอ็ดมาท
จัวค้ายควายหักเชื่อน
ถาแมนสอดคนมร
มัตมีอไรชื้อคชา

ความวิวาทให้ตักเตือน
ปกบิคุไว้ไมเจรจา
ทำจูลูอุเบกษา
ลงเอาเงินไมปราศรัย

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๑๑)

ค) การดำเนินการเกี่ยวกับคนของหลวง เช่น คำนายพรานเนสาทเอง
เมื่อตายลงทางการก็จะสำรวจว่า ผู้ตายทำงานด้วยความสุจริตมากน้อยเพียงใด
หากมีข้อบกพร่องบุตรภรรยาจะต้องรับผิดชอบ ดังเช่น ตอนที่นางสุภาทิ ราพึงว่า

อนึ่งส่วยมั่งสา
ส่งสิ้นเสร็จแล้วหรือ
บายูชีกี่มีอยู่
ลูกเล่าไมเขาใจ
เขาจะเกาะเมียภายหลัง
จะจนในกลางสนาม

หนังนองาเขากระบือ
ยังเกินค่างสักเทาใด
เมียไมรู้ว่าเปนกระไร
ยังน้อยนักไม่ถึงความ
ชาวพระคลังจะไต่ถาม
เสียเงินทองไค้อบาย

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๒๘)

๔. การติดต่อกับชาวต่างประเทศ

การติดต่อกับชาวต่างประเทศที่ปรากฏในเรื่องนี้มีทั้งชาติตะวันตกและชาติ
ตะวันออก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นไปในด้านที่แสดงมิตรไมตรีต่อกัน หรือมิฉะนั้นก็เป็นการเข้า
มาพึ่งพระบรมโพธิสมภารคือมาอยู่อาศัยทำมาหากิน ดังข้อความเหล่านี้

ชุมนวมพร้อมหน้า สิบสองภาษา นุ่งห่มต่างกัน
 เหล่าพวกจีนหื้อ อังกฤษกบัตัน นำสลุ่มกำป็น สำเภาเข้ามา
 ทอksomเวียงราย จักเครื่องของถวาย ทุกปี้อตรา
 (สุบินคำกาพย์ หน้า ๕)

นอกจากนั้น ตอนที่พระยายม สั่งให้จตุโลกบาล ไปสำรวจคนทำดีทำชั่วนั้น
 ก็ระบุดึงชนต่างชาติด้วย แสดงให้เห็นว่าเราได้มีการติดต่อกับชนชาติต่าง ๆ อย่าง
 กว้างขวาง ถึงข้อความที่ว่า

คนหนึ่งไปสู่กรุงไกร	ฝรั่งเศษเทศไทย
เหล่าแขกหัวโคโยคี	
องค์หนึ่งไปสู่ธานี	ชูลากกะดาสี
ญี่ปุ่นจีนญวนชวา	
องค์หนึ่งไปสู่พารา	อังกฤษวิลันดา
มีงมอญพม่าพราหมณ์เงาะหู่	
องค์หนึ่งสู่เมืองมลายู	จบทวีปชมพู
เลี้ยงดูมนุษย์หญิงชาย	

(สุบินคำกาพย์ หน้า ๕๕)

จากการวิเคราะห์คุณค่าของเนื้อเรื่องโดยละเอียดดังกล่าวแล้ว น่าจะสรุป
 ได้ว่า สุบินคำกาพย์ เป็นหนังสือที่มีความสมบูรณ์ในด้านเนื้อหาทั้งเหตุผลต่อไปนี้คือ

๑. เป็นกระจกเงาสท้อนวัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ เช่น ประเพณีและพิธี
 กรรม ตลอดจนวัฒนธรรมทางความคิด และความเชื่อ รวมทั้งคติธรรมในอันที่จะจรรโลง
 สังคมให้คงอยู่อย่างสงบสุขและเจริญก้าวหน้า

๒. เป็นกระจกเงาสท้อนสภาพสังคมของคนในสมัยที่แต่ง โดยให้เป็น
 ข้อมูลที่ชัดเจน เช่น การประกอบอาชีพ ความเป็นอยู่ ตลอดจนการปกครองในระบบ
 สมบูรณาญาสิทธิราช